

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Курс лекцій

Тернопіль - 2011

Завитій О.П. Фінансово-господарський контроль. Опорний конспект лекцій для студентів V курсу денної і заочної форми навчання спеціальності „Облік і аудит”. - Тернопіль ПП „Шпак”, 2008. - 96 с

Рецензенти:

Р.Ф. Бруханський, к.е.н., доцент ТНЕУ.

І.І. Костецький, к.е.н., доцент ТНЕУ.

Відповідальний за випуск:

к.е.н., доцент, *М.С. Палюх*

Затверджено на засіданні кафедри бухгалтерського обліку і аудиту в АПВ 5 лютого 2008 року, протокол № 11

Розглянуто та схвалено науково-методичною радою факультету аграрної економіки і менеджменту ТНЕУ, протокол № 2 від 15 січня 2008 року

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Тема 1. Суть і функції економічного контролю в Україні.....	6
1. Суть і зміст економічного контролю в Україні	6
2. Економічний контроль в системі наук.....	8
3. Класифікація організаційних форм економічного контролю в Україні.....	10
4. Види економічного контролю та їх зміст.....	19
5. Вищі державні контрольні органи у розвинених зарубіжних країнах.....	23
6. Банки та їх контрольні функції у державі.....	24
Тема 2. Наукові основи фінансово-господарського контролю.....	25
1. Зміст фінансово-господарського контролю, його мета і завдання.....	25
2. Функції фінансово-господарського контролю.....	29
3. Принципи фінансово-господарського контролю.....	31
4. Предмет фінансово-господарського контролю.....	33
5. Об'єкти фінансово-господарського контролю.....	34
6. Метод фінансово-господарського контролю.....	36
7. Державна контрольсько-ревізійна служба та її функції у фінансовому контролі.....	40
Тема 3. Аудиторський контроль в Україні.....	43
1. Виникнення та розвиток аудиту у системі фінансово-господарського контролю.....	43
2. Зміст і функції аудиторського контролю.....	45
3. Класифікація організаційних форм аудиторського контролю.....	46
4. Організація аудиторської діяльності в Україні.....	49
Тема 4. Контроль і ревізія касових операцій.....	50
1. Завдання, послідовність, джерела ревізії.....	50
2. Раптова ревізія каси.....	51
3. Контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою.....	54
4. Документальна ревізія касових операцій.....	56
5. Ревізія коштів у дорозі.....	57
Тема 5. Контроль і ревізія розрахункових операцій.....	58
1. Контроль і ревізія розрахунків з покупцями та замовниками.....	58
2. Ревізія розрахунків з підзвітними особами.....	59
3. Ревізія розрахунків за претензіями.....	60
4. Ревізія розрахунків за відшкодуванням завданих збитків.....	61
5. Ревізія розрахунків з постачальниками та підрядчиками.....	61
6. Ревізія розрахунків за податками та платежами.....	62
7. Ревізія розрахунків за страхуванням.....	64
8. Ревізія розрахунків з оплати праці.....	65
Тема 6. Контроль і ревізія основних засобів та нематеріальних активів.....	67
1. Завдання та джерела контролю і ревізії основних засобів та нематеріальних активів.....	67
2. Контроль і ревізія списання та іншого вибуття основних засобів.....	67
3. Контроль і ревізія надходження і внутрішньогосподарського переміщення основних засобів.....	68

4. Контроль і ревізія списання та іншого вибуття основних засобів.....	69
5. Контроль і ревізія використання основних засобів.....	69
6. Контроль і ревізія амортизації.....	70
7. Перевірка правильності проведення ремонтів основних засобів.....	70
8. Контроль і ревізія операцій з обліку нематеріальних активів.....	71
Тема 7. Контроль і ревізія операцій з обліку матеріальних ресурсів.....	72
1. Завдання та джерела контролю і ревізії матеріальних ресурсів.....	72
2. Контроль і ревізія організації складського господарства та зберігання матеріальних ресурсів.....	73
3. Контроль і ревізія оприбуткування продукції власного виробництва.....	73
4. Контроль і ревізія надходження матеріальних ресурсів із сторони.....	74
5. Контроль і ревізія вибуття матеріальних ресурсів.....	74
6. Перевірка дотримання нормативних запасів матеріальних ресурсів.....	75
7. Перевірка правильності списання природних втрат і зарахування пересортиць.....	75
8. Особливості проведення інвентаризації різних видів матеріальних ресурсів.....	76
Тема 8. Контроль і ревізія наявності та руху тварин.....	77
1. Завдання і порядок контролю та ревізії наявності та руху тварин.....	77
2. Контроль і ревізія розташування, умов утримання та годівлі тварин.....	78
3. Контроль і ревізія надходження тварин.....	79
4. Контроль і ревізія переведення тварин із групи в групу.....	79
5. Контроль і ревізія вибуття тварин.....	80
Тема 9. Контроль і ревізія витрат на виробництво й собівартості продукції.....	81
1. Завдання, послідовність і джерела ревізії.....	81
2. Контроль і ревізія витрат виробництва за елементами затрат і калькуляційними статтями.....	82
3. Ревізія собівартості продукції.....	83
4. Організація контрольно-ревізійної роботи у рослинництві.....	84
5. Контроль і ревізія у промислових виробництвах.....	84
Тема 10. Ревізія готової продукції та її реалізації.....	85
1. Завдання та джерела контролю і ревізії готової і реалізованої продукції.....	85
2. Контроль і ревізія виконання договірних зобов'язань та якості готової продукції.....	87
3. Витрати на збут та їх перевірка.....	87
Тема 11. Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку та річної звітності...88	88
1. Завдання ревізії стану обліку.....	88
2. Обстеження структури бухгалтерії і постановки обліку.....	89
3. Перевірка дотримання основних вимог „Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні"	90
4. Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку.....	90
5. Контроль і ревізія достовірності бухгалтерської звітності.....	94
6. Перевірка стану внутрігосподарського і внутрівідомчого контролю.....	94

ВСТУП

Одним із головних завдань економічної науки в умовах переходу до ринкової економіки є комплексне оволодіння системою господарського управління важливою функцією якого є фінансово-господарський контроль.

Проблемність цих питань значно зростає в сучасних умовах, коли трансформація економіко- правового середовища в державі супроводжується нормативно-правовим реформуванням бухгалтерського обліку і бухгалтерської (фінансової) звітності.

В умовах ринкової економіки важко уявити керівника підприємства, який позбавляє себе можливості одержувати систематично повну, правдиву і неупереджену інформацію про фінансовий стан, капітал, витрати та результати діяльності. Це може підтвердити тільки контроль і його галузь - фінансово-господарський контроль, що здійснюється як у процесі діяльності підприємства (попередній, поточний), так і після здійснення операцій за допомогою ревізій, які проводяться державною контрольно-ревізійною службою.

Підкреслюючи важливість і необхідність фінансово- господарського контролю в багатьох літературних джерелах, монографіях, науковці в основному визначають його тільки як окрему галузь бухгалтерського обліку, розглядають його з точки зору необхідності перевірки процесів розширеного виробництва стосовно раціонального господарювання.

Фінансово-господарський контроль як єдине ціле охоплює не тільки матеріальне виробництво, але й невиробничу сферу. Отже, фінансово-господарський контроль - це творчий процес дослідження, спостереження перевірки виробничої і невиробничої фінансової діяльності, які здійснюються відповідними суб'єктами управління, наділеними певними функціями контролю, з метою виявлення відхилень від установлених параметрів цієї діяльності, усунення та попередження негативних явищ та тенденцій.

Фінансово-господарський контроль, з одного боку, зосереджує увагу на питаннях економічної ефективності діяльності підприємств, а з іншого-забезпечує перевірку дотримання законності використання фінансових ресурсів і забезпечення збереження коштів підприємства.

Тема 1. Суть і функції економічного контролю в Україні

1. Суть і зміст економічного контролю в Україні.
2. Економічний контроль у системі наук.
3. Класифікація організаційних форм економічного контролю в Україні.
4. Види економічного контролю та їх зміст.
5. Вищі державні контрольні органи у розвинених зарубіжних країнах.
6. Банки та їх контрольні функції у державі.

1. Суть і зміст економічного контролю в Україні

Розвиток продуктивних сил і виробничих відносин у різних соціально-економічних формаціях потребує вдосконалення функцій управління процесом виробництва, в тому числі і контролю економіки. Контроль як функція управління підпорядкований вирішенню завдань системи управління. Тому призначення контролю відповідає цілям управління, які визначаються економічними і політичними закономірностями розвитку певної формації. Функції економічного контролю зумовлюються дією основного економічного контролю зумовлюються дією основного економічного закону формації і цілями суспільства, інтереси якого він забезпечує. Контроль проявляється як функція системи управління суспільними процесами. Це стосується в основному соціального управління, політичного керівництва, народної демократії, правової держави.

Контроль як функція соціального управління - це система спостереження і перевірки процесу функціонування відповідного об'єкта з метою встановлення відхилення його від заданих параметрів.

Контроль і перевірка виконання починаються з вивчення управлінського рішення, яке супроводить процес складання конкретної програми дій, найбільш повно виявляється на стадії фактичного виконання рішення. Завершуючи первинний процес управління, контрольна діяльність створює сприятливу перспективу для нового управлінського циклу. Таким чином, соціальний контроль входить як один із компонентів у механізм державного управління. В процесі контролю виявляють: якість самого управлінського рішення; ефективність тих організаційних заходів, які було прийнято до його виконання; відповідність організації об'єкта цілям успішного виконання настанов управлінського рішення, а також розстановку кадрів, які виконують рішення.

Контроль як функція політичного керівництва є засобом розширення демократії в умовах багатопартійного суспільства. Основна спрямованість контролю і перевірки виконання правлячою партією своїх програмних установок і передвиборчих платформ щодо прискорення соціально-економічного розвитку країни у подальшому зростанні добробуту народу. Досвід переконливо засвідчує, що після приходу до влади правляча партія нерідко не виконує передвиборчих програм, тому завдання контролю - своєчасно виявити ці порушення і конституційно їх ліквідувати. Якщо контроль послаблюється, то всі зусилля економічної політики марні, створюється

ситуація, при якій порушується порядок своєчасного виправлення недоліків у господарюванні відповідно до законодавства, розвивається адміністративний волюнтаризм в економіці.

Отже, контроль, виступаючи, з одного боку, формою державновладного впливу на підконтрольні об'єкти, а з другого - формою демократичного керівництва, є складовим компонентом управлінського процесу в державі. Соціальний контроль є складовою частиною політичного режиму, важливим засобом вдосконалення соціального управління в цілому.

Контроль як функція народної демократії, засіб самоуправління народу здійснюється самим народом і для народу. Однією з форм здійснення влади у правовій демократичній державі правомірно розглядати контроль як функцію народної демократії. За допомогою контролю держава захищає інтереси споживачів, перевіряє якість продукції, усіх видів обслуговування, забезпечує доступність і вірогідність інформації про кількість, якість і асортимент продукції, яка обертається на ринку.

Отже, контроль - це система спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта управління прийнятним управлінським рішенням, встановлення результатів управлінського впливу на керований об'єкт, виявлення відхилень, допущених у ході виконання цих рішень.

За допомогою контролю встановлюють причини і відповідальних у відхиленнях з метою усунення негативних явищ і їх недопущення у майбутньому. Контроль як функція управління є засобом зворотного зв'язку між об'єктом і системою управління, інформує про дійсний стан керованого об'єкта, фактичне виконання управлінського рішення. Розвиток контролю в економічних системах управління підпорядкований продуктивним силам і виробничим відносинам.

Конституційний Суд України єдиний орган, на який покладено контрольні функції щодо дотримання Конституції України. Отже, економічний контроль - це система органів державного і господарського управління, які здійснюють контроль за економічним і соціальним розвитком країни відповідно до законодавчого регулювання, прийнятого Верховною Радою України.

Ринкові відносини ґрунтуються на розширенні прав підприємств, роздержавленні власності та існуванні різних її форм, демократизації управління у використанні економічних важелів. Контроль за виконанням планів і договірних зобов'язань, результатами виробничої та фінансово-господарської діяльності здійснюється згідно Господарського кодексу України. За результатами контролю розробляють заходи, які сприяють більш ефективній роботі підприємства, додержанню принципу соціальної справедливості в розділі результатів праці за внеском кожного трудящого, поліпшенню життя людей.

Отже, суть економічного контролю в демократичному суспільстві в умовах ринкової економіки полягає в регулюванні процесу розширеного відтворення суспільно-необхідного продукту відповідно до конституційних норм.

2. Економічний контроль у системі наук

Економічний контроль є функцією управління продуктивними силами і виробничими відносинами. У своєму розвитку контроль пройшов кілька етапів:

- описовий, пов'язаний із збиранням фактів та першочерговими їх групуваннями;
- логіко-аналітичний - якісний аналіз фактів, потім поєднання якісних і кількісних (математичних) методів наукового пізнання.

Отже, контроль містить у собі, з одного боку, факти і дані досвіду, а з другого - певну систему знань - теорію .

Факти становлять реальну основу висновків контролю. Без систематизації і узагальнень, без логічного осмислення не може бути контролю, оскільки при цьому відпадає потреба у ньому. Факти стають складовою частиною наукових знань тільки тоді, коли вони систематизовані, узагальнені і є основою і підтвердженням законів дійсності. Закони і факти у контролі дістають певну інтерпретацію і є основою управління економікою за умови, що вони узагальнені у теорії. Основою функції контролю є наукове дослідження - процес вивчення певного об'єкта (предмета або явища) з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення для раціонального використання у практичній діяльності людей. Тому виникає потреба розвитку економічного контролю як системи наукових знань.

Поняття науки ґрунтується на змісті і функціях її у суспільстві. Змістом науки є:

- теорія як система знань, що є формою суспільної свідомості;
- суспільна роль у практичному використанні рекомендацій для створення благ, що є життєвою потребою людей.

Важливою функцією науки є розвиток системи знань, що сприяють найбільш раціональній організації виробничих відносин і використанню продуктивних сил в інтересах усіх членів суспільства. Вона включає в себе ряд конкретних функцій:

- пізнавальну - задоволення потреб людей у пізнанні законів природи і суспільства;
- культурно-виховну - розвиток культури, інтелектуального виховання людини;
- практично-дійову - удосконалення виробництва і системи суспільних відносин, тобто функцію безпосередньої продуктивної сили матеріального виробництва.

Предмет науки - це пов'язані між собою форми руху матерії або особливості відображення їх у свідомості людей. Матеріальні об'єкти природи визначають існування багатьох галузей знань. Систематизація наукових знань є адекватним відображенням структури об'єкта в системі наукових знань про нього. Отже, наука являє собою знання, зведені у систему.

Економічний контроль, як і вся економічна наука, вивчає проблеми розвитку економіки України. Тому у вирішенні цих проблем контроль не може обмежуватись тільки якісними визначеннями економічних законів, категорій, він вивчає й їхні кількісні співвідношення. Розвиток продуктивних сил і

функціональних економік: наукової організації і економіки праці; ефективність капітальних вкладень і нової техніки; ціноутворення; фінансів, грошового обігу і кредитування; бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту господарської діяльності. Економічний контроль перебуває в тісному взаємозв'язку з плануванням, управлінням та обліком і невідемний від них. Цей зв'язок виявляється перед усім у тому, що функціональні економічні науки досліджують той самий об'єкт, але з різною цільовою функцією. В умовах технічного прогресу виникає потреба комплексного вивчення об'єкта і важливих проблем, наприклад, дослідження видів економічної діяльності, маркетингу, збалансованості ринку тощо.

Отже, економічний контроль у своєму розвитку інтегрується з іншими функціональними економічними науками.

Таким чином, економічний контроль, використовуючи наукову теорію, виконує суспільну роль у забезпеченні практичними рекомендаціями виробництво життєво необхідних благ для задоволення потреб людей. Виявляючи диспропорції і негативні явища у суспільстві, контроль дає змогу їх ліквідувати і запобігає повторенням, а також сприяє раціональній організації виробничих відносин і оптимальному використанню продуктивних сил.

Отже, економічному контролю, як галузі економічної науки, притаманні інтегративні риси у дослідженні продуктивних сил і виробничих відносин, тому він безпосередньо впливає на оптимізацію економічних процесів.

Економічний контроль, як і вся економічна наука, вивчає проблеми розвитку економіки України. Тому у вирішенні цих проблем контроль не може обмежуватись тільки якісними визначеннями економічних законів, категорій, він вивчає й їхні кількісні співвідношення. Розвиток продуктивних сил і виробничих відносин у суспільстві зумовив появу нових функціональних економік: наукової організації і економіки праці; ефективність капітальних вкладень і нової техніки; ціноутворення; фінансів, грошового обігу і кредитування; бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту господарської діяльності та ін. Економічний контроль перебуває в тісному взаємозв'язку з плануванням, управлінням та обліком і невід'ємний від них. Цей зв'язок виявляється передусім у тому, що функціональні економічні науки досліджують той самий об'єкт, але з різною цільовою функцією. В умовах технічного прогресу виникає потреба комплексного вивчення об'єкта і важливих проблем, наприклад, дослідження видів економічної діяльності, маркетингу, збалансованості ринку тощо.

Отже, економічний контроль у своєму розвитку інтегрується з іншими функціональними економічними науками.

Таким чином, економічний контроль, використовуючи наукову теорію, виконує суспільну роль у забезпеченні практичними рекомендаціями

виробництво життєво необхідних благ для задоволення потреб людей. Виявляючи диспропорції і негативні явища у суспільстві, контроль дає змогу їх ліквідувати і запобігає повторенням, а також сприяє раціональній організації виробничих відносин і оптимальному використанню продуктивних сил.,

Отже, економічному контролю, як галузі економічної науки, притаманні інтегративні риси у дослідженні продуктивних сил і виробничих відносин, тому він безпосередньо впливає на оптимізацію економічних процесів.

3. Класифікація організаційних форм економічного контролю в Україні

Функції економічного контролю поширюються на економічну діяльність усіх галузей господарства. За організаційними формами економічний контроль в Україні поділяють на державний, в тому числі спеціалізований, громадський, незалежний і контроль власника.

Державні органи, які здійснюють функції економічного контролю в Україні, такі: Рахункова палата Верховної Ради України; Державна податкова служба України, Міністерство фінансів України у складі Державної контрольно-ревізійної служби, Державного казначейства України, Державного департаменту фінансового моніторингу; Фонд державного майна України, Міністерство праці та соціальної політики України, Державний комітет статистики України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України.

Спеціалізовані органи контролю - Державна митна служба України, Державна автомобільна інспекція, Державний пожежний нагляд, Державна санітарно-епідеміологічна служба України та ін.

Організаційні форми економічного контролю в Україні подано на рис. 1.1.

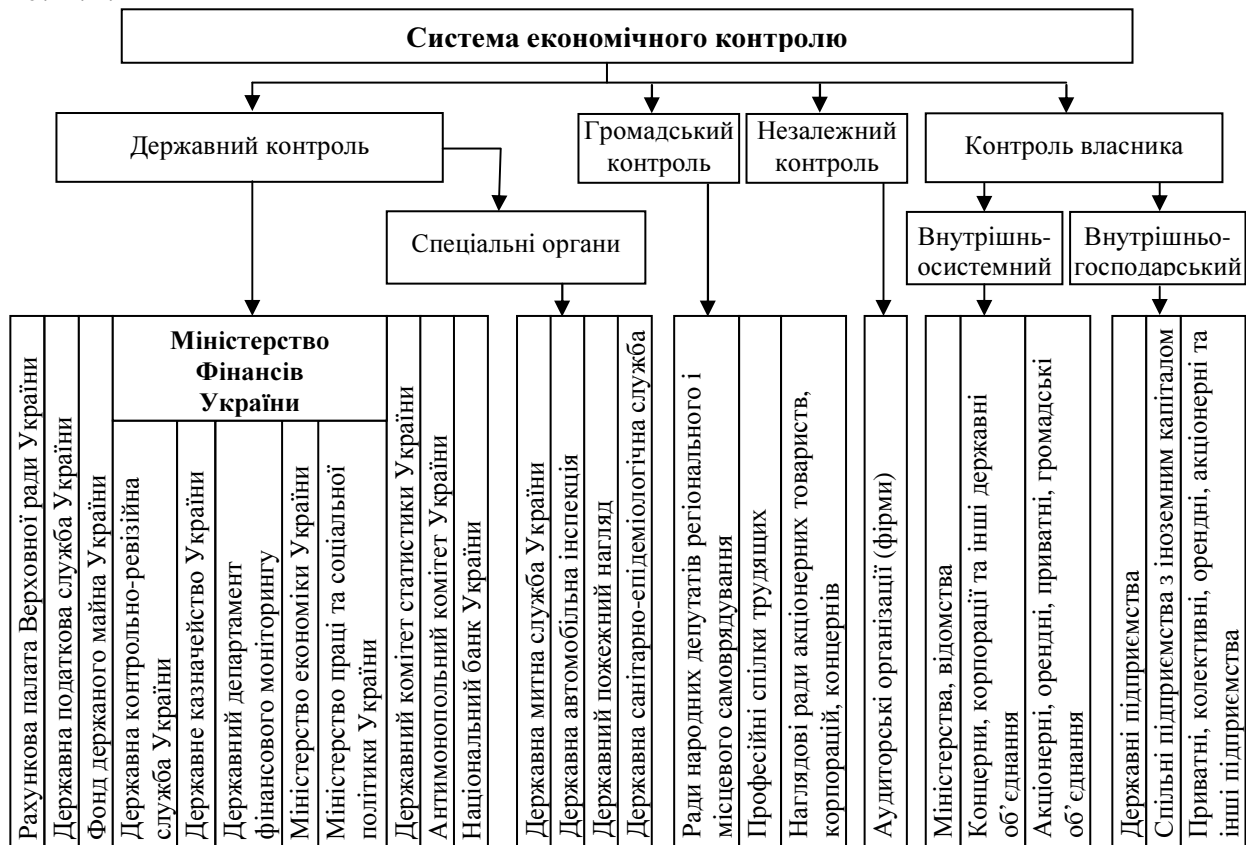

Рис. 1.1. Організаційні форми економічного контролю в Україні

Завданням Рахункової палати є:

- організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням доходної та видаткової частин Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням;
- здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків державних коштів, валютних та кредитно-фінансових ресурсів;
- контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля, використання об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації;
- контроль за додержанням законності щодо надання Україною позик, економічної та іншої допомоги іноземним державам, міжнародним організаціям, а також щодо укладання угод про державні позики і кредити, здійснення контролю за використанням кредитів, одержаних Україною від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій, і позик, які не передбачені Державним бюджетом України;
- контроль за законністю та своєчасністю руху коштів Державного бюджету України, а також позабюджетних фондів в установах Національного банку України та уповноважених банків;
- здійснення контролю за грошовою емісією, використанням золотого запасу, дорогоцінних металів, каміння, наданням кредитів та здійсненням операцій із розміщення золотого і валютного резервів;
- аналіз встановлених відхилень від показників Державного бюджету України та підготовка пропозицій про їх ліквідацію, а також про удосконалення бюджетного процесу в цілому;
- регулярне інформування Верховної Ради України, її підрозділів про хід виконання Державного бюджету України та стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу України, про результати здійснення інших контрольних функцій.

Крім перелічених завдань Рахункова палата виконує інші доручення Верховної Ради України контрольного характеру.

Рахункова палата здійснює фінансово-економічний контроль на засадах законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності.

Правова основа організації та діяльності Рахункової палати визначається Конституцією України та Законом України "Про Рахункову палату", іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до завдань, покладених на Рахункову палату, вона здійснює такі функції:

- контролює виконання законів і Державного бюджету України, фінансування загальнодержавних програм, збереження та використання державного майна органами державної виконавчої влади та посадовими особами, які обираються або затверджуються Верховною Радою України;
- за дорученням Верховної Ради України перевіряє використання

органами виконавчої влади коштів загальнодержавних цільових фондів та позабюджетних фондів;

- контролює ефективність управління коштами Державного бюджету України, Державним казначейством України, законність і своєчасність руху коштів загальнодержавних цільових фондів у Нацбанку України, уповноважених банків та кредитних установ;

- за дорученням Верховної Ради України здійснює контрольні функції щодо фінансування загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля та інших програм, які затверджуються Верховною Радою України;

- контролює інвестиційну діяльність органів державної виконавчої влади, перевіряє законність та ефективність використання фінансових ресурсів, які виділяються із Держбюджету України на виконання загальнодержавних програм;

- контролює діяльність Антимонопольного комітету України і Фонду державного майна України;

- перевіряє за дорученням Верховної Ради України відповідно до свого статусу кошторис витрат, пов'язаних із діяльністю Верховної Ради України та її апарату, допоміжних органів і служб Президента України та апарату Кабінету Міністрів України, а також витрачання коштів державними установами і організаціями, що діють за рубежом і фінансуються із Держбюджету України;

- здійснює зв'язки з контрольними органами іноземних держав та відповідними міжнародними організаціями, укладає з ними угоди про співробітництво.

Рахункова палата має повноваження здійснювати контрольно-ревізійні, експертно-аналітичні, інформаційні та інші види діяльності, що забезпечують єдину систему контролю за використанням коштів загальнодержавних цільових фондів, позабюджетних фондів, фінансово-кредитних і валютних ресурсів. Крім того, їй надано право проводити перевірки і ревізії діяльності Нацбанку України, Фонду державного майна, інших підзвітних Верховній Раді України органів, а також на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності у межах її повноважень.

Отже, Рахункова палата є головним органом фінансово-економічного контролю в Україні, у якому поєднаний загальнодержавний економічний і фінансовий контроль усіх гілок влади.

Державна податкова служба України та її органи на місцях контролюють додержання законодавства про податки, правильність обчислення та своєчасність внесення до бюджетів різних рівнів, обов'язкових платежів, зборів, встановлених законодавством, а також вживають заходи щодо запобігання ухиленню юридичними і фізичними особами від сплати податків.

Фонд державного майна України (далі Фонд) є державним органом, який здійснює державну політику в сфері приватизації державного майна, виступає орендодавцем майнових комплексів, що є загальнодержавною власністю. Підпорядкований він у своїй діяльності і підзвітний Верховній Раді України.

В Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі

Фонд створює регіональні відділення. У разі потреби Фонд має право створювати представництва в інших містах, а також районах України.

Основними завданнями Фонду є:

- захист майнових прав України на її території та за кордоном;
- реалізація прав розпорядження майном державних підприємств у процесі їх приватизації, створення спільних підприємств;
- здійснення повноважень щодо організації та проведення приватизації майна підприємств, яке перебуває у загальнодержавній власності, а також щодо орендодавця майна державних підприємств і організацій, їх структурних підрозділів;
- сприяння процесові демонополізації економіки і створенню умов для конкуренції виробників.

Фонд відповідно до покладених на нього завдань:

- розробляє і передає Кабінету Міністрів України проекти державних програм приватизації, організує і контролює їх виконання;
- змінює у процесі приватизації організаційно-правову форму підприємств, що перебувають у загальнодержавній власності, перетворенням їх у відкриті акціонерні товариства;
- здійснює повноваження власника щодо частки акцій акціонерних товариств, які не були реалізовані у процесі приватизації, зокрема несе відповідальність у межах зазначеної частки;
- продає майно, що перебуває у загальнодержавній власності, у процесі його приватизації, включаючи майно ліквідованих підприємств і об'єктів незавершеного будівництва;
- створює комісії з приватизації;
- складає проекти планів приватизації майна і подає на затвердження Верховній Раді України;
- укладає договори з посередниками щодо організації підготовки до приватизації та продажу об'єктів приватизації;
- видає ліцензії посередникам;
- здійснює зв'язок із місцевими органами приватизації;
- вживає заходів щодо залучення іноземних інвесторів до процесу приватизації;
- виступає орендодавцем майна цілісних майнових комплексів підприємств, організацій, їхніх структурних підрозділів, що є загальнодержавною власністю, дає дозвіл підприємствам, організаціям на передачу в оренду майнових комплексів їх структурних підрозділів;
- бере участь у створенні спільних підприємств, до статутного фонду яких передається майно, що є загальнодержавною власністю;
- розробляє проекти нормативних актів з питань управління майном, що є у державній власності, та його приватизації;
- бере участь у розробці і укладенні міждержавних угод з питань власності та використання державного майна;
- представляє інтереси України за кордоном із питань, що стосуються захисту майнових прав держави.

Фонд державного майна має право:

- видавати в межах своєї компетенції нормативні документи, обов'язкові для виконання органами державної виконавчої влади, іншими юридичними особами, контролювати виконання їх;
- одержувати інформацію від органів державної виконавчої влади, необхідну для виконання покладених на Фонд завдань і функцій;
- проводити інвентаризацію загальнодержавного майна, що відповідно до державної програми приватизації підлягає приватизації, а також здійснювати аудиторські перевірки ефективності його використання;
- затверджувати кошторис витрат із державного позабюджетного фонду приватизації в межах, установлених Державною програмою приватизації майна державних підприємств.

Міністерство фінансів України та його місцеві органи здійснюють контроль за "виконанням державного бюджету, і затвердженого Верховною Радою України, надходженням коштів та їх видатків і цільового витрачання. У його складі функціонують: Державна контрольно-ревізійна служба України; Державне казначейство України; Державний департамент фінансового моніторингу.

Державна контрольно-ревізійна служба України та її органи на місцях контролюють додержання фінансової дисципліни підприємствами і організаціями за територіальним поділом витрачання коштів із державного бюджету на соціальні потреби, утримання органів державного управління суб'єктами підприємства незалежно від форм власності.

Державне казначейство України та його підрозділи в регіонах контролюють витрачання коштів державного бюджету установами і організаціями відповідно до їх кошторисів оперативно у момент їх витрачання. Так, установи і організації, що фінансуються із державного бюджету, не можуть одержувати або переказувати кошти іншим суб'єктам із поточних рахунків у банках без попереднього контролю органів Державного казначейства України.

Державний департамент фінансового моніторингу здійснює фінансовий контроль за легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом юридичними і фізичними особами. Система моніторингу складається з двох рівнів - первинного та державного. Первинний моніторинг здійснюють банки, страхові та інші фінансові установи. Державний фінансовий моніторинг здійснюють центральні органи виконавчої влади та Національний банк України, а також Міністерство фінансів України в особі Державного департаменту фінансового моніторингу, які виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що здійснюють фінансові операції.

Міністерство економіки України контролює виконання програм економічного і соціального розвитку держави, затверджених Верховною Радою України, виявляє відхилення від заданих параметрів розвитку окремих видів економічної діяльності та вживає заходи до їх запобігання. Крім того, Міністерство здійснює контроль у сфері захисту прав споживачів, стандартизації і сертифікації продукції.

Головними завданнями Мінекономіки у питаннях сертифікації і стандартизації є:

- створення системи нормативно-технічної документації, що встановлює прогресивні вимоги до розробки, виробництва і використання продукції (робіт, послуг) з метою підвищення технічного рівня і якості, гарантування безпеки використання, сумісності та взаємозамінюваності, охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження, ширшого застосування мало- і безвідходних технологій, а також підвищення ролі споживача у визначенні конкретних характеристик продукції (робіт, послуг);

- створення та забезпечення функціонування державної системи сертифікації продукції;

- здійснення державного нагляду за впровадженням і додержанням вимог стандартів, технічних умов і зразків (еталонів) на продукцію (роботи, послуги) і державного метрологічного нагляду, використання прав щодо запобігання випуску недоброякісної продукції;

- визначення основних напрямів і координація проведення заходів міждержавного і міжнародного співробітництва, пов'язаних із стандартизацією, метрологією та сертифікацією;

- організація нормативно-методичного забезпечення суспільного виробництва з питань стандартизації, метрології та сертифікації;

- організація науково-технічної інформації в галузі стандартизації, метрології та сертифікації.

Мінекономіки України відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює методичне керівництво, координацію та контроль за діяльністю міністерств, відомств, підприємств із стандартизації, метрології та сертифікації;

- готує пропозиції про соціальні, економічні й правові основи забезпечення якості продукції (робіт, послуг);

- взаємодіє з товариствами споживачів та іншими громадськими організаціями у галузі стандартизації, метрології та сертифікації;

- визначає з урахуванням завдань соціально-економічного розвитку України пріоритетні напрями розвитку стандартизації, метрології та сертифікації;

- здійснює методичне керівництво розробкою міністерствами, відомствами та об'єднаннями підприємств методологічного забезпечення, затверджує і систематично провадить оцінку їх реалізації;

- затверджує державні стандарти (за винятком стандартів проектування і будівництва, використання ресурсів, охорони навколишнього середовища від забруднення та інших шкідливих впливів), проводить експертизу проектів державних стандартів і технічних умов, відповідає за їхній науково-технічний рівень і техніко-економічне обґрунтування;

- веде в установленому порядку облік і реєстрацію державних стандартів, технічних умов і змін, що до них вносяться, рішень про їх скасування, надсилає заінтересованим організаціям відповідну інформацію;

- має виняткове право видання та перевидання державних стандартів;

- організовує і координує роботу із сертифікації, здійснює організаційно-методичне керівництво функціонуванням державної системи сертифікації, визнає у встановленому порядку сертифікати інших країн;

- надає методичну допомогу підприємствам і організаціям у впровадженні міжнародних стандартів із систем управління якістю, організовує сертифікацію цих систем.

Державний комітет у справах захисту прав споживачів здійснює контроль за додержанням підприємствами, організаціями та установами незалежно від форм власності й господарювання, а також громадянами законодавства про захист прав споживачів, інших нормативних актів із питань торгівлі та надання послуг населенню; здійснює перевірку безпосередньо на підприємствах промисловості, сфери послуг, торгівлі та підприємствах громадського харчування, на базах, складах і в експедиціях незалежно від форм власності і господарювання.

Міністерство праці та соціальної політики України контролює додержання законодавства з питань праці та заробітної плати в галузях національної економіки, тарифних угод з оплати праці тощо. Крім того,

Мінпраці та соціальної політики України розробляє і затверджує нормативні документи з питань регулювання зайнятості населення, використання праці та її оплати.

Державний комітет статистики України контролює за даними звітності збалансованість ринку товарами, виконання програм економічного і соціального розвитку держави, наявність товарних, матеріальних, трудових та інших ресурсів, необхідних для населення і розвитку галузей економіки, здійснює вибіркові контрольні переписи ресурсів тощо.

Урядом України надано право Держкомстату України здійснювати контроль за виконанням міністерствами, державними комітетами і відомствами, концернами, асоціаціями, а також підпорядкованими їм підприємствами і об'єднаннями законодавства і нормативних актів з питань статистики, обліку і звітності, забезпечення достовірності фінансової звітності, давати обов'язкові для виконання вказівки з ліквідації виявлених недоліків. Крім того, Держкомстат України має право одержувати від органів управління, підприємств статистичну і бухгалтерську звітність та пояснення до неї незалежно від форм власності; перевіряти первинну документацію і достовірність звітних даних; вимагати письмових пояснень та інших матеріалів з приводу виявлених порушень, давати обов'язкові для виконання настанови про усунення порушень звітної дисципліни, а також про проведення в необхідних випадках ревізій фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій. Настави органів державної статистики підлягають обов'язковому виконанню міністерствами, відомствами, підприємствами і організаціями з повідомленням їм у 10-денний строк про вжиті заходи.

Держкомстат України має право скасовувати не затверджену в установленому порядку звітність, перевіряти стан обліку і звітності на всіх рівнях господарського управління, а в разі виявлення приписок та інших викривлень звітних даних направляти необхідні матеріали в органи

прокуратури для притягнення винних осіб до відповідальності.

Держкомстат України та його органи на місцях направляють органам управління висновки про своєчасність подання і якість звітів підвідомчих їм підприємств і компаній, а також здійснюють контроль за притягненням їхніх керівників та інших посадових осіб до відповідальності за подання недостовірних звітних даних і порушення звітної дисципліни.

Антимонопольний комітет України запобігає створенню монопольного становища на ринку підприємців що обмежують конкуренцію певного товару. В противному разі це призводить до порушення ринкових відносин у виробництві і реалізації окремих видів товарів, до недоброякісної конкуренції у підприємницькій діяльності.

Національний банк України згідно з статутом і законодавством про банки і банківську діяльність контролює наявність грошей в обігу, використання кредитів за цільовим призначенням, додержання касової дисципліни, правил розрахунків у галузях економіки та інших операцій підприємцями, покладених на банки в умовах ринкових відносин, а також витрачання коштів з державного бюджету, здійснює емісію грошей та регулює грошові відносини у державі.

Крім того, він контролює діяльність комерційних банків, їх реєструє, одержує від них баланси, розрахунки економічних нормативів та іншу звітність, проводить ревізії, вносить пропозиції щодо поліпшення їх діяльності або про їх закриття, коли вони як акціонерні товариства, порушують чинне законодавство. НБУ видає в межах своїх повноважень інструкції, положення та інші нормативні документи з касових, розрахункових, кредитних, валютних операцій.

До спеціалізованих органів економічного контролю належать державні комітети, інспекції та ін.

Державна митна служба України контролює додержання митного законодавства і нормативних актів підприємцями і фізичними особами щодо сплати мита на експорт та імпорт товарів через кордон України, а також при внутрішньодержавних операціях, за які необхідно сплачувати мито.

Державна автомобільна інспекція (ДАІ) контролює додержання законодавства і нормативних актів щодо реєстрації та обліку рухомого складу транспортних засобів (автомобілі, причепа, мотоцикли) підприємцями і фізичними особами. Крім того, ДАІ контролює додержання власниками транспортних засобів і водіями правил дорожнього руху на шляхах України.

Державний пожежний нагляд здійснює контроль за додержанням антипожежних правил підприємцями і населенням, профілактичні заходи щодо запобігання пожежам, а в разі виникнення - гасіння.

Державна санітарно-епідеміологічна служба України контролює додержання санітарно-гігієнічного і протиепідеміологічного законодавства підприємцями і населенням, а також провадить профілактику виникнення епідемій, масових захворювань.

Громадський економічний контроль здійснюється відповідно до законодавства про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування. Комісії з питань планування, бюджету і фінансів здійснюють

контроль за виконанням планів та програм економічного і соціального розвитку і бюджету, виявляють внутрішньогосподарські резерви і додаткові доходи бюджету; контролюють надходження та видатки позабюджетного фонду. До компетенції виконавчих комітетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів віднесено здійснення контролю за станом обліку та звітності на підприємствах, в організаціях і установах, які є комунальною власністю, за додержанням зобов'язань щодо платежів до бюджету місцевого самоврядування підприємствами і організаціями.

Професійні спілки працівників є одним із видів громадського контролю, їх функції визначені законодавством щодо трудових відносин роботодавців та найманими працівниками, дотриманням умов безпеки праці, вирішенні спірних питань у комісії разом з адміністрацією з трудових правовідносин тощо.

Наглядові ради і ревізійні комісії акціонерних товариств, корпорацій, концернів, як форма громадського контролю, визначені статутними положеннями господарських утворень. Вони контролюють дотримання законодавства адміністрацією суб'єкта господарювання у частині розподілу прибутків, нарахування та сплати дивідендів, трудових відносин тощо.

Незалежний аудиторський контроль здійснюють аудитори, аудиторські організації (фірми) за договорами з державними і акціонерними підприємствами, кооперативними, орендними підприємствами і організаціями, підприємствами із спільним капіталом та ін.

Крім цього перевіряють стан обліку діяльності зазначених організацій і підприємств, відповідність фінансової звітності даним обліку, правильність утворення прибутку і своєчасність розрахунків із державним бюджетом, а також розподілу прибутку за акціями, розміром внесеного капіталу та іншими джерелами, передбаченими статутними документами і бізнес-планом підприємства. Результати контролю аудиторська організація оформляє звітом, експертним висновком або іншим документом, погодженим із замовником.

Економічний контроль власника включає в себе внутрішньосистемний і внутрішньогосподарський.

Внутрішньосистемний економічний контроль здійснюють міністерства, державні комітети, акціонерні товариства відповідно до законодавчих та інших нормативних актів якими передбачено, що комплексні ревізії і контрольні перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства проводяться за ініціативою власника, тобто органом, якому підпорядковане підприємство на правах власності.

Основним завданням внутрішньосистемного контролю є:

- контроль виконання планових завдань із виробничої і фінансово-господарської діяльності, використання матеріальних і фінансових ресурсів, недопущення фактів безгосподарності і марнотратства;
- забезпечення збереження власності, правильної постановки бухгалтерського обліку і контрольної-ревізійної роботи;
- додержання чинного законодавства з виробничої і фінансово-господарської діяльності.

Внутрішньогосподарський економічний контроль включає контрольні

функції, які здійснюються власниками підприємств, корпорацій, організацій і установ, концернів, асоціацій відповідно до чинного законодавства. Завданням внутрішньогосподарського контролю є перевірка господарських операцій у виробничих одиницях з метою недопущення перевитрат матеріальних і фінансових ресурсів, виконання виробничих і фінансових планів, раціонального використання робочої сили, впровадження нових методів праці і прогресивної технології в бригадах, дільницях, цехах та інших виробничих підрозділах, забезпечення збереження коштів і товарно-матеріальних цінностей, економного витрачання сировини і паливно-енергетичних ресурсів, випуску продукції високої якості, яка має попит на ринку.

Організація внутрішньогосподарського контролю відповідно до Господарського кодексу покладена на керівника підприємства. Іноді для виконання цих функцій на підприємствах створюються спеціальні аудиторські підрозділи. Згідно із затвердженим планом працівники, зайняті управлінням, здійснюють систематичний та оперативний поточний контроль за виробничою і фінансово-господарською діяльністю підрозділів підприємства. За результатами контрольних перевірок керівництво підприємства приймає управлінські рішення з ліквідації причин, які негативно впливають на діяльність підприємства.

У здійсненні внутрішньогосподарського контролю на підприємствах провідне місце займають працівники бухгалтерії, зокрема, головні бухгалтери. Відповідно до нормативних документів головний бухгалтер підприємства разом із керівниками відповідних підрозділів і служб зобов'язаний контролювати оформлення, приймання і відпуск товарно-матеріальних цінностей, витрачання заробітної плати, додержання штатної, фінансової, касової і платіжної дисципліни, законності списання з бухгалтерського балансу нестач, проведення інвентаризації цінностей, стягнення у встановлені строки дебіторської і погашення кредиторської заборгованості та інших операцій. Крім того, головний бухгалтер несе на рівні з керівником підприємства, організації, установи відповідальність за порушення правил і положень, які регламентують ведення обліку і складання звітності.

Функції контролю головний бухгалтер здійснює особисто і через апарат бухгалтерії. На великих підприємствах є спеціалісти, на яких покладені обов'язки контролерів (економісти-ревізори, бухгалтери та ін.).

Отже організаційні форми і види економічного контролю за своїми функціями між собою взаємопов'язані, охоплюють усі стадії розширеного відтворення суспільне необхідною продукту і таким чином сприяють правильному його розподілу в суспільстві.

4. Види економічного контролю та їх зміст

Контроль за змістом включає перевірку економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, науково-технічних та інших напрямів розвитку суспільства. Економічний контроль поширюється на сферу розвитку економіки - виду економічної діяльності, підприємства.

Важливою функцією економічного контролю є вплив через систему управління на успішне виконання планів економічного і соціального розвитку, раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, запобігання непродуктивним витратам і втратам, зміцнення господарських зв'язків, додержання господарського і трудового законодавства, забезпечення збереження власності. Крім того, економічний контроль передбачає систематичне спостереження за фінансовим станом підприємця, конкурентоспроможністю його продукції на внутрішньому і світовому ринках. Економічний контроль покликаний запобігати банкрутству і розоренню підприємців.

Отже, зміст економічного контролю - це система конкретних заходів, спрямованих на раціональне господарювання підприємців з різними формами власності в умовах ринкових відносин.

За періодичністю здійснення економічний контроль; поділяють на попередній, оперативний (поточний) і заключний (ретроспективний).

Попередній контроль здійснюється перед виконанням господарської операції, щоб запобігти нераціональним витратам і безгосподарності, незаконним діям і різним втратам. Здійснюють його всі органи державного і господарського управління, а також власники. Так, Фонд державного майна України, здійснюючи роздержавлення, контролює його оцінку при викупі на попередній переддоговірній стадії. Міністерство фінансів України при плануванні видатків із державного бюджету на фінансування інвестицій . попередньо контролює доцільність витрачання коштів та їх ефективність. Власники підприємств здійснюють попередній контроль за витрачанням коштів на стадії проектування технологічних процесів випуску продукції, зниженням її собівартості, підвищенням конкурентоспроможності тощо. Національний банк України і комерційні банки при наданні кредитів підприємствам і компаніям контролюють їх повернення. Перед тим як виписати документи на витрачання коштів, бухгалтерія підприємства перевіряє доцільність витрат, їх відповідність потребам за нормами тощо.

Оперативний (поточний) контроль здійснюється в процесі виконання господарських операцій. Основними завданнями цього контролю є виявлення відхилень у процесі виконання робіт з метою вжиття необхідних заходів щодо усунення негативних факторів і закріплення позитивного досвіду. Згідно Господарського кодексу України поточний контроль здійснюється в умовах широкої гласності із залученням усього колективу. Соціально-економічні рішення, які стосуються діяльності підприємства, розробляють і приймають на підприємстві за участю трудового колективу, а також профспілкової організації відповідно до статусу та їх законодавства. Аналогічно прийнятим рішенням здійснюється поточний контроль за виконанням їх у процесі виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства. При цьому підприємство суворо контролює раціональне й економне витрачання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, щоб запобігти безгосподарності і марнотратству.

Заключний (ретроспективний) контроль здійснюється після завершення господарських операцій усіма контрольними органами, на які покладено

контроль за економічними процесами в різних сферах господарської діяльності. Основним завданням заключного контролю є перевірка правильності і законності проведених господарських операцій на підприємствах, виявлення порушень і зловживань, а також розробка заходів щодо усунення виявлених недоліків і їх запобігання у майбутньому.

Найважливішою формою заключного контролю є ревізія виробничої! фінансово-господарської діяльності підприємств, яка проводиться власником не більше одного разу на рік відповідно до Господарського кодексу України. Завданням ревізії є заключна оцінка діяльності підприємства за минулий рік, виявлення резервів і надання допомоги підприємству у їх використанні, перевірка додержання законодавства, збереження власності, достовірності обліку і звітності.

Державна податкова служба України та її органи на місцях здійснюють заключний контроль діяльності підприємства і виконання зобов'язань перед бюджетом щодо сплати податку на прибуток, додану вартість та інших обов'язкових платежів, зборів.

Державна контрольно-ревізійна служба України не частіше від одного разу на рік перевіряє витрачання бюджетних коштів на соціальні потреби, утримання державних управлінських структур тощо.

Заклучний контроль Національним банком України і комерційними банками встановлює ефективність використання наданих кредитів, використання коштів бюджетного фінансування на виконання національних програм тощо.

За інформаційним забезпеченням в економічному контролі розрізняють документальний і фактичний контроль.

Документальний контроль полягає в тому, що встановлюють суть і достовірність господарської операції за даними первинної документації, облікових реєстрів і звітності, в яких вона знайшла відображення в бухгалтерському, внутрішньогосподарському (управлінському) і

статистичному обліку. Так, наприклад, виконання планів виробництва і реалізації продукції, її собівартості і рентабельності на підприємстві, яке контролюють, перевіряють за даними первинної документації, обліку і звітності.

Фактичний контроль полягає в установленні дійсного реального стану об'єкта лічбою, зважуванням, вимірюванням, лабораторним аналізом та ін. До об'єктів фактичного контролю відносять: гроші готівкою в касі, основні засоби, матеріальні цінності, готову продукцію, незавершене виробництво.

Фактичний і документальний контроль взаємопов'язані, тому спільне їх застосування дає змогу встановити дійсний стан об'єктів, розробити заходи щодо усунення недоліків.

За формами здійснення економічного контролю розрізняють такі контрольні перевірки: превентивні, поточні, тематичні, ревізії.

Превентивні (від лат. *praeventivus* - запобіжний) контрольні перевірки здійснюють на стадії попереднього контролю виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємств. Власник перевіряє оптимальність планів

і збалансованість ресурсами згідно з технічно обґрунтованими нормативами.

Поточні контрольні перевірки - засіб оперативного систематичного контролю конкретних операцій господарської діяльності підприємств. Поточні перевірки проводять усі контролюючі органи з питань, які входять до їх компетенції. Так, установи комерційних банків під час поточного контролю перевіряють використання готівки з каси, своєчасність і повноту здавання виторгу банку. Щодо фінансування капітальних вкладень банки при поточному контролі перевіряють організацію будівництва, забезпеченість проектною документацією об'єктів, що будуються, впровадження індустріальних методів будівництва тощо. Держкомстат України та його органи на місцях здійснюють поточні перевірки застосування типової документації в обліку господарської діяльності компаній, підприємств, виявляють зайву звітність, яка не затверджена в установленому порядку, достовірність статистичної звітності.

Тематичні контрольні перевірки - засіб періодичного оперативного господарського контролю виконання компаніями, підприємствами однорідних господарських операцій, наприклад, використання матеріальних, трудових і

фінансових ресурсів, забезпечення збереження власності. Тематичні перевірки подібні до поточних, але проводяться з більш широкого кола показників конкретної теми із застосуванням методів економічного аналізу, обчислювальної техніки та залученням спеціалістів різного профілю не систематично, а періодично у міру потреби. Якщо в процесі поточного обстеження застосовуються в основному методи фактичного контролю, то при тематичних перевірках використовуються планово-нормативна і договірна інформація, дані бухгалтерського обліку, хронометражних спостережень, вибіркової інвентаризації цінностей тощо.

Ревізія - метод заключного (ретроспективного) контролю, який дає можливість зробити всебічну оцінку виробничої і фінансово-господарської діяльності компанії, підприємства та інших об'єктів підприємницької діяльності щодо виконання виробничих і фінансових планів, витрачання матеріальних і трудових ресурсів, результатів комерційної діяльності за обриваний період, забезпечення збереження власності, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва і удосконалення якості продукції, її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

Виходячи із змісту економічного контролю, періодичності, інформаційного забезпечення і форм здійснення виділяють загальноекономічний і фінансовий контроль.

Загальноекономічний контроль має такі об'єкти дослідження: виконання планів економічного і соціального розвитку країни, регіону; задоволення життєво важливих потреб людей; динаміку ціноутворення; кон'юнктуру ринку; використання ресурсів країни, регіону та інші великомасштабні національні програми загальнодержавного значення, тобто здійснюється на макроекономічному рівні.

Фінансовий контроль досліджує фінансово-господарську діяльність підприємств у сфері виробництва, обміну і споживання суспільне необхідного продукту на мікроекономічному рівні.

Отже, всі види економічного контролю взаємно пов'язані і зумовлені між собою, спрямовані на успішний розвиток економіки для задоволення життєвих потреб людей.

Міжнародний обмін досвідом, ідеями в межах Міжнародної організації вищих контрольних органів є ефективним засобом допомоги вищому контрольному органу у виконанні покладених на нього завдань. Для цього проводять конгреси, семінари, які організовує ООН разом з іншими міжнародними організаціями.

Основні повноваження вищого контрольного органу визначаються конституцією держави і конкретизуються законами залежно від умов його застосування.

Вищий контрольний орган перевіряє сплату податків до максимально можливого ступеня і в процесі перевірки розглядає особисте досє про сплату податків. Контроль сплати податків в основному пов'язаний із перевіркою законності і правильності внесення їх до державного бюджету. Разом з тим, контролюючи додержання закону про податки, вищий контрольний орган

повинен також вивчати економічну ефективність і організацію роботи податкових служб і виконання плану доходів і в разі потреби вносити пропозицію щодо удосконалення відповідних законодавчих актів.

5. Вищі державні контрольні органи у розвинених зарубіжних країнах

В умовах ринкових відносин роль фінансово-господарського контролю в економіці не знижується. Не випадково у всіх країнах із розвинутою ринковою економікою склалася і успішно функціонує система фінансового державного контролю за підприємницькою діяльністю. Залежно від специфіки форм державного устрою, національних традицій їх організовують по-різному. Одночасно слід зауважити, що організація і діяльність контрольно-ревізійних служб у зарубіжних країнах ґрунтуються на загальних принципах, вироблених багаторічним міжнародним досвідом.

Як правило, в усіх країнах є спеціальні інститути парламентського контролю за витрачанням державних коштів. У США це Головне контрольне управління Конгресу на чолі з генеральним контролером, у Великобританії - Національна ревізійна рада на чолі з головним ревізором, у Канаді - Генеральний контролер, в Індії - парламентські комітети державної звітності, бюджетних передбачень, комісії у справах державних підприємств, у Фінляндії - 5 державних ревізорів, у Німеччині, Франції, Угорщині - рахункові палати.

Разом з інститутами парламентського контролю у більшості країн діють державні, а точніше, урядові контрольно-ревізійні системи. У США це Адміністративно-бюджетне управління при президенті, система інспекторських служб у федеральних відомствах, президентська рада по боротьбі з фінансовими зловживаннями в урядових установах (Рада чесності і ефективності); в Індії - служба Генерального інспектора і ревізора (департамент ревізії і рахівництва Індії); у Фінляндії - Ревізійне управління державного

господарства, яке входить до Міністерства фінансів.

Парламентські й урядові контрольно-ревізійні системи функціонують одночасно і паралельно, в тісному взаємозв'язку між собою. Безумовним правилом є зверхність парламентської системи над урядовою.

Контрольно-ревізійні органи зарубіжних країн здійснюють головним чином контроль за витрачанням державних коштів і використанням державного майна. У межах цього глобального завдання вони контролюють витрачання коштів міністерствами, відомствами та іншими органами управління, передбачених на їх утримання і реалізацію державних програм, перевіряють виробничо-фінансову діяльність приватних фірм з виконання державних замовлень.

Нині в Україні за досвідом демократичних країн світу парламентський фінансово-економічний контроль знайшов конституційне ствердження у формі Рахункової палати Верховної Ради України (стаття 98 Конституції України). Законом України "Про Рахункову палату" визначені правові основи її діяльності, статус, функції, повноваження та порядок їх здійснення.

Отже, вищий орган фінансово-економічного контролю - Рахункова палата Верховної Ради України - створений на демократичних конституційних засадах з урахуванням світового досвіду.

6. Банки та їх контрольні функції у державі

Банки у своєму розвитку пройшли еволюційний шлях і удосконалювалися разом із суспільно-економічними формаціями. У сучасних умовах розвитку світового господарства банки є центрами акумуляції коштів та їх нагромадження. Вони виконують функції центрів грошового обігу, кредитування суб'єктів господарської діяльності; здійснюють грошові розрахунки, обіг векселів, емісію грошей та цінних паперів, операції із золотом, іноземною валютою та інші функції. За функціями і характером виконуваних операцій банки поділяють на емісійні, комерційні, інвестиційні, законодавством встановлено правові гарантії незалежності контрольно-ревізійних інститутів від органів управління, можливості тиску на них будь-яких органів.

Згідно з Господарським кодексом України банківська система України складається з Національного банку України (НБУ), створеного у 1991 р., та інших банків {державних і недержавних), що створені і діють на території України відповідно до закону.

НБУ підзвітний Верховній Раді України і оперативно підпорядкований Кабінету Міністрів України. Йому надано монопольне право емісійного і розрахункового центру держави, випуску грошей у обіг. Він встановлює організаційно-технічні основи здійснення грошового обігу, зокрема:

- правила збереження, перевезення та інкасації готівки;
- правила виконання касових операцій банками і господарюючими суб'єктами;
- створює і керує резервними фондами банкнот і монети;
- встановлює ознаки платоспроможності грошових знаків.

Як розрахунковий центр держави НБУ встановлює правила здійснення безготівкових розрахунків господарюючими суб'єктами, а також організовує розрахунки між комерційними банками України. Він представляє інтереси держави у стосунках із центральними банками інших держав, у міжнародних фінансово-кредитних установах.

Національний банк України:

- встановлює правила і проводить реєстрацію комерційних банків, видає ліцензії на ведення валютних операцій, здійснює контроль за діяльністю комерційних банків на території України. Крім того, веде рахунки комерційних банків, здійснює їх розрахунково-касове обслуговування, надає кредити комерційним банкам, встановлює правила функціонування міжбанківського кредитного ринку в Україні;

- організовує касове виконання бюджету банківської системи України, за рішенням Верховної Ради України надає кредити уряду, виконує операції з розміщення державних цінних паперів, обслуговування внутрішнього державного боргу;

- виконує операції, пов'язані з функціонуванням валютного ринку України. Так, за погодженням з урядом встановлює офіційний валютний курс національних грошей, створює валютні резерви, організовує операції з монетарними металами.

У структурі НБУ є контрольно-ревізійний (аудиторський) підрозділ, який здійснює контроль за діяльністю комерційних банків, спрямований на стабілізацію банківської системи, захист інтересів вкладників, профілактику ризику у діяльності комерційних банків.

Отже, банківський контроль є важливою ланкою у системі економічного контролю і спрямований на регулювання економічних відносин через грошовий обіг та кредитно-розрахункові відносини.

Тема 2 Наукові основи фінансово-господарського контролю

1. Зміст фінансово-господарського контролю, його мета і завдання.
2. Функції фінансово-господарського контролю.
3. Принципи фінансово-господарського контролю.
4. Предмет фінансово-господарського контролю.
5. Об'єкти фінансово-господарського контролю.
6. Метод фінансово-господарського контролю.
7. Державна контрольно-ревізійна служба та її функції у фінансовому контролі

1. Зміст фінансово-господарського контролю, його мета і завдання

Контроль за своїм змістом включає перевірку економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, науково-технічних та інших напрямів розвитку суспільства. Господарська діяльність усіх видів господарювання в умовах

ринкової економіки узагальнюється з використанням грошового вимірника, тобто фінансового критерію. Тому в системі економічного контролю сформувався **фінансово-господарський контроль**. Змістом цього контролю є виробничі відносини і продуктивні сили у сфері господарської діяльності.

Метою фінансово-господарського контролю є сприяння раціональному використанню засобів і предметів праці і самої праці у підприємницькій діяльності для одержання найбільшого прибутку. Завдання фінансово-господарського контролю поділяють на окремі і загальні. Розв'язання окремих завдань передбачає перевірку однієї із сторін господарської діяльності (використання сировини у виробництві, випуск продукції та її собівартість), а загальних – всієї господарської діяльності підприємства, галузі з визначенням рентабельності і конкурентоспроможності продукції, прибутковості підприємства.

Основними завданнями фінансово-господарського контролю є виявлення та профілактика порушень у технології р виробництва, які мають причинні зв'язки з випуском недоброякісної продукції, перевитратами сировини і матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів; невиконанням договірних зобов'язань з кооперованих поставок; ухиленням від оподаткування; неконкурентоспроможністю продукції; нерентабельною роботою окремих ланок господарства.

Фінансово-господарський контроль в Україні здійснюється державними контрольними , органами, громадським і незалежним аудиторським контролем, а також самими власниками капіталу, вкладеного у підприємницьку діяльність. Так, фінансово-господарський контроль на підприємствах, в компаніях, концернах, корпораціях здійснює Державна податкова служба України; від місцевих Рад народних депутатів та їх комісій – контрольно-ревізійні підрозділи; незалежний контроль здійснюють аудиторські фірми. Власник, який має у своїй підприємницькій діяльності підпорядковані підприємства, організації, здійснює фінансово-господарський контроль за їхньою діяльністю через бухгалтерію, спеціальні контрольно-ревізійні служби, а також підрозділи внутрішнього аудиту.

Формами фінансово-господарського контролю є тематичні перевірки, ревізії, аудит. Тематичні перевірки проводять усі контролюючі органи; ревізії – власники і Державна контрольно-ревізійна служба в Україні; аудит – незалежні спеціалізовані аудиторські фірми.

Основним контролюючим органом фінансово-господарської діяльності підприємців є **Державна податкова служба України**, до складу якої входять державні податкові інспекції в областях, районах, містах. Завдання та функції її визначені Законом України „Про державну податкову службу в Україні.”

Основним завданням державної податкової служби є забезпечення додержання законодавства про податки, ведення повного обліку усіх платників податків та інших обов'язкових платежів у бюджет, здійснення контролю і забезпечення правильності справляння цих податків.

Головна державна податкова адміністрація виконує такі функції:

- здійснює контроль за додержанням законодавства про податки та інші

платежі у бюджет, а також за індивідуальною трудовою діяльністю;

- організовує роботу державних податкових інспекцій з обліку, оцінки та реалізації конфіскованого, нічийного майна, що перейшло за правом успадкування до держави, та скарбів:

- організовує із залученням державних податкових інспекцій перевірку правильності стягнення і збереження коштів, одержаних у сплату державного мита, а також при здійсненні касових операцій виконавчими комітетами сільських і селищних Рад народних депутатів, при прийманні від населення коштів у сплату податкових платежів;

- розробляє і видає інструкції, методичні вказівки та інші нормативні документи про порядок застосування законодавчих актів про податки та інші платежі до бюджету.

Державні податкові інспекції у районах і містах виконують такі функції:

- контролюють додержання законодавства про податки та інші платежі до бюджету;

- забезпечують своєчасний і повний облік платників податків та інших платежів у бюджет;

- контролюють своєчасність подання платниками податків податкових розрахунків, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням платежів до бюджетів різних рівнів, а також перевіряють їх достовірність щодо правильності визначення прибутку, доходу, інших об'єктів оподаткування і обчислення податків та інших платежів до бюджету;

- аналізують причини і оцінюють дані про факти порушень податкового законодавства;

- забезпечують стягнення фінансових санкцій за порушення зобов'язань перед бюджетом; передають правоохоронним органам матеріали про факти порушень, за які передбачено кримінальну відповідальність, а також подають у судові органи позови до підприємств, організацій та громадян про стягнення у доход держави коштів, одержаних ними за незаконними угодами, та в інших випадках отримання коштів без установлених законом підстав.

Державні податкові інспекції мають широкі права у фінансово-господарському контролі, їм надано право у суб'єктів підприємницької діяльності перевіряти і в разі потреби вилучати грошові документи, перевіряти бухгалтерський облік і звітність, кошториси, декларації та інші документи, пов'язані з обчисленням і сплатою податків, одержувати необхідні пояснення, довідки з цих питань. Вони мають право фактичного контролю виробничих, складських, торгових приміщень підприємств і громадян, що використовуються для одержання доходів.

Державні податкові інспекції мають право застосовувати до підприємств, установ, організацій і громадян фінансові санкції у вигляді стягнення штрафів за неправильну сплату податків, а також накладати адміністративні штрафи на службових осіб підприємств, винних у приховуванні (заниженні) прибутку (доходу) або приховуванні (необчисленні) інших об'єктів оподаткування, відсутності бухгалтерського обліку або веденні його з порушенням

установленого порядку і фінансових звітів, у неподанні, несвоєчасному поданні або поданні за невстановленою формою податкових розрахунків, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків. За аналогічні дії на громадян, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, державні податкові інспекції мають право також накладати адміністративні штрафи. Розмір адміністративних штрафів встановлений законодавчими актами.

Державна контрольно-ревізійна служба України здійснює фінансово-господарський контроль організацій, що фінансуються із бюджету, проведенням ревізій і тематичних перевірок, аудиту - витрачання коштів відповідно до затверджених кошторисів, а також збереження власності, додержання законодавства та нормативних актів у їхній діяльності.

Державна інспекція України по контролю за цінами у складі Міністерства економіки України є важливою ланкою фінансово-господарського контролю. Вона відповідно до покладених на неї завдань здійснює перевірки додержання законодавства щодо встановлення і застосування цін та їх економічного обґрунтування у всіх галузях господарства, поєднуючи цю роботу з податковими інспекціями, правоохоронними та іншими контролюючими органами; може позбавляти суб'єкти підприємництва права застосовувати договірні (вільні) ціни у разі їх надмірного зростання та скорочення виробництва товарів народного споживання, а також скасовує ціни і тарифи, затверджені з порушенням вимог законодавчих актів України з питань ціноутворення, з одночасним поданням відповідним органам управління пропозицій щодо встановлення фіксованих або регульованих цін і тарифів. Державна інспекція дає обов'язкові для виконання міністерствами і відомствами, підприємствами вказівки про усунення порушень дисципліни цін, причин і умов, що породжують ці порушення. Крім того, розробляє і видає інструктивні та методичні вказівки, інші нормативні документи про порядок застосування законодавчих актів з питань контролю за цінами; застосовує до суб'єктів підприємництва економічні санкції відповідно до чинного законодавства за порушення порядку встановлення і застосування цін; здійснює заходи щодо професійної підготовки та перепідготовки кадрів. В умовах ринкових відносин виникають конфліктні ситуації між суб'єктами підприємництва і органами державного контролю щодо розміру податків, які слід сплачувати до бюджету, цін та порядку їх застосування. Спірні питання вирішуються правоохоронними і державними органами управління.

Цілі фінансово-господарського контролю залежать від середовища, в якому він функціонує, для обслуговування якого він створений. Під середовищем розуміють все те, що оточує об'єкт контролю або його елементи і впливає на них. Такі впливові фактори можна поділити на речові, енергетичні й інформаційні. Проведення фінансово-господарського контролю ґрунтується значною мірою на інформаційному чиннику, який Пов'язаний з речовими елементами виробництва, його технологією і маркетингом, а також плануванням, обліком, аналізом та управлінням фінансово-господарською діяльністю.

Технологічні процеси контролюють за допомогою статистичних методів,

де об'єкт контролю виступає як „чорна скринька”. Кількісна характеристика мети фінансово-господарського контролю зумовлена вибором системи оцінки показників господарської діяльності, які об'єднують в такі три групи:

економічну - ефективність, собівартість продукції, рентабельність, ринкова вартість і прибуток;

техніко-економічну - продуктивність праці, надійність роботи обладнання;

технологічну - точність, якість і конкурентоспроможність продукції, надійність і прогресивність технології.

Отже, зміст, цілі і завдання фінансово-господарського контролю визначають його функції в управлінні господарською діяльністю.

2. Функції фінансово-господарського контролю

Перехід України до ринкових відносин можливий за умови демонополізації, роздержавлення і приватизації економіки. Монополізація засобів виробництва в руках держави призвела до гіпертрофованого централізму в управлінні економікою. Держава одноосібно вирішувала питання структури національної економіки, інвестиційної, фінансової та податкової політики. Це сприяло вихованню покірною, байдужого до результатів своєї праці трудівника. Заробітна плата нараховувалася не за кінцевими результатами виконаної роботи, а „виводилася” за суб'єктивною оцінкою керівника – на свій розсуд. Внаслідок цього втрачалася мотивація до праці робітників на підприємстві, яке їм не належало.

Фінансово-господарський контроль в умовах адміністративно-командної системи управління національною економікою був засобом закріплення влади панівної верхівки та обслуговування її інтересів. Контроль використовувався як знаряддя утвердження однопартійної влади над безправним трудівником. У процесі контрольних процедур ревізій Діяльності підприємств функції контролю зводилися до перевірки того, як адміністрація виконує вказівки вищого керівництва, незалежно від відповідності їх чинному законодавству.

Плани виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) підприємствам встановлювалися вищим органом у ланці управління. Значна частина підприємств випускала продукцію невисокої якості за застарілою технологією, проте за плановим розподілом ця продукція реалізовувалася через торговельну мережу або у порядку кооперації використовувалася іншими підприємствами для комплектації низької якості машин, устаткування, виробництва продукції народного споживання. Збитки підприємств від безгосподарності, низького науково-технічного рівня виробництва покривались із державного бюджету. Функція фінансово-господарського контролю обмежувалася перевіркою використання підприємствами наділених державою коштів статутного фонду (основного і оборотного капіталу). Звідси підприємства не завжди прагнули до розвитку науково-технічного рівня технології виробництва продукції (робіт, послуг), пошуку ринку збуту неконкурентоспроможної продукції. Економічну категорію „прибуток” вважали атрибутикою загниваючої капіталістичної

економіки.

Ринкова економіка ґрунтується на матеріальних інтересах її учасників. Ринок спонукає до раціонального господарювання, досконалого ведення обліку і фінансово-господарського контролю витрат і прибутків. При цьому господарюючий суб'єкт має здійснювати ефективні заходи щодо виробництва і реалізації продукції за даними обліку і контролю, служби менеджменту і маркетингу. Досвід показує, що такі заходи не відкидають прямого централізованого впливу власника капіталу. Шкідливе не централізоване управлінське реагування на підприємницьку діяльність, а перевищення його міри, відрив вказівок і рекомендацій центральних структур управління мікроекономікою від економічної заінтересованості господарюючого суб'єкта. Контроль має своєчасно виявляти якість управлінських рішень ще до виникнення втрат, оскільки перевищення витрат виробництва або відставання в оновленні продукції призводить до втрат ринку збуту її на користь конкурентів. Звідси неминуче падіння прибутків, неплатоспроможність, неконкурентоспроможність – банкрутство.

Ринкова економіка – це сфера прояву та відтворення відносин товарного виробництва. Оскільки ринкове господарство повністю зумовлюється наявністю та функціонуванням товарного виробництва, то функція фінансового-господарського контролю є визначальною у товарно-грошових відносинах у підприємницькій діяльності. Ринкова економіка є матеріалізацією товарно-грошових відносин як активної форми розвитку продуктивних сил.

Формування ринкових відносин у мікроекономіці, виникнення різних форм власності у виробництві, обміні і споживанні необхідного для суспільства продукту вносять істотні зміни у систему управління мікроекономікою та її функцій, зокрема, фінансово-господарського контролю.

Ринкова економіка ставить перед підприємцями, незалежно від форм власності і господарювання, запитання: яку продукцію необхідно випускати і в якому обсязі, щоб мати найбільший прибуток; наскільки ця продукція буде конкурентоспроможною на ринку за якістю і собівартістю; який життєвий цикл виробленого товару; який товар вигідніше реалізувати на внутрішньому чи зарубіжному ринку? Відповіді на ці запитання власникам капіталу, який вони вклали у підприємницьку діяльність, разом з іншими функціями, зокрема, дає незалежний фінансово-господарський контроль.

Контрольними функціями фінансово-господарський контроль виконує економічну експертизу щодо залучення підприємцями капіталу – доцільності використання позичкового капіталу, розвитку інвестицій, впровадження ноу-хау тощо.

Отже, експертна функція фінансово-господарського контролю є важливим напрямом розвитку фінансово-господарського контролю у ефективному використанні капіталу в умовах вільного підприємництва.

Ринкова економіка зумовила появу підприємця і підприємництва, які є сукупністю економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Інтерес, вигоду як невід'ємний атрибут підприємця не можна вважати єдиною мотивацією його діяльності, адже в умовах ринкового середовища

суб'єктів підприємницької діяльності багато і між ними точиться конкурентна боротьба за отримання прибутку. Отримати останній можна лише за умови найбільш ефективного використання ресурсів, економічного ризику, оригінальних ідей у бізнесі. Це спонукає підприємця застосовувати попередній контроль на стадії прийняття рішень з питань маркетингу, пошуку ніші на ринку збуту продукції.

Попередній фінансово-господарський контроль на стадії підготовки управлінських рішень у бізнесі є знаряддям оптимізації маркетингової діяльності.

В умовах ринку партнерів у бізнесі визначає власник капіталу. Відбувається це за допомогою товарних бірж, оптової торгівлі. Такий порядок змінює характер партнерських відносин, які ґрунтуються на чіткому додержанні виконання господарських договорів. Звідси виникає потреба контролю, виконання договірних зобов'язань у бізнесовому партнерстві.

Ринкова економіка сприяє вивільненню із виробництва зайвої робочої сили, оскільки вона впливає на збільшення собівартості продукції. Тому підприємство шукає резерви зменшення трудомісткості виробництва та запобігання безробіттю завдяки розвитку виробництва, впровадженню нової техніки і технології. Внаслідок цього виникають нові завдання контролю продуктивності праці і впровадження нових прогресивних технологій виробництва. Фінансово-господарський контроль сприяє ліквідації байдужості і безвідповідальності працівників до якості виробленої продукції, постійного впровадження нових технологій у виробництво дешевої і конкурентоспроможної продукції, задоволенню споживчих потреб населення, зростанню прибутку від виробництва добротних товарів за якістю і кількістю (для реалізації на внутрішньому і зарубіжному ринках). Тому фінансово-господарський контроль набуває виховних і соціальних функцій.

Отже, фінансово-господарський контроль, в умовах формування ринкових відносин набуває функцій каталізатора зростання виробництва конкурентоспроможної продукції за якістю і кількістю для задоволення соціальних і економічних потреб населення.

3. Принципи фінансово-господарського контролю

Принцип (від лат. *principium* – початок, основа) контролю - це основні засади, на яких здійснюються його функції.

Принципи фінансово-господарського контролю включають незалежність контролера, його професійну етику об'єктивність та компетентність, конфіденційність і доброзичливість, а також його організацію і методологію.

Незалежність контролера – обумовлена його професійною діяльністю проведення експертної оцінки бухгалтерського обліку і звітності щодо правдивості відображення господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Незалежність контролера ґрунтується на відсутності матеріальної заінтересованості його у результатах діяльності суб'єкта, який перевіряється. Законодавством надано право контролеру виконувати роботу самостійно

незалежно від волі суб'єкта господарювання, його безпосереднього керівника а лише спираючись на законодавство та нормативно-правові акти.

Професійна етика – це норма поведінки, яка забезпечує моральний характер взаємовідносин між людьми, що ґрунтуються на професійній діяльності. Незважаючи на загальні вимоги до моральних якостей і наявність єдиної трудової моралі фахівців, існують ще специфічні норми поведінки тільки для деяких видів професійної діяльності. Виникнення і розвиток таких норм ґрунтуються на моральних засадах людської гідності та гуманізації внутрішньопрофесійних відносин.

Ці вимоги до професійної етики стосуються і контролера.

Об'єктивність – неупередженість при дослідженні питань, поставлених на вирішення контролю, складання висновків лише на основі результатів дослідження, які мають бути підтверджені системою доказів (первинних документів, норм і нормативів, облікових реєстрів, інвентаризаційних описів, актів та ін.).

Компетентність – висока професійність при дослідженні контролером питань, поставлених власником, спираючись на норми закону, володіння методиками проведення наукових досліджень з економіки.

При проведенні контролю необхідний науковий підхід до вибору методики виконання окремих контрольних процедур при дослідженні господарських процесів, інвестицій, фінансового менеджменту, маркетингу та ін.

Конфіденційність (від лат. *confidentio* довір'я) – збереження у таємниці інформації, наданої контролеру для дослідження, а також нерозголошення результатів дослідження без згоди на те власника. Винятком є надання контролером інформації правоохоронним органам (судам, прокуратурі, слідчим та ін.) за спеціальним рішенням, погодженим із власником (замовником).

Доброчливість – повага до замовника контрольних послуг та колег у професійному спілкуванні, позитивне ставлення до критичних зауважень із приводу виконаної роботи та перевірка їх на підставі доказів, внесення в разі потреби змін і доповнень, повага до думки інших фахівців та урахування її в процесі дослідження.

Організація контролю – сукупність певних елементів, спрямованих на раціональне виконання контрольного процесу.

До них належить комплектування кадрів, які мають спеціальну фахову освіту, насамперед з обліку і аудиту, та інших спеціальностей, передбачених законом. Забезпечення службовими приміщеннями, меблями, обчислювальною технікою, довідковою літературою також є елементом організації контролю. Сюди входять інформаційні елементи організації контролю, складання програми та планування контролю, виконання у строки, передбачені наказом.

Методологія контролю – сукупність загальнонаукових і власних методичних прийомів фінансово-господарського контролю, які формують метод контролю. Методологія контролю ґрунтується на наукових методах дослідження відображення фінансово-господарської діяльності підприємців у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності – достовірності, своєчасності, обґрунтованості і розподілу результатів діяльності, оподаткування, фінансової

стабільності та ін. Додержання методології контролю забезпечується доцільністю вибору методики дослідження, доказів та інформації з досліджуваних питань, визначення критеріїв суттєвості й достовірності, методик оцінки ризику у акті (висновку) контролера, використання даних внутрішнього контролю (аудиту) і результатів роботи інших контролерів або експертів, норм оформлення результатів контролю (акт, висновок), поінформованість замовників (клієнтів), контролі якості роботи контролера.

Отже, принципи контролю ґрунтуються на незалежності фінансово-господарського контролю, високих професійних, культурних і морально-вольових якостях контролера, науковій організації і прогресивній методології виконання контрольного процесу.

4. Предмет фінансово-господарського контролю

Фінансово-господарський контроль розкриває нові явища в економічній діяльності різних ланок національної економіки, встановлює закономірність їх з метою вдосконалення цієї діяльності на науковій основі. На всіх стадіях розширеного відтворення, яке охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання продукту в суспільстві, фінансово-господарський контроль вивчає продуктивні сили і виробничі відносини з метою виявлення протиріч та їх своєчасного регулювання.

Контролюючі виробничі відносини і продуктивні сили у сфері виробництва, фінансово-господарський контроль визначає ефективність використання праці як доцільної діяльності людини, яка включає працю, предмети і засоби праці, відповідності їх діючому законодавству, нормативно-правовим актам, засновницьким документам. Зокрема, перевіряють організацію і технологічну підготовку виробництва, планування і ефективність праці, витрачання заробітної плати, додержання технологічної і трудової дисципліни, якість праці та її оплату, використання робочого часу працівників, машин, обладнання та інших засобів і предметів праці у межах як галузі, корпорації, підприємства, так і національної економіки в цілому. Отже, в предмет фінансово-господарського контролю включають усю стадію процесу відтворення суспільно необхідного продукту та її нормативно-правове регулювання.

На стадії розподілу суспільне необхідного продукту фінансово-господарський контроль перевіряє його використання на задоволення різноманітних потреб суспільства - відшкодування витрат використаних засобів виробництва, розподіл та перерозподіл створеного продукту в умовах ринкових відносин. Контролюють виробничі відносини щодо відтворення норм запасів засобів і предметів праці, витрачання коштів на оплату живої праці відповідно до її кількості і якості, відтворення і доповнення суспільних фондів накопичення і споживання, відрахувань коштів державному бюджету, соціальному страхуванню, пенсійному забезпеченню. На стадії розподілу суспільного продукту предмет фінансово-громадського контролю поширюється на всі ланки національної економіки.

На стадії обміну суспільного продукту, тобто обороту товарів в умовах товарно-грошових відносин, предмет фінансово-господарського контролю включає договірні відносини, виконання договорів поставок із збуту і заготівлі, задоволення купівельного попиту на засоби матеріально-технічного забезпечення національної економіки і населення на товари народного споживання насиченням ринку товарами. Отже, на стадії обміну контролюють усі форми обороту суспільне необхідного продукту згідно із законами ринкової економіки.

На завершальній стадії процесу відтворення – споживанні суспільне необхідного продукту – фінансово-господарський контроль перевіряє операції, пов'язані в основному з виробничим споживанням, тобто відтворенням і розширенням суспільних виробничих фондів і задоволення суспільних потреб. Щодо особистого споживання фінансово-господарський контроль виявляє диспропорції в задоволенні матеріальних і культурних потреб членів суспільства, а також протиріч, викликаних порушенням нормативно-правових актів у процесі задоволення особистих потреб.

Отже, об'єктивні умови задоволення потреб пов'язані з процесом виробництва. На всіх стадіях процесу відтворення фінансово-господарський контроль є засобом виявлення протиріч у суспільстві з метою їх своєчасного регулювання.

Суспільні і особисті потреби формуються на стадії виробництва, набуваючи форми дійсних потреб. Під дією смаків і нахилів людини, які виявляються в процесі обміну, структура потреб змінюється, а рамки звужуються до задоволення на стадії розподілу.

Фінансово-господарський контроль виявляє незадоволені потреби і через систему управління впливає на їх задоволення. Задоволені потреби знову відновлюються для наступного циклу суспільного відтворення, але вже в якісно іншому вигляді. При такому контролі задоволення споживчого попиту у фазі обміну предметом фінансово-господарського контролю є визначення активної взаємодії впливу обміну на виробництво продукції, розподіл і споживання суспільного продукту.

Отже, предметом фінансово-господарського контролю є процес розширеного відтворення суспільне необхідного продукту і додержання його правового регулювання в умовах ринкової економіки.

5. Об'єкти фінансово-господарського контролю

Предмет фінансово-господарського контролю конкретизується його об'єктами, які деталізують кожну стадію виробництва, реалізації та споживання суспільного продукту.

Так, на стадії виробництва суспільне необхідного продукту об'єктами контролю виступають обсяги випуску продукції, якість виробленої продукції, інженерне забезпечення виробництва тощо. Об'єкти контролю визначають відповідно до мети контролю. Фінансово-господарський контроль досліджує поведінку емпіричних об'єктів, тобто об'єктів, що реально існують.

Емпіричні об'єкти поділяють на натуральні або фізичні, які існують у природі об'єктивно, незалежно від нашої волі і свідомості, і штучні, в тому числі й технічні, створені за волею людини в процесі виробничої діяльності.

Отже, об'єктами фінансово-господарського контролю є предмети і засоби праці, а також сама праця, яка використовується в процесі розширеного відтворення суспільне необхідного продукту.

Залежно від ступеня складності розрізняють прості і складні об'єкти дослідження, які відрізняються числом елементів і видом зв'язку між ними, тому вони називаються системними.

До простих відносять об'єкти, які містять кілька елементів, – наприклад, продукція є простим об'єктом для контролю і її можна розчленити на такі елементи: якість, асортимент, конкурентоспроможність на ринку, естетична привабливість тощо.

До складних належать об'єкти з невизначеною структурою, яку треба дослідити, а потім описати елементи, що їх конкретизують. Складні об'єкти досліджують за методом „чорної скриньки”, який полягає у пошуках взаємозв'язків між вхідними взаємодіями і реакцією об'єкта на них. „Чорна скринька” – поняття кібернетики, яке означає, що наявні знання не дають змогу встановити структуру складної системи або її компонентів, внутрішніх закономірностей, її фактори, які впливають на формування собівартості продукції, виділяють в основному виробничі і економічні фактори (ціноутворення, стимулювання та ін.), ігноруючи при цьому як несуттєві соціальні фактори. Рівень знань про фактори явно недостатній. Тому в сучасних умовах ринкової економіки в фінансово-господарському контролі їх не відкидають, а вивчають у взаємодії з іншими факторами.

Вибір істотного впливу на об'єкт контролю має велике практичне значення, оскільки є визначальним у достовірності добутих результатів. Якщо будь-який істотний вплив не враховано, то висновки, добуті в результаті контролю, можуть бути хибними, неповними і неправильними.

Виділення істотних факторів спрощується, якщо проведення контролю ґрунтується на добре розробленій теорії. Якщо теорія не дає відповіді на поставлене питання, то використовують гіпотези, економічні ідеї, сформульовані на етапі попереднього вивчення об'єкта контролю.

Отже, чим повніше враховано вплив середовища на об'єкт контролю, тим точніше будуть результати фінансово-господарського контролю.

Визначивши об'єкт контролю, фактори, які впливають на його поведінку, встановлюють його параметри, тобто повноту вивчення об'єкта відповідно до мети контролю. Від правильності визначення параметра контролюючого об'єкта великою мірою залежить результат контролю.

Розглянемо параметри контролю на об'єктах контролю коштів і операцій з ними на рахунках у банках і касі (табл. 2.1). За об'єкти контролю взято: збереження і облік коштів у касі; операції з наявними коштами; операції з коштами на рахунках в банку; цінні папери, їх збереження і облік; бухгалтерський облік коштів і операцій з ними.

Отже, *об'єкти фінансово-господарського контролю – це складові*

елементи предметів контролю, які характеризуються контролюючими параметрами.

6. Метод фінансово-господарського контролю

Фінансово-господарський контроль, здійснюючи функції управління, досліджує процес розширеного відтворення суспільно необхідного продукту згідно із законодавством і нормативно-правовими актами, які забезпечують раціональне господарювання в умовах ринкової економіки. У процесі функціонування фінансово-господарський контроль сформував свій метод у системі прикладних економічних наук. Метод фінансово-господарського контролю у здійсненні своїх функцій характеризується використанням загальнонаукових методичних прийомів і власних прийомів контролю розширеного відтворення суспільно необхідного продукту.

Загальнонаукові методичні прийоми дослідження ґрунтуються на методах філософії. Метод (від гр. *methodos* – дослідження) – це спосіб дослідження, який визначає підхід до об'єктів, що вивчаються, планомірний шлях наукового пізнання і встановлення істини. Діалектичний метод філософії є істинно науковим методом пізнання світу, відображення законів розвитку мислення, а також законів розвитку самого мислення.

Загальнонаукові методичні прийоми включають аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, аналогію і моделювання, абстрагування і конкретизацію, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз.

Аналіз – це прийом дослідження, який включає вивчення предмета уявним або практичним розчленуванням його на складові об'єкти (частини об'єкта, його ознаки, властивості, відносини). Кожну із виділених частин аналізують окремо в межах одного цілого (комплексна ревізія виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства та ін.).

Синтез (від гр. *synthesis* – сполучення, поєднання, складання) – прийом вивчення об'єкта в цілісності, в єдності і взаємозв'язку його частин. У фінансово-господарському контролі синтез пов'язаний з аналізом, оскільки дає змогу об'єднати об'єкти, розчленовані в процесі аналізу, встановити їхній зв'язок і пізнати предмет як єдине ціле (контроль виконання договорів на поставку продукції та ін.).

Індукція (від гр. *induction* – наведення) – прийом дослідження, при якому загальний висновок про прикмети множини елементів об'єкта складають на основі вивчення не всіх прикмет, а лише частини елементів цієї множини, тобто способом виведення висновків від окремого до загального (ревізію дебіторської заборгованості здійснюють спочатку за даними аналітичного, а потім – синтетичного обліку та ін.).

Дедукція (від лат. *deduction* – виведення) – досліджують стан об'єкта в цілому, а потім його складових елементів, тобто висновки від загального до окремого (ревізію дебіторської заборгованості спочатку проводять за даними синтетичного, а потім – аналітичного обліку та ін.).

Аналогія - прийом наукових висновків, завдяки якому досягають пізнання

одних об'єктів на основі подібності їх з іншими. Прийом аналогії, ґрунтуючись на подібності деяких сторін різних об'єктів, становить основу моделювання, яке застосовується у фінансово-господарському контролі.

Моделювання – прийом наукового пізнання, що ґрунтується на заміні об'єкта, явища, які вивчають, на їх аналог, модель, що має істотні прикмети оригіналу.

У фінансово-господарському контролі застосовують організаційні моделі проведення контрольо-ревізійного процесу – стандарти.

Абстрагування (від лат. *abstrahere* – відволікати) – прийом відволікання. При цьому методом абстракції переходять від конкретних об'єктів до загальних понять і законів розвитку (наприклад, перевіряють стан контролю трудової дисципліни в окремих підрозділах підприємства і, абстрагуючись, роблять висновки в цілому).

Конкретизація (від лат. *concretus* – густий, твердий) – дослідження об'єктів у всій їх різнобічності, у якісній багатогранності значень реального існування (на відміну від абстрактного) об'єктів. При цьому досліджують стан об'єктів з певними конкретними умовами існування їх та історичного розвитку виявлення у процесі контролю непродуктивних витрат за місцями утворення їх – підрозділами, підприємствами тощо.

Системний аналіз – вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему. Системний аналіз у фінансово-господарському контролі передбачає оцінку поведінки об'єктів як системи з усіма факторами, що впливають на його функціонування. Цей прийом широко використовують у фінансовому контролі, оскільки він дає змогу застосувати системний підхід до оцінки виробничої і фінансово-господарської діяльності всіх ланок національної економіки. У практиці досліджень системний аналіз передбачає використання таких методик:

- процедур теорії дослідження операцій для кількісної оцінки об'єктів дослідження;
- аналіз систем для дослідження об'єктів в умовах невизначеності.

Функціонально-вартісний аналіз – вивчення об'єктів на стадії інженерної підготовки виробництва, яка включає проектування і синтез складних систем у процесі дослідження їх функціонування (проектування і оцінка економічної ефективності технологічних процесів тощо).

Власні методичні прийоми фінансово-господарського контролю – це специфічні прийоми, вироблені практикою на основі досягнень економічної науки. Формуються ці прийоми залежно від цільової функції науки та її загальнонаукових прийомів і характеризуються взаємним проникненням в однорідні галузі наук. Так, наприклад, методичні прийоми фінансово-господарського контролю розвинулись на основі бухгалтерського обліку, статистики, економічного аналізу та інших економічних наук. Разом з тим методичні прийоми фінансово-господарського контролю застосовуються в дослідженнях інших економічних наук (управління, маркетинг, фінансування, кредитування та ін.).

Методичні прийоми фінансово-господарського контролю можна

об'єднати в такі групи: органолептичні, розрахунково-аналітичні, документалістики, узагальнення і реалізації результатів контролю (рис.2.1).

Органолептичні – інвентаризація, контрольні заміри робіт, вибіркові і суцільні спостереження, технологічний та хіміко-технологічний контроль, експертизи, службове розслідування, експеримент.

Інвентаризація - перевірка об'єктів контролю в натурі органолептичним (від гр. *organon* - знаряддя, інструмент) способом.

Суть цього прийому контролю полягає в тому, що перевірка наявності і стану об'єктів визначається оглядом, підрахунками, зважуванням, обмірюванням. У фінансово-господарському контролі застосовується як основний методичний прийом фактичного контролю збереження товарно-матеріальних цінностей і коштів, а також стан розрахунково-кредитних стосунків та інших активів і пасивів підприємства.

Інвентаризація застосовується всіма видами фінансово-господарського контролю. Особливе значення у забезпеченні збереження власності вона має при здійсненні внутрішньогосподарського контролю і є основним прийомом поточного контролю.

Рис. 2.1. Характеристика методу фінансово-господарського контролю

Контрольні заміри робіт – прийом фактичного контролю, що застосовується установами банків при перевірці виконаних будівельно-монтажних робіт, а також іншими контролюючими органами при проведенні фактичного контролю обсягів виробництва, робіт і послуг. Цей методичний прийом використовують також на транспорті, в торгівлі, промисловості.

Вибіркові спостереження – прийом статистичного контролю якісних характеристик господарського процесу. Використовується у фінансово-господарському контролі тоді, коли суцільний контроль технічно неможливий (при визначенні дефектів товарів, які надійшли у торгівлю; часу, витраченого покупцем на придбання товару).

Суцільні спостереження – прийом статистичного контролю фактичного стану об'єктів, які вивчають, наприклад, проведення хронометражних спостережень при контролі норм виробітку, використання робочого часу працівників за звітний період тощо.

Технологічний контроль – прийом контролю інженерної і технічної підготовки виробництва, а також якості продукції, яку випускають, її відповідності технологічним умовам, що перевіряють відділ технічного контролю (ВТК) та інші служби підприємства в процесі попереднього, поточного і заключного контролю виробництва. Одним із видів технологічного контролю є контрольний запуск сировини і матеріалів у виробництво для перевірки оптимальності технології виробництва, обґрунтованості норм витрат матеріальних ресурсів і повноти виходу готової продукції.

Хіміко-технологічний контроль – прийом контролю якості сировини і матеріалів, які використовуються у виробництві продукції, а також якісних характеристик виробів. У громадському харчуванні застосовується для встановлення калорійності, смакових якостей, повноти додержання рецептур страв та інших якісних і кількісних показників продукції. Здійснюється цей вид контролю лабораторним аналізом, перевіркою продукції на технологічному конвеєрі та іншими способами.

Експертизи різних видів – прийоми експертних оцінок, що застосовуються технологічними, судово-бухгалтерськими, криміналістичними, товарознавчими та іншими експертизами при дослідженні спеціальних питань, пов'язаних з фінансово-господарським контролем. До експертиз вдаються тоді, коли у складі ревізорів немає відповідних фахівців, або за виявленими ревізією протиправних дій порушено цивільну чи кримінальну відповідальність.

Експертиза проектів і кошторисної документації – прийом перевірки технологічного рівня, прогресивності норм і нормативів, організації та індустріалізації будівництва, відображених у проектно-кошторисній документації на спорудження об'єктів і придбання обладнання, яке потребує і не потребує монтажу. Здійснюють експертизу спеціальні підрозділи підприємств - замовників проектно-кошторисної документації, а на великих будовах – спеціальні державні установи.

Службове розслідування – сукупність прийомів перевірки додержання службовими особами, а також працівниками нормативно-правових актів, що регулюють виробничі відносини у різних галузях національної економіки. Застосовуються ці прийоми в основному при перевірці скарг трудящих, вивченні причин порушення діючого законодавства, заподіянні матеріальних збитків тощо.

Експеримент – науково поставлений дослід відповідно до мети фінансово-господарського контролю для перевірки результатів процесів, які

планують або виконані. Проводять експеримент за чітко визначеними умовами, які дають змогу стежити за ходом запланованого процесу.

Розрахунково-аналітичні методичні прийоми – економічний аналіз, статистичні розрахунки, економіко-математичні методи.

Документалістики – інформаційне моделювання, дослідження документів, камеральні перевірки, нормативно-правове регулювання.

Узагальнення і реалізація результатів контролю – сукупність прийомів синтезування результатів контролю і прийняття рішень щодо виправлення виявлених недоліків у фінансово-господарській діяльності обрешованого підприємства і запобігання їм у майбутньому. До таких прийомів відносять: групування недоліків, документування результатів проміжного контролю, аналітичне групування, слідчо-юридичне обґрунтування, систематизований виклад недоліків у акті комплексної ревізії, прийняття рішень за результатами ревізій, контроль за виконанням прийнятих рішень.

Отже, *метод фінансово-господарського контролю – це сукупність методичних прийомів контролю процесів розширеного відтворення суспільно необхідного продукту і додержання його законодавчого та нормативно-правового регулювання в умовах ринкової економіки.*

7. Державна контрольно-ревізійна служба та її функції у фінансовому контролі

Законом України про державну контрольно-ревізійну службу передбачено створення її при Міністерстві фінансів України в складі Головного контрольно-ревізійного управління України, контрольно-ревізійних управлінь в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі, контрольно-ревізійних підрозділах (відділів, груп) в районах, містах і районах у містах.

Головним завданням державної контрольно-ревізійної служби є здійснення державного контролю за витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах, відомствах, державних комітетах і державних фондах, бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів та державних валютних фондів, подання пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень нормативних актів та запобігання їм у подальшій діяльності.

Державна контрольно-ревізійна служба має централізовану організаційну структуру. Головне контрольно-ревізійне управління України очолює начальник, який призначається Кабінетом Міністрів України. Керівників регіональних контрольно-ревізійних управлінь і підрозділів призначають вищі керівники за підпорядкованістю. Структурні підрозділи контрольно-ревізійної служби є юридичними особами, мають самостійні кошториси, поточні та інші рахунки в банках.

Функції державної контрольно-ревізійної служби полягають у проведенні

ревізій та аудиту фінансової діяльності, стану збереження коштів і матеріальних цінностей, достовірності обліку і звітності у міністерствах, відомствах, підприємствах і організаціях, які утримуються за рахунок державного бюджету. До її функції також належить проведення ревізій та аудиту правильності витрачання державних коштів на утримання місцевих органів державної виконавчої влади, установ і організацій, що діють за кордоном і фінансуються із державного бюджету, контролюють повноту оприбуткування, використання і збереження валютних коштів; перевіряють виконання рішень за результатами проведення ревізій.

Важливою функцією державної контрольно-ревізійної служби є складання нормативно-методичних документів щодо проведення контрольно-ревізійної роботи, узагальнення досвіду цієї роботи та поширення його у контрольно-ревізійних підрозділах, а також міністерствах і відомствах.

Головне контрольно-ревізійне управління України та його підрозділи мають право:

- в процесі ревізії, аудиту проводити інвентаризацію фактичної наявності грошей, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції та ін.;
- безперешкодного доступу на склади, у сховища, виробничі й інші приміщення для обстеження їх з питань, пов'язаних з ревізією або аудитом;
- припиняти операції на рахунках у банках та інших фінансово-кредитних установах у випадках, коли керівництво об'єкта, який ревізують, перешкоджає виконанню контрольно-ревізійних процедур;
- залучати на договірних засадах кваліфікованих фахівців для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини, матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів, готової продукції, інших контрольно-ревізійних процедур з оплатою за рахунок спеціально передбачених для цього коштів;
- вимагати від керівників об'єктів, які ревізують, проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів і розрахунків, у необхідних випадках опечатувати каси та касові приміщення, склади, архіви, а в разі виявлення підроблень, інших зловживань вилучати необхідні документи на строк до закінчення ревізії або аудиту, залишаючи у справах акт вилучення та копії або реєстри вилучених документів;
- одержувати від Національного банку України та його установ, комерційних банків та інших кредитних установ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції й залишки коштів на рахунках об'єктів, які ревізують або перевіряють, а від інших підприємств і організацій, в тому числі недержавних форм власності – довідки і копії документів про операції та розрахунки з об'єктом, який ревізують;
- одержувати від службових і матеріально відповідальних осіб об'єктів, які ревізують, письмові пояснення з питань, що виникають у ході ревізії, аудиту;
- пред'являти керівникам та іншим службовим особам об'єктів, які ревізують, вимоги щодо усунення виявлених порушень законодавства з питань

збереження і використання державної власності та фінансів, вилучати у бюджет виявлені ревізіями приховані і занижені валютні та інші платежі, ставити перед відповідними органами питання про припинення бюджетного фінансування і кредитування, якщо отримані підприємствами кошти і позички використовуються з порушенням чинного законодавства;

- стягувати у доход бюджету кошти, одержані за угодами, без встановлених законом підстав;
- накладати у випадках, передбачених законодавством, на керівників та інших службових осіб підприємств адміністративні стягнення;
- застосовувати до підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності фінансові санкції, передбачені законодавством з оподаткування;
- проводити контрольні заходи спільно з іншими контролюючими органами державного фінансового контролю.

Ревізії, контрольні перевірки проводять на підставі розпорядчого документа, підписаного начальником служби, управління, керівником підрозділів служби в районі, місті. За ініціативою державної контрольно-ревізійної служби ревізія підприємства, установи, організації проводиться не частіше від одного разу на рік. За дорученням правоохоронних органів ревізію проводять у будь-який час.

Скарги на дії ревізорів розглядаються і вирішуються керівниками підрозділів державної контрольно-ревізійної служби. Подання скарги не припиняє оскаржуваної дії службових осіб державної контрольно-ревізійної служби.

Органи державної контрольно-ревізійної служби проводять ревізії та аудит суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності за постановою правоохоронних органів. Ці самі органи надають допомогу ревізорам у виконанні ними службових обов'язків.

Службові особи державної контрольно-ревізійної служби є представниками органів державної виконавчої влади. Законні вимоги ревізорів є обов'язковими для виконання службовими особами об'єктів, які ревізують. Ці особи при виконанні своїх службових обов'язків перебувають під захистом закону.

Викладені функції державної контрольно-ревізійної служби в Україні, права і обов'язки посадових осіб цієї служби не поширюються на контроль місцевих Рад народних депутатів (муніципальний контроль), профспілковий і відомчий контроль.

Отже, Державна контрольно-ревізійна служба в Україні координує проведення контрольних заходів в економіці держави, сприяє правопорядку у фінансово-господарській діяльності.

Тема 3. Аудиторський контроль в Україні

1. Виникнення та розвиток аудиту у системі фінансово-господарського контролю
2. Зміст і функції аудиторського контролю
3. Класифікація організаційних форм аудиторського контролю
4. Організація аудиторської діяльності в Україні

1. Виникнення та розвиток аудиту у системі фінансово-господарського контролю

За історіографічними джерелами можна стверджувати, що аудит як незалежний фінансовий контроль має багатовіковий період розвитку. Контроль господарської діяльності пов'язаний із виникненням обліку у державах, розташованих у долинах річок Ніл, Тигр і Євфрат, де облік вели на папірусі, а в подальшому – на папері. Так, при I і II династіях у *Стародавньому Єгипті* (3400 - 2980 рр. до н. е.) через кожних два роки провадилися інвентаризації рухомого і нерухомого майна. При IV династії періодична інвентаризація була замінена поточною (перманентною). Метою її була перевірка достовірності розподілу хліба та інших продуктів харчування. Контроль господарської операції здійснювався трьома особами – один відмічав на папірусі кількість цінностей, які передбачалися до відпуску; другий – проставляв поряд фактичний відпуск і, нарешті, третій – порівнював кількість виданих продуктів з нормами, виявляв відхилення. Уже на зорі зародження цивілізації контроль за господарськими процесами формувався як незалежний від безпосередніх виконавців та на документуванні господарських процесів.

У *Стародавній Греції* особлива увага приділялася контролю збереження власності, зокрема, майна (інвентаря). Крадіжку греки розглядали як матеріальну шкоду. Тому створювали такі умови, за яких державі була вигідна нестача цінностей у матеріально відповідальних осіб. Проте важливо, щоб у розкрадача було чим погасити нестачу, тому на посади з матеріальною відповідальністю призначали лише осіб багатих, спроможних внести велику заставу або представити впливових поручителів. Нестача цінностей покривалася із закладу або майна матеріально відповідальної особи або його поручителів, причому якщо нестача кваліфікувалася як розкрадання, то відшкодування її проводилося у десятикратному розмірі. Звідси інше розуміння контрольного прийому інвентаризації як засобу перевірки цінностей у натурі. Поняття раптової інвентаризації було чуже грекам. Більше того, ініціатива інвентаризації мала виходити від матеріально відповідальної особи, яка після здавання звіту повинна потурбуватися про докази його достовірності. Цей підхід відповідає сучасному договірному аудиту, коли власник, керівник підприємства за угодою з аудитором замовляє контрольну перевірку з питань, що потребують незалежного висновку аудитора.

В Афінах були спеціальні чиновники і контролери, до обов'язків яких

входило складання звітів про доходи і видатки держави та їх контроль. Фінансовий облік і контроль були в руках десяти обраних населенням осіб, до функцій яких входили облік і контроль усіх державних доходів і видатків, проведення інвентаризацій рухомого і нерухомого майна.

Гроші зберігали дуже своєрідно. Так, на кожний вид доходів був окремий глечик, якому присвоювали буквенний індекс. На конкретні витрати можна було брати гроші тільки із чітко визначеного глечика. При цьому ключ від каси знаходився у чиновника, а від приміщення, де зберігалася документація, - у іншого чиновника-контролера. Ключі мали нумерацію і обмінюватися ними заборонялось. Як бачимо, це елементи обособлення і незалежності аудитор-контролера, які застосовуються у сучасному фінансово-господарському контролі.

Характерним є контроль за сплатою податків. Документи з сплати податків розподілялися і зберігалися за строками. Чиновники, що збирали податки, отримуючи гроші, викреслювали платників із списків, отже, залишалися лише несплачені платежі. Так, у Греції зародився прийом лінійного (позиційного) запису, який застосовується у сучасному обліку і фінансово-господарському контролі.

Звітність подавалася у встановлені строки періодично, звіти контролювалися, причому спочатку державні чиновники складали за первинними документами паралельний звіт і зіставляли його з поданим. У цьому подібність до аудиторського контролю, запровадженого у податкових органах України. В Афінах звітність мала публічний характер. (Це також передбачено законодавством України.) Звіти храмів, державних установ записували на мармурові або бронзові дошки і виставляли у народних зборах, в огорожах храмів, вздовж шляхів.

Істотно, що великі філософи Греції приділяли належну увагу обліку і контролю. Так, Аристотель у "Політесі" чітко розмежував облікові і контрольні функції, причому розглядав ревізію як частину контролю. Це був новий підхід: ревізор рівноправний із головним бухгалтером і незалежний від нього. Як бачимо, незалежність аудиту сягає глибокої давнини.

У розвинених країнах незалежний аудит є провідною формою фінансового контролю. Порівнюючи законодавство різних країн у галузі організації аудиту, можна виявити певну подібність, яка полягає у тому, що скрізь є нормативні акти про обов'язковий аудит річної фінансової звітності певних суб'єктів підприємництва, встановлені кваліфікаційні вимоги до аудиторів на право зайняття аудиторською діяльністю.

Розвиток аудиторської справи сприяв створенню великих транснаціональних аудиторсько-консультативних фірм, які мають свої філії і представництва у багатьох країнах ("Артур Андерсен", "Делойт енд Туш" та ін.).

Спеціалістів із аудиту у різних країнах називають по-різному: у США – громадськими бухгалтерами; в Англії і англосаксонських країнах – ревізорами або присяжними бухгалтерами; ФРН – контролерами господарства, контролерами книг; країнах СНД – аудиторами, економістами з обліку й

аудиту. Незважаючи на різне найменування фахівців із аудиту, всі вони виконують одну функцію: проводять незалежний фінансовий контроль соціальних і економічних програм на стадії їх проектування та виконання; перевіряють діяльність господарюючих суб'єктів та відображення її у обліку і звітності з метою запобігання зловживанням і помилкам у сплаті податків до державного і місцевого бюджетів, громадських та державних фінансових фондів; складають об'єктивні (незалежні) висновки про результати перевірки, а також надають консультативні послуги з питань маркетингу, менеджменту, бухгалтерського обліку, звітності тощо.

Отже, виникнення і розвиток аудиту у системі фінансово-господарською контролю пов'язано з урізноманітненням форм власності капіталу в різних суспільно-економічних формаціях та потребою його раціонального використання і примноження.

2. Зміст і функції аудиторського контролю

Фінансово-господарський контроль діяльності підприємств при ринкових відносинах і різних формах власності наповнюється іншим змістом. Виникла нова форма фінансово-господарського контролю - аудиторський контроль. Це незалежний контроль, який здійснюють аудиторські організації (фірми) за договорами з підприємствами і підприємцями. Виконують його аудитори (від лат. *auditor* – слухач-учень, якого призначив вчитель для вислуховування уроків інших учнів, перевіряючий).

Державна податкова адміністрація та її органи на місцях мають право вимагати від підприємств і підприємців при поданні річних звітів про фінансово-господарську діяльність представляти висновки (акти) про перевірку аудиторами (аудиторськими організаціями) достовірності бухгалтерського обліку і звітності. Аудиторські висновки відповідно до законодавства України мають право вимагати від підприємств і підприємців установи Національного банку України при наданні кредитів, використанні державного фінансування в їх діяльності. Цим же правом користуються комерційні банки, органи державної статистики з питань їх компетенції. Аудит у сучасному розумінні існує багато років. Зародився він тоді, коли вперше виникло розмежування інтересів між особами, які безпосередньо займаються управлінням підприємством (менеджерами) і вкладниками коштів у його діяльність (власниками). Разом з тим почали зароджуватися акціонерні товариства, і аудитор зайняв центральне місце незалежного контролера зовнішньої звітності правління компанії, відстоюючи інтереси сторін (передусім акціонерів), заінтересованих у об'єктивних бухгалтерських показниках. Таким чином формується в основному *зміст сучасного аудиту*, який набув широкого застосування у країнах із розвинутою ринковою економікою.

Аудиторська перевірка проводиться з використанням аудиторських стандартів (норм аудиту), розроблених практикою у країнах із розвинутою вільною економікою. *Аудиторські стандарти* – це основні принципи виконання аудиторських процедур. Вони мають виконуватися незалежно від

умов, в яких проводиться аудит. До аудиторських стандартів включають пояснення і норми аудиту, що є керівництвом до виконання аудиторських процедур, застосування їх до окремих об'єктів перевірки, підготовки аудиторських звітів.

В аудиторській практиці виділилися два основних напрями діяльності: приватний аудит і аудит за законом. Під терміном "*приватний аудит*" розуміють аудит, який здійснюється за замовленням заінтересованої сторони (партнерів по компанії), приватне за домовленістю, незалежно від того, чи передбачена така перевірка законом. *Аудит за законом (обов'язковий)* є необхідною мірою захисту інтересів засновників (акціонерів, власників капіталу) і держави від навмисного викривлення у звітності показників підприємницької діяльності. Кожна компанія з обмеженою відповідальністю за законом зобов'язана щороку запрошувати кваліфікованого аудитора для перевірки своїх бухгалтерських рахунків. Характер і масштаби приватного аудиту залежать в основному від заінтересованості клієнта. Масштаби аудиту за законом чітко визначені і змінювати їх ні директори, ні акціонери, ні навіть самі аудиторі компанії-клієнта не мають права.

В сучасних умовах розвитку ринкових відносин функцією незалежного аудиторського контролю є сприяння встановленню економічних зв'язків між виробничими підприємствами і торгівлею, розвитку маркетингу.

Отже, аудит фінансово-господарської діяльності у сфері виробництва, обігу і споживання суспільне необхідного продукту в умовах ринку сприяє задоволенню попиту покупців, активним впливом на збільшення випуску конкурентоспроможних товарів на ринку, зростанню прибутку підприємств і через систему податків збільшенню відрахувань до державного бюджету.

3. Класифікація організаційних форм аудиторського контролю

Аудиторський контроль – аудит – залежно від завдань замовника виконує функції запобіжного, перманентного (оперативного), ретроспективного (післяопераційного) і стратегічного видів фінансово-господарського контролю. Аудит має єдиний предмет і метод з іншими видами контролю, тому використовує ті самі джерела інформації, методичні прийоми і контрольні-ревізійні процедури, які застосовуються у контрольній-ревізійній процесі. При цьому висновки аудиту на поставлені запитання обґрунтовуються всіма видами доказів, які мають підтвердження достовірними документальними даними бухгалтерського обліку. Разом з тим аудит відрізняється від інших форм фінансово-господарського контролю передусім організаційними принципами і класифікаційними ознаками.

Класифікацію аудиторського контролю суб'єктів господарювання подано на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Класифікація аудиторського контролю суб'єкта господарювання

За організаційними ознаками аудит поділяють на регламентований, договірний, внутрішній (відомчий) і державний.

Регламентований – проведення його регламентується законодавством і нормативними актами, де визначено категорії підприємців, які підлягають обов'язковому аудиту, наприклад, за даними річного звіту про фінансово-господарську діяльність перед поданням його у строки, встановлені органами державного управління; при одержанні банківського кредиту – обов'язкове представлення позичальником висновку аудитора. Перед емісією цінних паперів емітент зобов'язаний згідно з правилами Національного банку України подати висновок аудитора про його фінансовий стан. Зокрема, за даними бухгалтерського обліку, балансу і фінансової звітності суб'єкта підприємницької діяльності у висновку аудитора повинні знайти відображення такі показники: загальний розмір прибутку та джерела його формування; сума сплачених податків; прибуток, який підлягає розподіленню між акціонерами; розмір капіталізованого прибутку; сума прибутку, що відраховується до резервного фонду; інші напрями використання прибутку (підлягають розшифруванню).

Договірний – об'єкт аудиту, обсяг робіт та період і строки їх виконання обумовлюються угодою між суб'єктами господарської діяльності і аудиторською організацією.

Внутрішній (відомчий) – проводиться власником залежно від потреб управління маркетингом, визначення платоспроможності та запобігання банкрутству.

Запроваджується він як на підприємствах, так і в середині компаній, концернів та ін.

Державний – аудиторські підрозділи державних податкових адміністрацій, які безпосередньо у платників податків юридичних і фізичних осіб перевіряють стан обліку господарських операцій та відображення їх у фінансовій звітності, повноту і своєчасність нарахування та сплати податків до державного і муніципального бюджетів, фінансових фондів тощо.

Аудиторські підрозділи функціонують у системі Державної контрольно-ревізійної служби. На них покладено узагальнення правопорушень і недоліків у використанні коштів.

За процесуальними ознаками, тобто участю в процесі проведення аудиту різних фахівців і аудиторських організацій, аудит поділяють на одно-, багатопредметний (комплексний), комісійний.

Однопредметний – досліджуються питання одного виду (предмета) аудиту – платоспроможності, емісії цінних паперів та ін.

Багатопредметний – комплексний аудит стратегії управління маркетингом, виконання національних програм, тому в них беруть участь фахівці різних спеціальностей, а також різних аудиторських організацій. Комплексний аудит може здійснюватися локально, коли кожний аудитор досліджує питання, що стосуються його компетенції (предмета). Свої висновки вони передають замовнику для узагальнення і комплексної оцінки залежно від його потреб.

Комісійний аудит проводиться кількома фахівцями різних спеціальностей, але однієї аудиторської організації, тому узагальнення роблять в одному висновку, який підписують усі аудитори, що брали у ньому участь. Цей аудит здійснюється, як правило, аудиторськими фірмами, що призначають одного з аудиторів керівником.

Запобіжний – це аудит, який має запобігати різного роду конфліктним ситуаціям у фінансово-господарській діяльності до їх виникнення, тобто на стадії підготовки технології виробництва, проведення маркетингових операцій тощо. Проводиться він здебільшого внутрішнім аудитом, який діє у структурі підприємства як спеціальний підрозділ або цими функціями наділено контрольно-ревізійний підрозділ.

Перманентний – це аудит, який проводиться безперервно у процесі фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Метою його є забезпечення менеджерів інформацією про відхилення виробничих процесів від заданих параметрів, фінансову стабільність у маркетинговій діяльності, конкурентоспроможність виготовлюваної продукції, робіт та послуг на внутрішньому і зарубіжному ринках. Перманентний аудит здійснюється внутрішнім аудиторським підрозділом підприємства або зовнішнім аудитом на договірних засадах.

Ретроспективний – це аудит, який здійснюється після виконання господарських операцій здебільшого за минулий період. Проводиться він зовнішніми аудиторськими організаціями.

Отже, всі види аудиту взаємопов'язані в єдиній системі фінансово-господарського контролю, спрямовані на вдосконалення підприємницької діяльності незалежно від форм власності і господарювання в умовах ринкових відносин

4. Організація аудиторської діяльності в Україні

Аудит відносять до інтелектуальної діяльності, яка передбачає дослідження фінансово-господарської діяльності з метою поліпшення її та підвищення прибутковості відповідно до замовлень, виданих за угодами між аудиторськими організаціями і суб'єктами підприємницької діяльності.

Організацію аудиту очолює **Аудиторська палата України** (або інший уповноважений на це орган), яка згідно з законодавством є неурядовим органом. Метою діяльності Аудиторської палати є створення системи незалежного фінансово-господарського контролю у формі аудиту, який дає об'єктивну оцінку фінансового стану підприємств і підприємців, сприяє раціональному господарюванню та своєчасно запобігає банкрутству власника, забезпечує достовірний контроль за доходами і видатками власників та одночасно оберігає інтереси держави. Палата видає кваліфікаційні сертифікати аудиторам на право здійснення аудиторської діяльності; веде реєстр аудиторів України та їх організацій.

Через аудиторські фірми палата впливає на фінансово-господарський контроль діяльності підприємств і підприємців, банків, громадських і приватних суб'єктів господарювання та інших видів підприємницької діяльності всіх форм власності; надає їм аудиторські послуги з питань методології бухгалтерського обліку і звітності, внутрішнього аудиту і ревізії, судово-бухгалтерської експертизи та інші за договорами із замовниками на платній основі.

Через систему аудиту Аудиторська палата може узагальнювати невикористані резерви поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємств і підприємців та вживати заходи щодо використання їх, а у разі потреби подає до державних органів управління пропозиції щодо використання резервів у національній економіці.

Аудиторська палата розробляє нормативи і методичні рекомендації на проведення аудиту, атестує і видає кваліфікаційні сертифікати на право здійснення аудиторської діяльності, проводить роботу з підготовки і підвищення кваліфікації аудиторів, здійснює облік аудиторських фірм і аудиторів, контролює їхню діяльність, вивчає ринок аудиторських послуг для задоволення його попиту, розглядає розбіжності між аудиторами та замовниками послуг з питань якості і своєчасності проведення аудиту.

Аудитор не має права розголошувати інформацію про діяльність підприємства, яке він перевіряє, за винятком випадків виявлення кримінальних злочинів і недодержання податкового законодавства. Аудитор несе матеріальну і кримінальну відповідальність за навмисне викривлення результатів аудиторської перевірки, передбачену законодавством і договором. Відповідальність аудиторської фірми конкретизується статутом, умовами договорів із замовниками, а також контрактами між аудитором і аудиторською фірмою.

Отже, організація аудиторської діяльності в Україні проводиться Аудиторською палатою України відповідно з чинним законодавством та

іншими нормативними актами, спрямована на регулювання інтелектуальної діяльності у дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання для підвищення її ефективності.

Тема 4. Контроль і ревізія касових операцій

1. Завдання, послідовність, джерела ревізії.
2. Раптова ревізія каси.
3. Контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою.
4. Документальна ревізія касових операцій.
5. Ревізія коштів у дорозі.

1. Завдання, послідовність, джерела ревізії.

Ревізію касових операцій здійснюють відповідно до Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженою постановою Правління Національного банку України 15.03.01 р. № 72.

Мета ревізії полягає в забезпеченні контролю за дотриманням законодавчих норм щодо проведення касових операцій, встановленні випадків зловживань, їх попередженні (профілактиці) і розробці конкретних заходів для зміцнення касової дисципліни суб'єктів господарювання.

Основними завданнями ревізії є перевірка:

- забезпечення збереження коштів, цінних паперів і бланків суворої звітності в касі, своєчасного й повного їх оприбуткування та витрачання за цільовим призначенням;
- законності й господарської доцільності касових операцій і дотримання встановлених правил їх здійснення;
- додержання встановленого ліміту залишків готівки в касі й термінів їх зберігання;
- реальності сум коштів у дорозі тощо.

Ревізія касових операцій здійснюється в такій послідовності: спочатку проводять раптову інвентаризацію каси, потім перевіряють дотримання Порядку ведення касових операцій, відтак здійснюють суцільну документальну ревізію щодо оприбуткування й видачі грошей із каси; далі переходять до зустрічної перевірки операцій на рахунку 30 „Каса”, рахунків, які з ним кореспондують: 28 „Товари”, 31 „Рахунки в банках”, 33 „Інші кошти”, 37 „Розрахунки з різними дебіторами”, 66 „Розрахунки з оплати праці”, 68 „Розрахунки за іншими операціями” тощо. Тільки після цього розпочинають документальну ревізію коштів у дорозі.

Джерелами ревізії є: прибуткові й видаткові касові прикладеними до них документами; звіти касира (касові книги); касові чеки й контрольні касові стрічки; повідомлення банку про встановлений ліміт готівки в касі; журнал-ордер № 1, відомість № 1; чекові книжки, корінці використаних чеків,

анульовані чеки, машинограми тощо. Щодо коштів у дорозі: журнал-ордер № 3 і прикладені до них документи та машинограми.

2. Раптова ревізія каси

У строки, встановлені керівником підприємства, але не рідше одного разу на квартал, на кожному підприємстві проводиться раптова ревізія каси з покупюрним перерахуванням усіх грошей і перевіркою інших цінностей, що знаходяться в касі. Залишок готівки в касі звіряється з даними обліку за касовою книгою. Для проведення ревізії каси наказом керівника підприємства призначається комісія, яка складає акт. У разі виявлення ревізією нестачі або лишку цінностей в касі в акті вказується сума нестачі або лишку і обставини їх виникнення.

В умовах автоматизованого ведення касової книги здійснюється перевірка правильності роботи програмних засобів оброблення касових документів.

Під час проведення ревізій особлива увага приділяється питанням забезпечення схоронності грошей і цінностей.

З метою забезпечення контролю за збереженням коштів ревізію починають з припинення касових операцій і раптової інвентаризації готівки в касі, цінних паперів і бланків суворої звітності в присутності касира й головного бухгалтера підприємства, яке підлягає ревізії.

Пропозиції керівника, головного бухгалтера або касира відкласти інвентаризацію незалежно від причин повинні бути відхилені ревізором, тому що за цим можуть критися спроби виграти час і таким чином приховати нестачу або інше зловживання. Якщо на момент інвентаризації касира не буде на місці, ревізор відразу ж опечатує сейф і приміщення каси.

Перед початком інвентаризації комісія одержує від касира (або від особи, яка його замінює) останній звіт касира з прикладеними до нього виправдувальними документами щодо приходу і видатку грошових коштів і розписку відповідного змісту, яка є на лицьовому боці акта інвентаризації.

Звіт касира (відривний лист касової книги) з прикладеними прибутково-видатковими документами перевіряється комісією і візується. На кожному документі та звіті у правому верхньому куті ревізор розписується і ставить дату, щоб запобігти можливій підміні звіту або прикладених до нього документів з метою приховати зловживання. Жодні документи (окрім прикладених до звіту) чи розписки у фактичний залишок наявності каси не включаються. Якщо касир виконує обов'язки, пов'язані з веденням касових операцій інших організацій, що заборонено, то до участі в інвентаризації запрошуюють представників цих організацій. При цьому зберігання в касі готівки та інших цінностей, які не належать цьому підприємству, забороняється.

Насамперед касир розкладає гроші за купюрами і складає покупюрний опис. Гроші в пачках, запаковані за бандеролями банку, розкриваються.

Гроші, інші цінності спочатку перераховує касир під наглядом комісії, а

потім особа, що ревізує (ревізор). Якщо підсумки їхнього підрахунку не зійдуться, то перевірочний перерахунок проводить член комісії (головний бухгалтер).

Залишок грошей, встановлений підчас інвентаризації, порівнюється із записами в касовій книзі і з даними бухгалтерського обліку в журналі-ордері № 1 і відомості № 1. Грошові знаки, поштові марки, марки державного мита включаються у фактичний залишок грошей.

Інвентаризація грошей оформляється актом інвентаризації наявності коштів. Суми, виплачені на підставі розрахунково-платіжних відомостей, показують з відміткою: „До початку інвентаризації з відомості виплачено _____ грн. _____ коп.». В акті інвентаризації наявності коштів, поряд з іншими показниками, зазначаються останні номери касових ордерів: прибуткового № _____ на _____ грн. _____ коп., видаткового № _____ на _____ грн. _____ коп. Акт складаються у двох примірниках і підписується членами інвентаризаційної комісії і матеріально відповідальною особою.

Акт

інвентаризації наявності коштів

1 березня 200__ р.,

що знаходяться в касі _____ підприємства

Розписка

Цим засвідчую, що до початку проведення інвентаризації всі видаткові і прибуткові документи на кошти, здані до бухгалтерії, і всі кошти, що надійшли під мою відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані за видатками.

Матеріально відповідальна особа касир

(посада)

(підпис)

Сич Тарас Григорович

(прізвище, ім'я, по батькові)

На підставі наказу (розпорядження) від 1 березня 200__ р. № 19 проведено інвентаризацію коштів за станом на 1 березня 200__ р.

Під час інвентаризації встановлено такий обсяг цінностей:

1) готівки сто шістдесят дві грн 45 коп.

2) поштових марок десять грн 20 коп,

3) марок державного мита п'ятнадцять грн 50 коп.

4) _____ грн _____ коп.

Підсумок фактичної наявності сто вісімдесят вісім грн 15 коп.

За обліковими даними сто дев'яносто вісім грн 95 коп.

Підсумки інвентаризації: надлишок _____

нестача десять грн 80 коп. _____

Останні номери касових ордерів:

прибуткового № 26 на 132 грн 92 коп., видаткового № 31 на 56 грн. 70 коп.

Голова комісії ревізор I кат.

(посада)

(підпис)

Мац Олег Павлович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Члени комісії

головний бухгалтер фірми

(посада)

(підпис)

Шпак Ольга Петрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Підтверджую, що кошти, перелічені в акті, знаходяться на моєму відповідальному зберіганні.

Матеріально відповідальна особа

1 березня 200__ р.

Сич Т.Г.

(підпис)

Зворотний бік акта

Пояснення причин лишків або нестач.

Нестача в касі на суму *десять грн 80 коп.* є наслідком прорахунку.

Матеріально відповідальна особа: касир Сич Т. Г.

(підпис)

Рішення керівника підприємства.

Нестачу грошей у касі на суму *десять грн 80 коп.* віднести за рахунок касира *Сич Т. Г.* і внести в касу до 6 березня 200__ р.

Директор фірми „Явір”

5 березня 200__ р.

Тиш Н.В.

(підпис)

Один примірник акта передається до бухгалтерії підприємства, другий – залишається у матеріально відповідальній особі (касира).

У разі зміни матеріально відповідальних осіб акт складається в трьох примірниках (для матеріально відповідальної особи, яка здала цінності, матеріально відповідальної особи, яка прийняла цінності, і бухгалтерії).

У кінці акта матеріально відповідальна особа дає розписку про те, що кошти, перелічені в акті, знаходяться на її відповідальному зберіганні та ставить дату.

Одночасно з готівкою, поштовими марками, марками державного мита (які включаються у грошову наявність) перевіряються цінні папери, бланки суворої звітності та інші цінності, що знаходяться в касі. Перелічені цінності записуються в акт інвентаризації цінних паперів і бланків суворої звітності в розрізі окремих їх видів.

У разі виявлення великої нестачі в касі ревизор вносить пропозицію про відсторонення в установленому законом порядку касира від виконання обов'язків і передачу коштів та інших цінностей іншій особі й вживає заходів щодо виконання цих пропозицій. Під час виявлення залишків великих сум грошей у касі, що значно перевищують встановлений ліміт, ревизор встановлює причини їх виникнення.

Якщо касир заздалегідь дізнався про інвентаризацію каси, то він може для приховання нестачі брати гроші від здавальників грошей (завідувачів роздрібних торговельних підприємств, підприємств громадського харчування) під приватні розписки. Після проведення інвентаризації касир ці гроші повертає матеріально відповідальним особам або оприбутковує їх шляхом виписування прибуткових касових ордерів з датами, пізнішими порівняно з датою інвентаризації. У такому випадку рекомендується на основі звітів матеріально відповідальних осіб встановити, чи не було перерв у здачі виторгу за період, коли в касі проводилася інвентаризація, перевірити, чи оприбутковані гроші, одержані в той час із банку, чи здані залишки грошей з каси в банк, чи не було випадків затримки здачі грошей, а також проаналізувати залишки коштів у касі за період, коли вони були надто значними.

Рекомендується під час ревізії проводити повторні раптові інвентаризації у касі.

Сума нестачі стягуються з винної особи, а надлишок оприбутковується в касі та зараховується в дохід підприємства.

3. Контроль за дотриманням порядку ведення операцій з готівкою.

За результатами перевірки, у разі виявлення порушень, складають акт перевірки дотримання порядку ведення операцій з готівкою у трьох примірниках, підписаний контролюючим, керівником та головним бухгалтером підприємства.

Перший примірник надсилається органам податкової служби за місцем державної реєстрації підприємства (підприємця) для вжиття заходів, передбачених чинним законодавством; другий – передається безпосередньо

відповідному підприємству; третій – залишається в документах контролюючого органу.

Якщо порушень не виявлено, то складається довідка, яка підписується контролюючим, керівником і головним бухгалтером підприємства.

Результати перевірки розглядаються керівником підприємства у триденний строк після її закінчення.

При перевірці ведення операцій з готівкою ревизор встановлює, чи:

- зберігаються кошти в установах банків;
- витрачається підприємствами готівка, одержана з установ банку за цільовим призначенням;
- дотримуються встановлені банками ліміти наявних грошей у касах підприємств;
- дотримуються граничні норми витрачання готівки з виторгу;
- не витрачається готівка з виторгу одного підприємства на потреби іншого підприємства;
- здається вся готівка понад встановлені ліміти для зарахування на рахунки в порядку та в терміни, передбачені установами банків;
- здійснюється видача грошей з каси і їх приймання в касу тільки за належно оформленими документами (прибутковими і видатковими касовими ордерами, платіжними відомостями, заявами на видачу грошей, рахунками), підписаними керівником і головним бухгалтером або особами, ними уповноваженими;
- ставиться штамп або пишеться від руки „Депоновано” проти прізвища осіб, які не одержали грошей;
- складається при цьому реєстр депонованих сум;
- не допускаються підчистки або виправлення в прибуткових касових ордерах та квитанціях до них, а також у видаткових касових ордерах і документах, що їх замінюють;
- погашаються документи, прикладені до прибуткових і видаткових касових ордерів, штампом або надписом „Оплачено” із зазначенням дати (числа, місяця, року);
- реєструються прибуткові та видаткові касові ордери або документи, що їх замінюють, до передачі в касу бухгалтерією в журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових ордерів;
- не допускаються підчищення і виправлення в касовій книзі;
- ізольовано приміщення каси;
- зберігаються гроші в сейфах і чи опечатуються каси після закінчення роботи;
- зберігаються ключі від сейфа (шафи) та печатка касира, а також дублікати ключів у опечатаних касирами пакетах, скриньках у керівників підприємств;
- ознайомлюють касира після видання постанови (наказу) про призначення його на посаду з Порядком ведення касових операцій і чи укладається договір про повну матеріальну відповідальність;

- не покладаються обов'язки касира на працівників обліку;
- проводиться не рідше як один раз на квартал на підприємстві раптова ревізія каси з повним переліком усіх грошей та перевіркою інших цінностей, які знаходяться в касі, тощо.

4. Документальна ревізія касових операцій.

Основним нормативним документом, що регулює здійснення обліку грошових коштів у касі, є Порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні.

Під час ревізії касових операцій залишок на початок звітного періоду слід порівняти з залишком попереднього звіту, у журналі-ордері № 1 з рахунка 30 „Каса”, Головній книзі й балансі.

Залишок на кінець звітного періоду аналогічно порівнюється з залишком, виведеним у наступному звіті касира, журналі-ордері № 1, Головній книзі. Проти кожного звіреного запису (щодо номера документа, дати, змісту операції, суми) ставиться відмітка.

У кожному звіті касира слід перевірити дотримання порядкової нумерації прибуткових і видаткових касових документів, їх дати, відповідність нумерації тому періоду, за який складено звіт, з'ясувати, чи нема підчисток дат (можна вилучити з архіву квитанцію на здачу виторгу в банк, на пошту, документи на оплату робіт за навантаження, розвантаження, ремонт тощо).

Вилученню не підлягають документи пожовтілі, вицвілі, пом'яті, з проколами від підшивки, обрізані, з іншим почерком, чорнилами, з підробленими підписами, довідками, цифрами.

У разі неможливості встановити фальшивку ревізор на основі письмового розпорядження судово-слідчих органів, які мають на те право, знімає копії з сумнівних документів, оригінали вилучає відповідно до акта і направляє прокурору для розгляду питання про можливість провести криміналістичну експертизу.

При виявленні таких документів не слід одразу ставити до відома касира, тому що вони можуть бути прикладені й до інших звітів, і особи, які допустили зловживання, можуть вжити запобіжних заходів (знищити такі документи або реєстри, підпалити, узгодити з співучасниками лінію поведінки під час розслідування зловживань, вдатися до приховування майна). У таких випадках необхідно довести ревізію до кінця і лише після завершення одночасно вилучити всі документи і зажадати пояснень від посадових осіб. Однак у таких випадках необхідно заздалегідь попередити органи прокуратури або внутрішніх справ. Якщо під час перевірки звітів касира й прикладених до них документів розходжень не виявлено, то проти рядка, у якому записаний касовий ордер, ревізор ставить відмітку („V”).

І, навпаки, якщо встановлено розбіжності, ревізор фіксує порушення в журналі ревізії або відомості порушень і з'ясовує причини, встановлює винних осіб.

Порівнюючи дані журналу-ордера № 1 з Головною книгою, ревізор

встановлює реальність сум залишків каси шляхом перевірки записів з дебету і кредиту рахунка 30 „Каса”, зроблених на основі прибуткових і видаткових касових ордерів. Адже можна механічно зменшити сальдо з рахунка каси (у всіх регістрах бухгалтерського обліку, касовій книзі й балансі) і одночасно зменшити або сальдо нереальної кредиторської заборгованості, або сальдо власного капіталу, або сальдо рахунка 285 „Торгова націнка”.

В окремих випадках, навпаки, збільшують сальдо в дебіторів, витрат та на інших рахунках.

Інколи сальдо каси зменшують за рахунок механічного збільшення підсумку кредиторської сторони рахунка 30 „Каса” в журналі-ордері № 1 у дебет рахунків витрат, розрахунків, власного капіталу тощо.

Особливу увагу ревізор приділяє перевірці своєчасності оприбуткування одержаних за чеком грошей з банку, на суму яких у день одержання виписується прибутковий касовий ордер. Одночасно ревізор знаходить корінець чека, на підставі якого одержані гроші, і відмічає на ньому: „Оприбутковано”.

Можливі факти крадіжок готівки з каси. У таких випадках ревізор в обов’язковому порядку застосовує прийом зустрічної перевірки операцій. Рахунок 30 „Каса” порівнюється з рахунком 31 „Рахунки в банках”, 33 „Інші кошти”, 37 „Розрахунки з різними дебіторами”.

5. Ревізія коштів у дорозі.

До коштів, що рахуються в дорозі (рахунок 33, субрахунок 333 „Грошові кошти в дорозі в національній валюті”), належать: виручка, одержана підприємствами за послуги, реалізовану продукцію й виконані роботи, внесена до банку, відділку Ощадбанку, каси, поштового відділення зв’язку для зарахування на рахунки в банках.

Основою запису зазначених операцій на дебет субрахунка 333 „Грошові кошти в дорозі в національній валюті” є квитанції установ банку, Ощадбанку, поштового відділка зв’язку, копії супровідних відомостей про здачу виторгу інкасаторам банку, а у кредит – виписки банку.

Ревізор перевіряє своєчасність і повноту зарахування на рахунки в банках кожної окремо зданої суми.

Для встановлення можливих крадіжок кожен суму на рахунку 33, субрахунку 333 „Грошові кошти в дорозі в національній валюті” (з минулим строком перерахування) за дебетом цього рахунка зіставляють з документами, що підтверджують відправлення грошей, а за кредитом – з випискою банку або прибутковим касовим ордером.

У випадку виявлення сум, зарахованих на рахунки в банках не повністю або з великим запізненням, негайно повідомляють начальнику відділення зв’язку і разом з ним встановлюють причини і винних осіб.

Ревізор перевіряє також, чи здійснюється щомісячна інвентаризація сум, зданих у відділення зв’язку, але не зарахованих у банку до кінця місяця.

Тема 5. Контроль і ревізія розрахункових операцій.

1. Контроль і ревізія розрахунків з покупцями та замовниками.
2. Ревізія розрахунків з підзвітними особами.
3. Ревізія розрахунків за претензіями.
4. Ревізія розрахунків за відшкодуванням завданих збитків.
5. Ревізія розрахунків з постачальниками та підрядниками.
6. Ревізія розрахунків за податками і платежами.
7. Ревізія розрахунків за страхуванням.
8. Ревізія розрахунків з оплати праці.

1. Контроль і ревізія розрахунків з покупцями та замовниками.

Ревізія починається з інвентаризації розрахунків з покупцями і замовниками. За кожним дебітором слід встановити дату та причини виникнення заборгованості, винних осіб і заходи, що вживаються для стягнення боргів. Крім того, слід перевірити стан справ, переданих до суду або арбітражу, рішення, прийняті щодо них.

Особливу увагу ревізор приділяє випадкам приховування на рахунках дебіторів нестач та крадіжок, псування і браку товарів, віднесення дебіторської заборгованості на інші статті балансу.

Під час перевірки розрахунків з рахунка 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” слід уточнити правильність ведення аналітичного обліку розрахунків і повноту відображення всіх проведених операцій щодо розрахунків з покупцями й замовниками.

На рахунку 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселями. Рахунок 36 має два субрахунки:

- 1) 361 „Розрахунки з вітчизняними покупцями”;
- 2) 362 „Розрахунки з іноземними покупцями”.

За дебетом рахунка 36 „Розрахунки з покупцями та замовниками” показується продажна вартість реалізованої продукції, яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації; **за кредитом** – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства. **Сальдо рахунка** – заборгованість покупців і замовників за одержану продукцію.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником і кожним пред'явленим до оплати рахунком.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин за товарними операціями слугують первинні документи з обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Порядок та форми розрахунків між постачальником та покупцем визначаються в господарських договорах, а для

обліку експертних угод у договорі поставки.

2. Ревізія розрахунків з підзвітними особами.

Ревізію розрахунків з підзвітними особами проводиться суцільним способом у такій послідовності. Перевіряють:

- правильність видачі грошей під звіт;
- законність і доцільність витрачання підзвітних сум;
- правильність оформлення авансових звітів і прикладених до них документів та своєчасність подання їх у бухгалтерію підприємства;
- стан обліку розрахунків з підзвітними особами.

Джерелами ревізії є: накази й розпорядження по підприємству, авансові звіти з прикладеними документами, дані аналітичного і синтетичного обліку з рахунка 372 „Розрахунки з підзвітними особами” (журнал-ордер, оборотна відомість, головна книга), баланс тощо.

Перевірку розрахунків з підзвітними особами доцільно починати з попереднього розгляду сальдо й місячних оборотів за кореспондуючими рахунками до рахунка 372 „Розрахунки з підзвітними особами”.

Ревізор встановлює, чи визначено коло осіб, що мають право одержувати гроші в підзвіт. Список осіб, яким можна видавати гроші в підзвіт, затверджується наказом (розпорядженням) керівника підприємства. Аванси в підзвіт видаються із каси підприємства для операційно-господарських витрат і на службові відрядження. Тому ревізор перевіряє використання підзвітних сум за цільовим призначенням.

За реєстрами аналітичного обліку (журналами-ордерами, оборотними відомостями), авансовими звітами з прикладеними до них документами ревізор встановлює, чи не числяться підзвітні суми за особами, звільненими з роботи, чи не видавались гроші працівникам у рахунок заробітної плати.

Для встановлення реальності та законності видатків на операційно-господарські потреби слід зіставити дані авансових звітів і прикладених до них документів на оплату готівкою за виконання навантажувально-розвантажувальних робіт, а також за придбання матеріальних цінностей з даними документів, які підтверджують фактично виконану роботу і надходження матеріальних цінностей на склад підприємства.

Для цього порівнюють рахунки, товарні чеки з накладними на оприбуткування матеріальних цінностей, з книгами (картками; складського обліку, зі звітами завідувачів складів.

Щодо перевірки оплати за навантажувально-розвантажувальні роботи слід з'ясувати, чи не завищені норми й розцінки і упевнитися в правильності оплати праці й утримань з неї. У платіжній відомості мають бути вказані такі дані: адреса одержувача грошей, номер його паспорта, місце його видачі і прописки тощо.

Ретельно перевіряють авансові звіти про видатки на відрядження. При цьому встановлюють наявність відміток у посвідченні про відрядження щодо прибуття й вибуття і звіряють ці дати з компостерами проїзних квитків.

Відтак перевіряють правильність оплати добових, квартирних і проїзних. Добові в межах України встановлено в розмірі 18 грн за одну добу, квартирні – за квитанціями готелю, проїзні – за документами на проїзд.

Випадки переплат чи недоплат реєструються у відомості порушень, де вказують їх характер, дату і номер документа, за яким встановлено порушення, суму переплати чи недоплати, особу, винну в допущенні порушення.

3. Ревізія розрахунків за претензіями.

Заборгованість за претензіями та заборгованість, списана на збитки, перевіряється суцільним способом. Перевірці підлягають розрахунки за претензіями:

- до постачальників і транспортних організацій за виявлену в їхніх рахунках невідповідність цін, тарифів, розрахунків за низьку якість і нестачу товарів; за брак продукції; за недопоставку товарно-матеріальних цінностей, штрафи, пеню, неустойку;
- до установ банку за суми, помилково списаними і перерахованими через рахунки в банках.

Джерелами ревізії з рахунка 374 „Розрахунки за претензіями” є: журнал реєстрації претензійних, судових і арбітражних справ, договори на поставку продукції (товарів), разові угоди, комерційні акти, акти на приймання вантажу, рішення судових органів (арбітражу), письмова угода постачальника (підрядника) на пред’явлені претензії, виписки установ банку, платіжні доручення, претензії, позови до арбітражного суду тощо.

За дебетом рахунка 374 „Розрахунки за претензіями” відображаються суми належних підприємству платежів, *за кредитом* – надходження, використання й повернення сум. *Дебетове сальдо* показує суму дебіторської заборгованості.

За кожною сумою заборгованості ревизору слід перевірити:

- чи правильно віднесено суми на рахунок дебіторів за претензіями і чи підтверджено претензії відповідними сумами: за претензіями до транспортних організацій – наявністю комерційних актів на нестачу товарів або відповідних поміток на транспортних накладних, до постачальників – наявністю правильно оформлених актів;
- реальність одержання сум, віднесених на рахунок дебіторів за претензіями;
- правильність і своєчасність оформлення претензій і пред’явлення позовів. Відповідальність за оформлення претензій покладено на керівника і головного бухгалтера підприємства;
- як здійснюється контроль за своєчасністю пред’явлення рекламацій і позовів, за строками проходження позовів у судах і арбітражах, а також стягнення боргів за виконавчими документами;
- які рішення прийнято за претензійними справами в органах суду і арбітражу, У разі відмови або неповного задоволення позовів слід вивчити причини й виявити винних у завданні підприємству

матеріальної шкоди;

- чи є наявність за кожною списаною сумою необхідні підтвердження.

4. Ревізія розрахунків за відшкодуванням завданих збитків.

На рахунку 375 „Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків” ведуться розрахункові операції з працюючими. На цьому рахунку ведеться облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків внаслідок нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено.

Ревізія таких розрахунків здійснюється суцільним способом. Завдання ревизора полягає в тому, щоб вивчити причини виникнення заборгованості і її реальність. Основними причинами утворення нестач, розтрат і крадіжок є: відсутність оперативного (профілактичного) контролю за збереженням грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей з боку керівників підприємств, несвоєчасне й формальне проведення інвентаризації, недотримання умов зберігання цінностей.

Матеріальними збитками вважаються нестача матеріальних цінностей, виявлена під час інвентаризації, псування, втрати, крадіжка, знищення, погіршення або зменшення цінності майна. Нестачі понад норми втрат і шкода від псування, бою, лому товарно-матеріальних цінностей відносяться на рахунок винних осіб.

Перевіряючи такі розрахунки, ревизор насамперед аналізує їх, з'ясовує причини виникнення нестач, розтрат, крадіжок, чи дотримувалися строки і порядок їх розгляду, чи суми нестач повністю віднесені на винних осіб, як забезпечується їх відшкодування. Особливо ретельно слід перевіряти факти списання нестач і втрат на витрати виробництва чи на результати діяльності підприємства.

Ревизор перевіряє, чи погашаються дрібні нестачі в тому місяці, у якому їх було виявлено.

Під час ревізії ревизор складає групувальні відомості.

Ревизор має переконатись у тому, що всі випадки нестач, крадіжок і втрат від псування цінностей, у тому числі природні втрати, віднесено на рахунки витрат або винних осіб.

Особливій перевірці підлягають випадки списання боргів на рахунки 377 „Розрахунки з іншими дебіторами”, 285 „Торгова націнка”, 38 „Резерв сумнівних боргів” тощо з метою зменшення розміру заборгованості, яка числиться за боржниками.

5. Ревізія розрахунків з постачальниками та підрядниками.

На рахунку 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” обліковуються безготівкові розрахунки між підприємствами й організаціями за продукцію, товарно-матеріальні цінності, роботи, послуги. *За дебетом* цього рахунка показуються суми оплачених рахунків на матеріальні цінності, що

надійшли (погашення заборгованості), *за кредитом* – заборгованість за одержані від постачальників та підрядників товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги. Рахунок 63 „Розрахунки з постачальниками та підрядниками” має два субрахунки:

- 1) 631 „Розрахунки з вітчизняними постачальниками”;
- 2) 632 „Розрахунки з іноземними постачальниками”;

Джерелами інформації для контролю розрахунків за товарними операціями є первинні документи з обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками (накладні, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, пакувальні листи, акти прийнятих робіт (послуг), податкові накладні, товарно-транспортні накладні іноземних постачальників, документи про сплату мита, зборів і податків), а також договори купівлі-продажу, вантажні митні декларації, довідки бухгалтерії про курсові різниці, рекламаційні акти тощо.

Під час ревізії застосовують спосіб вибіркової перевірки документів і записів у облікових регістрах.

Ревізору слід встановити правильність відображення на статтях у балансу відповідних залишків заборгованості. Для цього зіставляють залишки за кожним видом розрахунків на одну і ту саму дату за даними аналітичного обліку з залишками за синтетичним рахунком 63 „Розрахунки з постачальниками і підрядниками”, Головною книгою і балансу. У випадку розбіжностей слід перевірити реальність і документальну обґрунтованість заборгованості за кожним постачальником і підрядником зокрема. Такі розбіжності можуть виникати внаслідок занедбаності обліку розрахункових операцій або зловживань.

6. Ревізія розрахунків за податками і платежами.

Рахунок 64 „Розрахунки за податками і платежами” призначено для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що справляються в доход бюджету.

У кредит цього рахунка записують суми, які підлягають внесенню в доход бюджету, а в *дебет* – внесені платежі.

Рахунок 64 „Розрахунки за податками і платежами” має такі субрахунки:

- 1) 641 „Розрахунки за податками” (податок на прибуток, ПДВ та ін.);
- 2) 642 „Розрахунки за обов’язковими платежами” – збори (обов’язкові платежі);
- 3) 643 „Податкові зобов’язання” (сума ПДВ, визначена із суми попередньої оплати);
- 4) 644 „Податковий кредит” (сума ПДВ, на яку зменшується податкове зобов’язання).

Кредитове сальдо показує заборгованість перед бюджетом, *дебетове* – переплату бюджету.

Основним завданням ревізії є перевірка правильності проведення відповідних розрахунків платежів у бюджет і державні цільові фонди

своєчасності їх перерахування відповідно до чинного законодавства.

Під час проведення ревізії розрахунків за податками й платежами ревізори керуються Податковим кодексом України, Законами України „Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні”, „Про державну податкову службу”, „Про систему оподаткування”, „Про оподаткування прибутку підприємств”, „Про ПДВ”, „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, Положенням про ведення касових операцій, новим Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та затвердженими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Основними джерелами ревізії є: декларації, довідки й розрахунки за окремими видами платежів, виписки банку з прикладеними до них документами про перерахування належних сум у бюджет і в державні цільові фонди, бухгалтерські записи з рахунків 64 „Розрахунки за податками і платежами”, 65 „Розрахунки за страхуванням”, 70 „Доходи від реалізації”, 79 „Фінансові результати”, 80 „Матеріальні витрати”, 90 „Собівартість продукції”, журнали-ордери, відомості, Головна книга і баланс з рахунка 64 „Розрахунки за податками і платежами”, акти перевірок тощо.

Насамперед ревізор перевіряє якість постановки й ведення бухгалтерського обліку розрахунків за податками і платежами. Для цього ревізор повинен з'ясувати:

- чи забезпечує постановка бухгалтерського обліку на підприємстві перевірку достовірності звітних даних про доходи (прибуток) підприємства;
- правильність відображення в бухгалтерському обліку результатів попередньої перевірки (з боку ревізора, податкового інспектора та ін.);
- відповідність показників балансу даним Головної книги, реєстрів синтетичного і аналітичного обліку, а також даним, відображеним у деклараціях і розрахунках, поданих у державну податкову адміністрацію (ДПА);
- правильність визначення валового доходу, валових видатків, прибутку від реалізації продукції (робіт, послуг), прибутку від іншої реалізації;
- правильність проведення інвентаризацій розрахунків за податками і платежами і відображення їх результатів в обліку і звітності;
- реальність даних обліку про затрати на виробництво, які відносяться на валові витрати (амортизація, матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальне страхування, видатки майбутніх періодів, позавиробничі видатки, інші витрати);
- правильність реалізації готової продукції;
- об'єктивність визначення валових затрат з метою оподаткування;
- правильність складання декларацій, розрахунків за податками і платежами на підставі перевіреної фактичної інформації й реально відображеної в обліку і звітності (за податком на прибуток, податком на додану вартість, акцизним збором, прибутковим податком, місцевими податками і зборами);

- своєчасність і повноту стягнення пені за несвоєчасність внесення в бюджет податків, зборів та інших обов'язкових платежів.
- Крім того, ревізор перевіряє правильність здійснених бухгалтерських записів щодо розрахунків за податками. Зокрема:
  - внески з прибутку до бюджету відображаються щомісяця шляхом запису в дебет рахунка 98 „Податок на прибуток” і в кредит рахунка 641 „Розрахунки за податками”;
  - суму ПДВ, що підлягає сплаті в бюджет, записують у дебет рахунка 70 „Доходи від реалізації” з кредиту рахунка 64 „Розрахунки за податками і платежами”;
  - розрахунки з інших платежів показують за дебетом рахунків 66 „Розрахунки з оплати праці” (на суму податків, утриманих із заробітної плати працівників підприємства), 685 „Розрахунки з іншими кредиторами” (на суми простроченої кредиторської заборгованості) і кредитом рахунка 64 „Розрахунки за податками і платежами”.

7. Ревізія розрахунків за страхуванням.

На рахунку 65 „Розрахунки за страхуванням” ведеться облік розрахунків за зборами на обов'язкове державне пенсійне страхування, на обов'язкове соціальне страхування, на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, за індивідуальним страхуванням персоналу підприємства, страхуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням.

За кредитом рахунка 65 відображаються нараховані зобов'язання за страхуванням і одержані від органів страхування кошти.

За дебетом – погашення заборгованості та витрачання коштів страхування на підприємстві. *Кредитове сальдо* – залишок зобов'язань підприємства страховій організації, *дебетове* – нестача власних відрахувань.

Під час перевірки правильності нарахування і витрачання коштів соціального страхування ревізор керується чинним законодавством, зокрема: Кодексом Законів про працю України, Законами: „Про зайнятість населення”, „Про систему оподаткування”, „Про пенсійне забезпечення”, „Про оплату праці”, „Про оподаткування прибутку підприємств”, „Про збір на обов'язкове соціальне страхування” тощо.

Розпочинаючи ревізію розрахунків за соціальним страхуванням насамперед слід з'ясувати, чи зареєстрована юридична особа (бюджетна організація або установа) як платник страхових внесків за місцем знаходження Пенсійного фонду, фонду соціального страхування чи комітету профспілки. Таку реєстрацію потрібно провести протягом 10 днів із дня отримання свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи. Внески до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування належать до загальнодержавних обов'язкових платежів.

Ревізор перевіряє правильність зроблених записів на субрахунках рахунка 65 „Розрахунки за страхуванням”:

- дебет 65 „Розрахунки за страхуванням”;

- кредит 31 „Рахунки в банках” – на суми, перераховані органам профспілки;
- кредит 66 „Розрахунки з оплати праці” – нарахування працівникам підприємства за лікарняними листками;
- кредит 30 „Каса” – на суми пенсій та одноразової допомоги.
- Слід також перевірити правильність використання Пенсійного фонду:
  - на пенсії відповідно до Закону „Про пенсійне забезпечення”;
  - на санаторно-курортне лікування непрацюючим пенсіонерам;
  - на щомісячну допомогу матерям у зв’язку з доглядом за дитиною до трирічного віку;
  - на щомісячну допомогу на дітей віком від 3 до 6 років;
  - на допомогу малозабезпеченим сім’ям на дітей віком до 12 років.

Крім того, перевіряють витрати за рахунок відрахувань на соціальне страхування: допомога при вагітності і пологах; одноразова допомога при народженні дитини; на санаторно-курортне лікування та відпочинок працівників і членів їх сімей; на поховання; на виплату допомоги у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю.

8. Ревізія розрахунків з оплати праці.

Рахунок 66 „Розрахунки з оплати праці” має два субрахунки:

- 1) 661 „Розрахунки з заробітної плати”;
- 2) 662 „Розрахунки з депонентами”.

За кредитом рахунка 66 відображуються нарахована основна та додаткова заробітна плата, допомога у зв’язку з тимчасовою непрацездатністю, інші нарахування. **За дебетом** – виплата заробітної плати, премій, допомоги, а також суми утриманих податків, платежів за виконавчими документами, вартість одержаних товарів, продукції в рахунок заробітної плати. **Кредитове сальдо** цього рахунка показує зобов’язання підприємства перед працюючими на перше число кожного наступного за звітним місяця.

Основними завданнями ревізії є перевірка:

- дотримання нормативно-правових актів при нарахуванні оплати праці, утримань із неї й правильності ведення бухгалтерського обліку розрахунків з оплати праці;
- правильності організації праці, дотримання встановлених розцінок, ставок і окладів;
- своєчасності й правильності нарахування і виплати заробітної плати згідно з діючою системою оплати праці;
- правильності здійснення розрахунків з органами соціального страхування.

Під час ревізії доцільно не лише виявити порушення й зловживання, а й знайти резерви економного витрачання коштів на заробітну плату.

Основними джерелами ревізії є:

- штатні розклади, посадові оклади, тарифні сітки, розцінки, нормативи виробітку;

- основні форми первинної облікової документації для визначення кількісного складу працівників (наказ чи розпорядження про прийняття на роботу, переведення на іншу роботу, припинення трудового договору; особиста картка; наказ чи розпорядження про надання відпустки; таблиць обліку використання робочого часу і розрахунку заробітної плати; особові рахунки та інші документи, які затверджені у встановленому порядку, що характеризують кількість працівників та їхній дохід у грошовій, натуральній формі, а також розміри пільг і компенсацій);
- генеральні та галузеві угоди; трудові угоди, колективні договори, облікові листи, довідки й розрахунки для нарахування заробітної плати;
- реєстри синтетичного й аналітичного обліку (журнал-ордер № 9, відомість № 9, Головна книга до рахунка 66 „Розрахунки з оплати праці”);
- фінансова, оперативна й статистична звітність тощо.

Ревізор перевіряє правильність нарахування заробітної плати таким чином:

- з’ясовує правильність застосування розцінок способом зіставлення з документом, де вони передбачені, а також уточнює, чи відповідають стаж працівника, його розряд, тип підприємства, сезон, асортимент продукції тощо розцінкам;
- встановлює, чи правильно підраховано обсяг виконаної роботи й кількість відпрацьованого часу шляхом їх зіставлення з обліковими листками, нарядами, картами, подорожніми листками, табелем виходу на роботу, актами здавання-приймання виконаних робіт та іншими документами, прикладеними до журналу-ордера № 7/1 для нарахування заробітної плати;
- арифметичне перевіряє правильність нарахованої суми шляхом множення розцінки на кількість днів роботи, на суму *товарообороту*, на кількість виробленої продукції тощо.

Доцільно також перевірити, чи зафіксовані в розрахункових відомостях на оплату праці за другу половину місяця усі раніше виплачені протягом цього місяця суми (аванс, відпускні, допомога при тимчасовій втраті працездатності), записані в журнал-ордер № 1 з рахунка 30 „Каса”.

Тема 6. Контроль і ревізія основних засобів та нематеріальних активів

1. Завдання та джерела контролю і ревізії основних засобів та нематеріальних активів (НМА).
2. Контроль і ревізія стану зберігання та збереження основних засобів.
3. Контроль та ревізія надходження і внутрішньогосподарського переміщення основних засобів.
4. Контроль і ревізія списання та іншого вибуття основних засобів.
5. Контроль та ревізія використання основних засобів.
6. Контроль і ревізія амортизації.
7. Перевірка правильності проведення ремонтів основних засобів.
8. Контроль і ревізія операцій з обліку нематеріальних активів.

1. Завдання та джерела контролю і ревізії основних засобів та нематеріальних активів (НМА).

Завдання контролю і ревізії основних засобів і нематеріальних активів полягають в наступному:

- а) перевірка зберігання і технічного стану основних засобів та нематеріальних активів;
- б) визначення законності і правильності оформлення операцій з надходження, переміщення та вибуття основних засобів й НМА;
- в) встановлення правильності, нарахування амортизації, своєчасності та повноти включення її у затрати виробництва;
- г) перевірка правильності відображення в обліку операцій з реалізації зайвого і непотрібного обладнання;
- д) встановлення своєчасності і якості проведених, ремонтів;
- е) перевірка правильності ведення операцій з нематеріальними активами.

Джерелами даних для проведення контролю і ревізії є:

- дані рахунків 10;11;12;13;15;18;19;
- журналу 4;
- відомостей 4.1, 4.3;
- первинні документи та облікові реєстри з наявності і руху основних засобів та нематеріальних активів.

2. Контроль і ревізія стану зберігання та збереження основних засобів

Забезпечення збереження основних засобів залежить від постановки їх обліку. Збереження основних засобів передбачає, що основні засоби не просто зберігаються, а за ними закріплена матеріально відповідальна особа, яка відповідатиме за те, щоб їх не розікрали. *При перевірці стану обліку основних засобів контролер-ревізор повинен:*

1. впевнитись у правильності організації аналітичного обліку;
2. в'яснити чи всі основні засоби закріплені за матеріально відповідальними особами;
3. чи правильно проведена остання інвентаризація, які виявлені нею надлишки або нестачі і чи відображені вони в системі обліку;
4. провести контроль за достовірністю звітних даних про наявність та рух основних засобів.

Необхідно впевнитись у правильності ведення інвентарних карточок обліку основних засобів. Для цього потрібно вибірково за окремими видами основних засобів перевірити головні реквізити, номер, вартість, норми амортизації. При перевірці якості інвентаризації основних засобів потрібно встановити чи дотримуються на підприємстві термінів інвентаризації.

В процесі ревізії необхідно перевірити чи немає випадків формального заповнення інвентаризаційних відомостей. Це можна встановити шляхом перегляду інвентаризаційних відомостей і виявлення відомостей, де немає ніяких відхилень. Проводячи контроль і ревізію основних засобів, необхідно перевірити стан зберігання та технічний стан основних засобів, чи зберігається сільськогосподарська техніка під навісом, чи не порушені технічні умови під час постановки техніки на зберігання, чи мають місце факти розукомплектованості і дострокового списання основних засобів.

3. Контроль та ревізія надходження і внутрішньогосподарського переміщення основних засобів

Поповнення основних засобів здійснюється переважно шляхом проведення капітальних інвестицій. В нинішніх умовах сільськогосподарські підприємства купують техніку досить рідко, а капітальне будівництво здійснюється лише в одному-двох господарствах району. Контроль за надходженням і переміщенням основних засобів відбувається за часовим принципом, тобто попередній, поточний, наступний контроль.

В процесі попереднього контролю необхідно встановити чи економічно обґрунтовані здійснені капітальні інвестиції. За кожним випадком придбання основних засобів потрібно провести розрахунок ефективності їх впровадження (чи купувати техніку, чи брати у фінансову або оперативну оренду).

В процесі поточного контролю необхідно встановити чи своєчасно надійшли основні засоби в підприємство, чи працюють вони або чи в повному комплекті. Якщо проводиться капітальне будівництво, то також необхідно встановити чи прийнятий об'єкт капітального будівництва і з якими недоліками.

При проведенні наступного контролю необхідно з'ясувати законність і доцільність проведення господарських операцій, пов'язаних із надходженням та внутрішньогосподарськими переміщеннями основних засобів. Є випадки, що техніку закупають через комерційні структури за свідомо завищеними цінами, а це породжує економічні злочини.

При перевірці надходжень в господарство основних засобів в порядку їх

безкоштовної передачі встановлюється наявність відповідних рішень про передачу цих засобів, двосторонніх актів, актів приймання-передачі, їх технічний стан та своєчасність оприбуткування, а також закріплення за матеріально відповідальними особами.

4. Контроль і ревізія списання та іншого вибуття основних засобів

Перевіряючи операції з вибуття основних засобів контролери-ревізори звертають особливу увагу на факти передчасного списання тракторів, комбайнів, інших машин та обладнання.

Особливо треба відстежувати факти списання техніки у зв'язку із крадіжками, аваріями та стихійними лихами. Необхідно ретельно перевірити чи створюються у господарствах постійно діючі комісії для визначення непридатності списуваних основних засобів, чи оприбутковані від ліквідації цих засобів запасні частини і різні матеріали (цегла, черепиця, дрова, камінь тощо), чи були випадки продажу техніки фізичним особам за заниженими цінами (техніка повинна реалізуватися на спеціальних-аукціонах за згодою Фонду державного майна), Не виключено, що за такими фактами може бути чийсь приватний інтерес.

Перевірка внутрішньогосподарських переміщень основних засобів проводиться, виходячи із економічної обґрунтованості даного переміщення, правильності та своєчасності оформлення акта приймання-передачі основних засобів (ф. 52), відображення їх в аналітичному обліку (інвентарних картках або книгах обліку основних засобів), передачі персональної матеріальної відповідальності від однієї матеріально відповідальної особи до іншої.

5. Контроль та ревізія використання основних засобів

Приставаючи до контролю і ревізії використання основних засобів, контролер-ревізор встановлює чи проводиться в підприємстві поточний контроль за ними, який дозволяє вчасно усунути недоліки і підвищити ефективність використання основних засобів безпосередньо у процесі виробництва.

Поточний контроль використання основних засобів здійснюється переважно за їх окремими видами. Для цього застосовують низку показників, що характеризують діяльність вантажного автотранспорту, машинно-тракторного парку, машин і обладнання, будівель та споруд. Дані аналітичних таблиць із характеристиками рівня використання тих або інших видів основних засобів потрібно доповнити матеріалами про причини холостих пробігів вантажних автомобілів; простоїв тракторів, комбайнів та інших машин і механізмів, неповного використання виробничих потужностей, будівель, споруд і т.д.

Джерелами контрольних даних є первинні документи, нагромаджувальні відомості та облікові реєстри з обліку наявності і руху основних засобів (акти приймання-передачі; акти на списання; інвентарні картки та описи;

нагромаджувальні відомості обліку роботи вантажного автотранспорту, використання машинно-тракторного парку, журнал 4 тощо).

Детальній перевірці підлягає ефективність використання робочого часу сільськогосподарської техніки у періоди напружених робіт у полі; заходів щодо стимулювання бережливого ставлення механізаторів та водіїв до закріпленої за ними техніки та раціонального її використання протягом календарного року.

6. Контроль і ревізія амортизації

В процесі контролю встановлюється правильність визначення сум амортизації та включення їх в затрати виробництва. Своєчасність і правильність нарахування сум амортизації перевіряється за даними податкових розрахунків, нарахування амортизації, розрахунку нарахування амортизаційних відрахувань „за основними засобами, розрахунку амортизаційних відрахувань за звітний місяць.

Амортизація основних засобів повинна щомісячно нараховуватись із врахуванням змін, які відбулись у складі основних засобів, що надійшли та вибули. Контролеру-ревізору важливо, в першу чергу, перевірити чи нарахована у звітному періоді амортизація на ті основні засоби, які вибули в минулому місяці з господарства і які надійшли в минулому місяці в господарство.

7. Перевірка правильності проведення ремонтів основних засобів

Ремонти основних засобів поділяються на капітальні (заміна головних конструктивних частин будівель та споруд, вузлів машин і агрегатів) та поточні (заміна або виправлення неосновних частин об'єкту). Від своєчасності та якості виконання ремонтів залежить успіх експлуатації основних засобів, тому контроль за ремонтами здійснюється, переважно, за ознакою часу, тобто попередній, поточний і наступний.

Попередній контроль, що здійснюється на стадії планування ремонтів в натурі (за об'єктами), за видами (капітальний та поточний) та в грошовому виразі на рік і за кварталами. Під час планування ремонтів враховується як фізичний стан об'єктів основних засобів, ще підлягають ремонту, так і нормативні міжремонтні терміни, передбачені положеннями про планово-попереджувальні ремонти.

За поточного контролю рекомендується проводити безпосередній огляд об'єктів, що ремонтуються; контрольне дефектування агрегатів, вузлів, деталей і конструктивних елементів; технічну експертизу кошторисів; контрольний обмір виконаних ремонтних робіт.

Проводячи наступний контроль ремонтних робіт, використовують в основному прийоми документального контролю, за допомогою яких встановлюють обґрунтованість планування ремонтів окремих видів основних засобів, правильність визначення потреби у грошових коштах на їх проведення, фактичне виконання встановлених завдань як в натуральному, так і у

вартісному вимірі. Особливо потрібно перевірити правильність складання кошторисів та їх дотримання в процесі здійснення ремонтних робіт. В низці господарств є факти безконтрольності у витрачанні запасних частин, а також заміни дорогих запасних частин на більш дешеві. Трапляються випадки, що витрати на поточний ремонт відображаються як затрати на капітальний ремонт і навпаки. За таких обставин потрібно внести зміни в кореспонденцію рахунків.

8. Контроль і ревізія операцій з обліку нематеріальних активів.

Під час ревізії слід перевірити, чи правильно включені відповідні витрати підприємства до нематеріальних активів і чи правильно вони оцінені.

Рахунок 12 „Нематеріальні активи” призначений для обліку та узагальнення інформації про наявність та рух нематеріальних активів.

До нематеріальних активів належать немонетарні активи, які не мають матеріальної форми й можуть утримуватися підприємством для використання більше року (права користування природними ресурсами, майном, права на знаки для товарів і послуг та на об'єкти промислової власності, авторські права, гудвіл, комп'ютерне забезпечення, торгові марки).

Методологічні засади формування інформації про нематеріальні активи визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 „Нематеріальні активи”.

Ревізор перевіряє, чи достовірно визначено вартість придбаного нематеріального активу і яку економічну вигоду від реалізації або використання його має підприємство.

Ревізор перевіряє правильність нарахування зносу за нематеріальними активами і включення його у витрати виробництва. Знос відноситься на собівартість продукції (робіт, послуг), сума зносу нараховується щомісяця за нормами, розрахованими виходячи з первинної вартості нематеріальних активів і строку їх корисного використання (але не більше строку діяльності підприємства).

Ревізор також перевіряє правильність нарахування амортизації нематеріальних активів.

На завершальній стадії ревізії ревізору слід перевірити правильність визначення підприємством кінцевого фінансового результату від вибуття нематеріальних активів.

Варто зауважити, що нематеріальний актив може бути списаний з балансу в разі його вибуття чи продажу, безоплатної передачі або неможливості отримання підприємством надалі економічних вигод від його використання.

У цьому разі фінансовий результат від вибуття об'єкта нематеріальних активів визначається як різниця між доходом від вибуття (за вирахуванням непрямих податків і витрат, пов'язаних з вибуттям) та їх залишковою вартістю.

Тема 7. Контроль і ревізія операцій з обліку матеріальних ресурсів

1. Завдання та джерела контролю і ревізії матеріальних ресурсів.
2. Контроль і ревізія організації складського господарства та зберігання матеріальних ресурсів.
3. Контроль і ревізія оприбуткування продукції власного виробництва.
4. Контроль і ревізія надходження матеріальних ресурсів зі сторони.
5. Контроль і ревізія вибуття матеріальних ресурсів.
6. Перевірка дотримання нормативних запасів матеріальних ресурсів.
7. Перевірка правильності списання природних втрат і зарахування пересортиць.
8. Особливості проведення інвентаризації різних видів матеріальних ресурсів.

1. Завдання та джерела контролю і ревізії матеріальних ресурсів.

Основними завданнями контролю і ревізії матеріальних ресурсів є такі:

- а) перевірка стану складського господарства, умови зберігання та забезпечення збереження матеріальних ресурсів;
- б) перевірка повноти і своєчасності та оприбуткування сільськогосподарської продукції;
- в) перевірка законності та доцільності придбання матеріальних ресурсів;
- г) перевірка обґрунтованості списання матеріальних ресурсів;
- ґ) перевірка реальності залишків матеріальних ресурсів;
- д) перевірка наявності непотрібних, зайвих матеріальних ресурсів;
- е) перевірка дотримання встановлених норм видачі спецодягу і спецвзуття;
- ж) контроль за порядком видачі довіреностей та їх використання.

Джерелами даних для проведення контролю та ревізії матеріальних ресурсів є:

- договори з постачальниками й покупцями;
- товарно-транспортні накладні і подорожні листки вантажних автомобілів;
- первинні документи з надходження і вибуття матеріальних ресурсів;
- первинні документи з нарахування оплати праці;
- інвентаризаційні та порівняльні відомості;
- норми витрачання матеріалів на виробництво продукції (робіт, послуг);
- дані складського і аналітичного обліку матеріальних ресурсів (книги, карточки складського обліку, відомість аналітичного обліку запасів (ф.5,1.), аналітичні дані до рахунка 28 „Товари”);
- річні і квартальні фінансові звіти;
- журнал 5 або 5-А;

– плани розвитку підприємства.

Послідовність контролю та ревізії матеріальних ресурсів здійснюється в порядку, визначеному у плані даної лекції.

2. Контроль і ревізія організації складського господарства та зберігання матеріальних ресурсів

Порядок проведення контролю та ревізії стану складського господарства такий:

а) встановити технічний стан приміщень;

б) перевірити забезпеченість складів вимірювальними приладами;

в) визначити укомплектованість приміщень протипожежним обладнанням і сигналізацією;

г) перевірити на складах пально-мастильних матеріалів справність баків і бензоколонок, пофарбування баків у світлі тони, їх нумерацію, калібрування, наявність калібрувальних таблиць і т.д.;

г) ознайомитись із складським обліком і його відповідністю вимогам інструктивних положень;

д) перевірити наявність договорів про повну матеріальну відповідальність і особові справи матеріально відповідальних осіб (чи немає серед них осіб раніше засуджених за розтрати, нестачі та крадіжки. Якщо такі є, та необхідно добитися звільнення їх з посад).

Перевірка складського господарства полягає у вибірковій або суцільній інвентаризації матеріальних ресурсів на складах.

3. Контроль і ревізія оприбуткування продукції власного виробництва

При контролі і ревізії надходження продукції рослинництва перевіряють реєстри відправки зерна та іншої продукції з поля або талони водія, комбайнера, бункериста, щоденники надходження сільськогосподарської продукції, відомості вагаря і т.д. Всі документи порівнюють з документами із оплати праці. Для встановлення реальності показників врожаю і урожайності порівнюють облікові та звітні дані з виробничими завданнями тощо.

Контроль та ревізія надходження продукції тваринництва має включати поряд з прийомами документального контролю й прийоми фактичного контролю, і зокрема – контрольних інвентаризацій. Рекомендується детально перевіряти журнали обліку надою молока, щоденники надходження сільськогосподарської продукції, акти настригу і приймання вовни, накладні та інші первинні документи. При цьому потрібно проводити зустрічну перевірку даних про кількість отриманої продукції та дійних корів, пострижених овець, курей-несучок і т.д. з відомостями витрачання кормів, схемами випоювання молока, розрахунками нарахування оплати праці працівників тваринництва, товарно-транспортними накладними, реєстрами зоотехнічного обліку.

Проводячи ревізію надходження продукції промислового, допоміжного та

інших виробництв, порівнюють документи з оприбуткування продукції і документи з нарахування оплати праці, а також документи на оформлення реалізації продукції (робіт, послуг) або внутрішньогосподарського споживання.

Для порівняння можуть використовуватись нормативи на витрачання продукції, проводиться лабораторний аналіз.

4. Контроль і ревізія надходжень матеріальних ресурсів зі сторони

Ревізуючи продукцію і матеріали, що надходять зі сторони перевіряється дотримання встановленого порядку приймання продукції та матеріалів.

Своєчасність і повнота оприбуткування матеріальних ресурсів у великій мірі залежить від організації обліку та контролю за видачею і поверненням невикористаних довіреностей. Невикористані довіреності повертаються в бухгалтерію підприємства не пізніше наступного дня після закінчення терміну їх дії.

Для перевірки повноти оприбуткування матеріальних ресурсів проводять зустрічні перевірки документів, взаємний контроль документів та записів на оприбуткування матеріальних ресурсів з даними документів і записів з обліку розрахунків із постачальниками та документами на навантажувально-розвантажувальні роботи і транспортування вантажів. При цьому встановлюється відповідність даних про кількість і вартість матеріальних ресурсів, вказаних в документах на оприбуткування та даних документів з обліку розрахунків.

У випадку виникнення сумнівів щодо справжності документів і достовірності відповідних реквізитів потрібно провести судово-бухгалтерську експертизу.

В процесі ревізії необхідно перевірити правильність оформлення первинних документів і на товари, що надійшли зі сторони, їх необхідно перерахувати або зважити і на фактичну кількість оформити відповідні документи.

5. Контроль і ревізія вибуття матеріальних ресурсів

В контрольно-ревізійній роботі велике значення надається питанню організації дієвого контролю за рухом сільськогосподарської продукції. Основними каналами незаконного і недоцільного використання сільськогосподарської продукції є крадіжки під час збирання урожаю і псування зерна в процесі зберігання. Тому перш за все контролер-ревізор має встановити чи дотримуються на підприємстві діючого порядку реалізації, відпуску, зберігання та збереження сільськогосподарської продукції, починаючи з її збирання і закінчуючи споживанням. Особливо ефективною формою такого контролю є попередній і наступний контроль, який здійснюється безпосередньо працівниками кожного господарства. З цією метою необхідно детально виробити у кожному сільськогосподарському підприємстві порядок використання сільськогосподарської продукції, що надійшла, і

забезпечити оперативний контроль за його дотриманням.

В процесі надходження продукції штатні служби підприємства мають бути залучені до контролю за відправленням із господарства і використанням кожної партії сільськогосподарської продукції (за назвами) з метою недопущення або своєчасного виявлення фактів їх крадіжок і нерационального витрачання. Тут важливо широко застосувати прийоми документального і фактичного контролю.

Ревізію вибуття сільськогосподарської продукції потрібно проводити із застосуванням прийомів зустрічної звірки і балансових розрахунків її руху на основі даних рахунків 20 і 27. Перевіряючи записи з реалізації продукції, необхідно порівнювати дані за окремими аналітичними рахунками до рахунків 907 93, 70, 64, 36. Проводячи перевірку вибуття кормів, детально вивчають списання на корм худобі товарної сільськогосподарської продукції, а також виявлених в процесі інвентаризації нестач сіна, соломи та інших кормів. Особливу увагу контролер-ревизор звертає на відповідність між фактичними витратами кормів і нормами годівлі, порівнює фактичний рівень годівлі тварин з їх продуктивністю.

6. Перевірка дотримання нормативних запасів матеріальних ресурсів

В процесі контролю і ревізії матеріальних ресурсів необхідно перевірити дотримання нормативів з метою встановлення понаднормативних лишків і непотрібних підприємству матеріалів. На стадії попереднього контролю визначають правильність встановлення нормативних запасів за кожною групою матеріальних ресурсів на кінець року і кожного кварталу. Тут важливо уточнити фактичні розміри виробничого споживання і середні залишки тих або інших матеріальних ресурсів за минулий рік, виявити обсяг витрачання та розробити заходи з покращення їх використання.

В процесі поточного контролю необхідно приділити увагу раціональному формуванню та використанню нормативних запасів. Є випадки, що підприємства купують матеріально-технічні засоби у розмірах, що перевищують їх реальні потреби. У зв'язку з цим витрачаються кошти, які на тривалий час вибувають з обігу.

Проводячи наступний контроль, виявляють як обґрунтованість визначення нормативних запасів тих або інших матеріальних ресурсів, так і дотримання їх, а також зайві і ті матеріали, які протягом тривалого часу не використовувались. Перелік останніх обов'язково додається до акта ревізії.

7. Перевірка правильності списання природних втрат і зарахування пересортиць

Норми природних втрат застосовуються лише у випадках виявлення фактичних нестач. Списання матеріальних ресурсів у межах природних втрат до встановлення факту нестачі категорично забороняється. Втрати ресурсів в межах встановлених норм визначаються після заліку нестач ресурсів

надлишками з пересортиці.

Пересортиця – це взаємний залік надлишків і нестач за таких умов:

- один і той же період контролю;
- одна і та ж особа, яку перевіряють;
- одна і та ж назва матеріальних ресурсів в приблизно однакових кількостях.

Норми природних втрат не застосовуються за тими ресурсами, нестача яких викликана зловживанням з боку матеріально відповідальних осіб.

На практиці існують чотири типи операцій, пов'язаних із пересортицями:

1. кількість майна, якого не вистачає, більш високої вартості не повністю перекривається надлишком майна меншої вартості. Підприємству завдано збиток на вартість майна, якого не вистачає і яке не перекрите надлишком і різницею в цінах;

2. кількість майна, якого не вистачає, більш високої вартості повністю перекривається надлишком майна меншої вартості. В даному випадку підприємству завдано тільки вартісний матеріальний збиток. Кількість майна, що є у надлишку і яка перевищує нестачу, оприбутковується;

3. кількість майна, що є зайвим, більш високої вартості не повністю перекриває нестачу майна меншої вартості. Підприємству завдано збиток на вартість кількості майна, якого не вистачає і не перекритого надлишком. Різниця в цінах оприбутковується як сумовий надлишок;

4. кількість надлишку майна більш високої вартості повністю перекриває нестачу майна меншої вартості. Збитку немає, а кількість майна в надлишку, що перевищує нестачу і різниця в цінах, як сумовий надлишок, оприбутковується.

8. Особливості проведення інвентаризації різних видів матеріальних ресурсів

Інвентаризацію цукру проводять шляхом перерахунку мішків та множення їх кількості на середню вагу цукру в одному мішку (зважуємо 5 мішків цукру і визначаємо середнє арифметичне).

Інвентаризацію мінеральних добрив проводять шляхом визначення їх фізичної маси із вказанням вмісту діючої речовини. Маса мінеральних добрив може бути визначена шляхом їх зважування та обмірювання.

Проводячи інвентаризацію медикаментів та перев'язувальних матеріалів для лікування тварин, слід звернути увагу на достовірність формування даних про їх кількість.

Інвентаризацію нафтопродуктів проводять одночасно за всіма місцями зберігання та у підзвіті водіїв, трактористів, комбайнерів і т.д. В кожній цистерні за допомогою метрштока визначається висота наповненості цистерни із точністю до 1 мм. За наявності в резервуарі шару льоду або відкладень нафтопродуктів робиться скидка на певну величину. Маючи дані про висоту наповнення цистерни, за допомогою калібрувальних таблиць розраховуємо кількість нафтопродуктів у цистерні (л).

Замір нафтопродуктів в баках автомашин проводять до виїзду автомашин з гаражу або після їх повернення. Встановити точно скільки пального в баку неможливо. Це можна визначити лише приблизно.

Інвентаризуючи нафтопродукти, що знаходяться під звітом у працівників, які обслуговують автомашини, крім зняття залишків пального в баках автомашин, необхідно визначити їх кількість в талонах та із загальної наявності вивести результат інвентаризації. Його визначають в одиницях обсягу (літрах).

Будівельні матеріали інвентаризують шляхом перерахунку, зважування і обмірювання. Фарбу, оліфу та інші хімічні матеріали цієї групи можна інвентаризувати шляхом перерахунку кількості тари, в якій вони зберігаються і множенням на масу матеріалу в певній тарі.

Інвентаризацію цегли проводять шляхом перерахунку або виходячи із її обсягу, визначеного за даними обміру.

Складність інвентаризації запчастин полягає в тому, що це дуже трудомістка робота. Вибірково перевіряють лише дуже дорогі і дефіцитні запчастини (акумулятори, автопокришки, освітлювальні прилади, різні реле і т.д.). Якщо в процесі вибіркової інвентаризації виявлена значна нестача запчастин, то тоді необхідно переходити до суцільної інвентаризації.

Інвентаризацію зерна в місцях його зберігання можна проводити шляхом зважування та визначення обсягу.

Інвентаризацію силосу, сіна, соломи проводять шляхом визначення маси кормів в одному кубічному метрі і множення на їх обсяг.

Тема 8. Контроль і ревізія наявності та руху тварин

1. Завдання і порядок контролю та ревізії наявності й руху тварин.
2. Контроль і ревізія розташування, умов утримання та годівлі тварин.
3. Контроль і ревізія надходження тварин.
4. Контроль і ревізія переведення тварин із групи в групу.
5. Контроль і ревізія вибуття тварин.

1. Завдання і порядок контролю та ревізії наявності й руху тварин.

Основними завданнями контролю і ревізії тварин є:

- перевірка їх збереження, умов утримання та годівлі;
- визначення ступеню виконання передбачених заходів із використання, відтворення і поліпшення племінних якостей тварин;
- дотримання діючого порядку оприбуткування, перевезення, вибракування і описання тварин;
- встановлення стану зоотехнічного і бухгалтерського обліку тварин;
- перевірка дотримання порядку документального оформлення їх наявності та руху.

Виконання цих завдань можна досягти при наступній черговості контрольно-ревізійних робіт:

- ознайомитись з організацією галузей тваринництва і встановити як дотримуються в них діючого порядку, закріплення тварин за окремими матеріально-відповідальними особами;
- вивчити стан отримання та годівлі тварин;
- виявити збереження тварин шляхом перевірки матеріалів їх наступної інвентаризації і проведення інвентаризації в період здійснення перевірки;
- встановити повноту і своєчасність оприбуткування тварин, що надійшли в господарство, включаючи приплід та купівлю;
- виявити виконання завдання вихідного поголів'я і обігу стада тварин, дотримання встановленого порядку їх переведення в інші групи, вибракування і списання з балансу підприємства. Особливо слід перевірити падіж тварин, а також їх нестачу з вини матеріально-відповідальних осіб;
- визначити відповідність даних бухгалтерської і статистичної звітності даних бухгалтерського і статистичного обліку;
- перевірити стан бухгалтерського обліку на предмет забезпечення з його боку контролю за збереження тварин.

2. Контроль і ревізія розташування, умов утримання та годівлі тварин.

Під час здійснення контролю і ревізії наявності та руху тварин необхідно:

- ознайомитись із розташуванням їх по території господарства і закріпленням за окремими матеріально відповідальними особами;
- всесторонньо вивчити умови утримання і годівлі тварин;
- перевірити забезпеченість тварин кормами, організацію годівлі і кормоприготування;
- встановити чи створені в господарстві постійно діючі інвентаризаційні комісії з питань контролю в тваринництві, забезпеченість їх бланками інвентаризаційних відомостей та інших облікових документів;
- визначити рівень заповнення тваринницьких приміщень та їх механізації;
- встановити як дотримуються в господарстві зоотехнічних вимог, розташування і утримання тварин;
- проводити контроль інвентаризації наявності тварин, залишків кормів, приготування кормо сумішей і дотримання встановлених раціонів годівлі відповідних груп тварин на даний період;
- вивчати правильність і повноту оприбуткування приплоду, куплених в населення та інших організацій тварин, їх закріплення за окремими матеріально-відповідальними особами;
- проводити зустрічні перевірки документів пов'язаних із документами, що відображають наявність та рух тварин;
- перевірити стан зберігання кормів та списання їх за відповідними нормами. Особливу увагу звертати на правильність списання молока випоювання молодняку тварин, силосу, кормових буряків, овочів і т. д.

3. Контроль і ревізія надходження тварин

В процесі контролю та ревізії наявності та руху тварин необхідно:

- вивчити своєчасність та повноту оприбуткування всіх тварин, що надійшли в господарство за звітний період;
- ознайомитись із станом організації зоотехнічного і бухгалтерського обліку з метою забезпечення чіткої системи реєстрації наявності всіх тварин, їх закріплення за матеріально-відповідальними особами, парування (осіменіння), вирощування та використання;
- виявити рівень діючого порядку оформлення і оприбуткування тварин, що надійшли в господарство;
- проводити рангові інвентаризації наявності отриманого приплоду із куплених тварин;
- перевіряти своєчасність складання первинних документів на оприбуткування приплоду і купівлю-продаж тварин;
- здійснювати зустрічні перевірки первинних документів із обліковими реєстрами й первинними документами власного й інших господарств для підтвердження кількості і живої маси тварин;
- виявити фіктивні документи на закупівлю худоби в населення шляхом співставлення документів та опитування громадян;
- проводити перевірку правильності визначення і оприбуткування живої маси тварин за звітний період.

4. Контроль і ревізія переведення тварин із групи в групу

В тваринництві існує безперервний природній цикл переміщення тварин із групи в групу. Наприклад, у скотарстві по закінченню календарного року, „бички поточного року народження”, переводяться в групу „бички минулого року народження”, а „бички минулого року народження” переводяться в групу „бички позаминулого року” і т.д.

В процесі контролю і ревізії переведення тварин із групи в групу потрібно:

- встановити наявність в господарстві завдання (схему) по переведенню тварин із групи в групу;
- перевірити дотримання зоотехнічних норм і формуванню ремонтного поголів'я та основного стада, паруванню (осіменінню);
- перевірити готовність виробничих підрозділів до масових отелів, опоросів, окотів, стрижок;
- встановити наявність договорів з іншими підприємствами на придбання племінної худоби, продаж тварин, вирощених і відгодованих у власному господарстві;
- виявити чи дотримуються в господарстві нормативних термінів переведення тварин із групи в групу;
- практикувати перевірки складу тварин, що рахуються в ремонтних групах та на відгодівлі, і особливо дійних корів та відгодівлі;

- стежити за відповідність даних обліку і звітності фактичним даним про чисельність тварин на окремих виробничих і статеві-вікових групах;
- не допускати випадків повторного оформлення даних і тих же тварин, що переводяться з групи в групу;
- чи не мають місце факти заміни дорослих тварин новонародженим молодняком, що сприяє розкраданню тварин.

5. Контроль і ревізія вибуття тварин

Під час контролю і ревізії, визначають реальність і правильність списання їх з балансу підприємства.

З точки зору методики, доцільно перевіряти ці операції по окремих напрямках вибуття тварин: продаж, забій в господарстві, бартерні операції, безкоштовна передача, падіж, загибель і крадіжки.

Основним напрямком вибуття тварин є продаж їх державним заготівельним та переробним підприємствам і організаціям на м'ясо. На всіх стадіях контролю визначається характер окремих операцій з реалізації, кількість, жива маса, вгодованість, породність, клас, балансова вартість тварин по кожному їх виду, виробничій та статеві-віковій групі, інвентарному номеру.

При попередньому контролі виявляють наявність договорів сільськогосподарських підприємств із партнерами, і в першу чергу державне замовлення. Під час поточного контролю оперативно виявляють виконання підприємством державного замовлення та інших договірних зобов'язань, реальність самих операцій і даних, відображених в облікових документах та записах. Для цього варто перевіряти наявність тварин в натурі перед тим, як їх відправлять на продаж, при транспортуванні в дорозі і прийманні безпосередньо на заготівельних пунктах. Фактична кількість, жива маса і вгодованість тварин звіряється із записами в товарно-транспортних накладних, приймальних квитанціях заготівельних організацій, книзі обліку руху тварин і птиці, в звітах про рух худоби та птиці на фермі та інших регістрах бухгалтерського, а також зоотехнічного обліку.

Під час наступного контролю проводиться перевірка товарно-транспортних накладних, приймальних квитанцій і їх зустрічна перевірка, як між собою, так й із записами в бухгалтерських реєстрах (книгах, звітах, журналі-ордері №14 і відомості 14а, машинограмах (табуляграмах)), з даними статистичної та бухгалтерської звітності. Перевіряють також ступінь виконання договірних зобов'язань.

Особливу увагу звертають на відповідальність показників живої маси і вгодованості тварин у вказаних документах, так як за розходженнями між ними можуть факти зміни важковагових і вгодованих тварин легковаговими та худими, неправильне визначення маси і вгодованості тварин приймальниками заготівельних організацій, втрати живої маси в дорозі внаслідок недогодівлі.

Систематичному контролю необхідно піддавати вибуття по інших напрямках.

При забої тварин виявляють обґрунтованість цих операцій, повноту і своєчасність оприбуткування продуктів забою. Особливу увагу потрібно приділити на відповідність фактичного виходу м'яса і субпродуктів нормам їх виходу.

При перевірці правильності проведення бартерних операцій, треба звернути увагу на доцільність і вигідність проведення даних операцій, а також, що отримано взамін і в які терміни. Якщо бартерна операція з боку іншої юридичної особи не відбулась, тоді потрібно встановити причину і її достатню обґрунтованість.

У випадку безкоштовної передачі тварин встановлюють наявність рішення організації і дотримання вказаної в ньому кількості тварин, які підлягають передачі. Безкоштовна передача має здійснюватись лише в окремих, визначених законодавством випадках.

При передачі тварин необхідно детально перевіряти показники актів падежу, а саме: вид і групу тварин, дату падежу, інвентарні номери, кількість голів, живу масу, вгодованість, причини падежу (діагноз), матеріально-відповідальних осіб та балансову вартість загиблих тварин. Треба знати, що іноді під виглядом падежу тварин оформлюють їх забій і використання незаконні потреби без оприбуткування продуктів забою.

Після загибелі тварин після стихійного лиха і нападів вовків, складають спеціальні акти. В актах має бути вказано вихід м'яса і субпродуктів та оприбутковані шкіри. Ці показники контролер-ревізор уважно перевіряє.

Уважно потрібно перевіряти кожен випадок нестач тварин внаслідок їх крадіжок і зникнення. В першу чергу встановлюють справжність актів на виявлення нестач і їх реальність. В разі необхідності здійснюється письмовий опит осіб, що мають відношення до даних подій, з метою виявлення винних.

Тема 9. Контроль і ревізія витрат на виробництво й собівартості продукції.

1. Завдання, послідовність і джерела ревізії.
2. Контроль і ревізія витрат виробництва за елементами затрат і калькуляційними статтями.
3. Ревізія собівартості продукції.
4. Організація контрольно-ревізійної роботи у рослинництві.
5. Контроль і ревізія у промислових виробництвах.

1. Завдання, послідовність і джерела ревізії.

Контроль і ревізія витрат на виробництво і собівартість продукції допомагають виявити невикористані резерви, непродуктивні витрати і втрати.

У зв'язку з цим основними завданнями ревізії і контролю є перевірка:

- обґрунтування формування витрат виробництва за їх елементами і калькуляційними статтями в бухгалтерському облікові й фінансовій звітності;

- дотримання норм витрачання сировини та матеріалів і виходу готової продукції;
- правильності розподілу витрат між готовою продукцією й незавершеним виробництвом;
- дотримання кошторису видатків на обслуговування виробництва й управління;
- виявлення непродуктивних витрат і втрат у виробництві й попередження їх виникнення в майбутньому;
- знаходження резервів зниження собівартості продукції тощо.

Для виконання вищевказаних завдань ревізію доцільно проводити у такій послідовності. Спочатку досліджують питання формування витрат виробництва за їх елементами та розглядають правильність і обґрунтованість кошторисів за окремими видами видатків. Потім перевіряють правильність складання калькуляцій собівартості продукції за статтями витрат. Далі вивчають собівартість продукції і вишуковують резерви її зниження.

Основними джерелами контролю є: первинна документація, калькуляції собівартості продукції, кошториси витрат, бухгалтерські записи на рахунках витрат за елементами (80 „Матеріальні витрати”, 81 „Витрати на оплату праці”, 82 „Відрахування на соціальні заходи” 83 „Амортизація”, 84 „Інші операційні витрати”) і витрат діяльності (90 „Собівартість реалізації”, 91 „Загальновиробничі витрати”, 92 „Адміністративні витрати”, 93 „Витрати на збут”, 94 „Інші витрати операційної діяльності”, 95 „Фінансові витрати”, 98 „Податки на прибуток” тощо); реєстри бухгалтерського фінансового обліку – журнали-ордери й відповідні відомості; дані фінансової звітності (баланс, звіт про фінансові результати), статистична й оперативна звітність, дані податкового обліку й звітності.

2. Контроль і ревізія витрат виробництва за елементами затрат і калькуляційними статтями.

Ревізору слід встановити, чи всі операційні витрати за відповідний звітний період віднесені на витрати виробництва за такими елементами:

- матеріальні витрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші операційні витрати.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) належать: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці; інші прямі витрати; загально виробничі витрати.

Ревізор перевіряє правильність списання суми витрат на фінансові результати наприкінці звітного року або щомісяця.

Так, за дебетом рахунків класу 9 „Витрати діяльності” відображаються суми витрат, за кредитом – списання суми витрат на рахунок 79 „Фінансові

результати”

Для перевірки правильності визначення фактичної собівартості сировини й матеріалів ревизору необхідно дослідити первинні документи постачальника (накладні, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні), у яких зареєстровану ціну, зокрема націнки (надбавки), транспортні та інші видатки, пов'язані з придбанням матеріалів. Товарно-транспортні документи зіставляють з даними бухгалтерського фінансового обліку (книгою обліку надходження вантажів, журналом-ордером, відомістю), у яких показано кількість отриманих матеріалів та їхню вартість. Затрати на сировину і матеріали перевіряються шляхом визначення правильності застосування технічно обґрунтованих норм їх витрачання.

Не менш вагома стаття витрат „Заробітна плата”, яка включається в собівартість продукції. Тому доцільно не тільки перевірити видатки на оплату праці, нараховану відповідно до встановлених розцінок, тарифних ставок і посадових окладів, а й допоміжні виплати (премії, надбавки до тарифних ставок і окладів, компенсаційні виплати тощо). Ретельній перевірці підлягають також розрахунки за соціальним страхуванням, амортизаційні відрахування, сплата податків і зборів (обов'язкових платежів), штрафних санкцій, видатків на відрядження, на ремонт основних засобів.

Важливим питанням ревізії є вивчення планової собівартості одиниці окремих видів продукції. При цьому планову собівартість у розрізі окремих калькуляційних статей витрат зіставляють із плановою і фактичною собівартістю за минулий звітний період, із нормативами витрат і фактичним рівнем затрат за аналізований період. Таким порівнянням можна виявити значні відхилення планових показників від фактичних (перевитрати чи економію). У цьому разі ревизору слід з'ясувати причини й винних осіб.

Планові калькуляції за статтями непрямих витрат перевіряють з врахуванням наслідків розгляду відповідних кошторисів витрат.

Таким чином, під час ревізії витрат діяльності важливо перевірити фактичну собівартість окремих видів продукції за калькуляційними статтями витрат.

3. Ревізія собівартості продукції.

Собівартість – грошове вираження загальної суми витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг).

Зниження собівартості продукції – визначальний фактор у формуванні прибутку. Тому під час ревізії слід встановити причини відхилення фактичної собівартості від прогнозованої, виявляти резерви зниження собівартості продукції, розробити рекомендації щодо мобілізації внутрішніх резервів її зниження і усунення причин, що призвели до подорожчання продукції.

Насамперед слід перевірити правильність віднесення витрат на виробництво і реалізації продукції (робіт, послуг).

Ретельній перевірці підлягають статті, пов'язані з матеріальними витратами, видатками на оплату праці, на обслуговування виробничого

процесу. На рівень собівартості суттєво впливають непродуктивні втрати (втрати від браку, простою, нестач).

Разом з тим ревізор досліджує витрати виробництва, їх структуру за кілька років, що дає можливість прогнозувати основні напрямки пошуку резервів зниження собівартості продукції.

В умовах ринкової економіки фінансова стійкість підприємства залежить від конкурентоспроможності продукції, попиту на неї на внутрішньому і зовнішньому ринку.

4. Організація контрольно-ревізійної роботи у рослинництві.

Основним питанням контролю і ревізії у рослинництві є ефективність використання землі. Контролер-ревізор має встановити: яким чином відбувалася приватизація (паювання) земель і чи правильно оформлені документи щодо їх оренди; чи зберігається родючий шар ґрунту на рекультивованих землях; чи були факти нераціонального використання земельних ресурсів.

Контроль і ревізія виконання сільськогосподарських робіт проводиться за циклами та періодами даних робіт. Під час підготовки до сівби основними питаннями перевірок є:

- забезпечення господарства насінням і заходи, які вживаються для поповнення нестачі насіння;
- підготовка сільськогосподарської техніки для внесення добрив, перед посівного обробітку ґрунту, сівби та збирання урожаю;
- терміни і якість проведення сівби.

У період догляду за посівами необхідно перевірити:

- своєчасність і якість виконаних робіт;
- стан посіву кожної культури і провести аналіз результатів апробації сортових посівів.

При підготовці до збирання урожаю і в ході збирання основними питаннями контролю є:

- своєчасність підготовки с/г техніки і сховищ;
- терміни і якість проведення збиральних робіт;
- якість закладання соломи, сіна в стоги і скирди, своєчасність трамбування силосних ям, очищення та сушіння зерна.

5. Контроль і ревізія у промислових виробництвах.

Контроль і ревізію промислових виробництв починають з перевірки законності та доцільності їх організації.

Основними питаннями, на які потрібно звернути увагу під час контролю і ревізії є:

- наявність нормативної і планової бази промислових виробництв;
- дотримання встановленої технології виробництва;

- повнота оприбуткування виробленої продукції;
- організація обліку, внутрішньогосподарського контролю за витратами та випуском продукції.

Ефективним прийомом перевірки у промислових виробництвах є контрольний запуск сировини і матеріалів у виробництво з переліком готової продукції та її якості.

Тема 10. Ревізія готової продукції та її реалізації .

1. Завдання та джерела контролю і ревізії готової і реалізованої продукції.
2. Контроль і ревізія виконання договірних зобов'язань та якості реалізованої продукції.
3. Витрати на збут та їх перевірка.

1. Завдання та джерела контролю і ревізії готової і реалізованої продукції.

До готової продукції належить продукція, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками й відповідає технічним умовам і стандартам.

Рахунок 26 „Готова продукція” призначено для узагальнення інформації про наявність та рух готової продукції підприємства.

За дебетом рахунка 26 „Готова продукція” відображається надходження готової продукції власного виробництва за фактичною виробничою собівартістю (рис. 10.1). Аналітичний облік готової продукції ведеться за назвою, видами, типами, гатунками, розмірами.

Основними завданнями ревізії є:

- ознайомлення з системою передачі готової продукції з виробництва на склад, умовами зберігання її на складі;
- перевірка стану обліку руху готової продукції на складі;
- контроль за правильністю відвантаження продукції покупцям і оформлення супровідних документів;
- контроль за ефективністю контрольно-пропускної системи;
- зустрічна перевірка повноти оприбуткування продукції у підприємств-одержувачів вантажів;
- перевірка документів на повернення забракованої продукції;
- контроль за своєчасністю і правильністю розрахунків з покупцями за відвантаженою продукцією і перевірка повноти надходження коштів;
- оцінювання залишків нереалізованої продукції;
- перевірка достовірності звітних даних про збут (реалізацію) готової продукції.

Джерела ревізії готової продукції:

- змінний звіт комірника про приймання готової продукції з цеху;
- приймально-здавальні накладні, квитанції, нагромаджувальні

- відомості на здавання готової продукції з виробництва на склад;
- змінна відомість про надходження готової продукції з виробництва на склад;
- нагромаджувальна відомість для обліку готової продукції в бухгалтерії в натуральному і вартісному вираженні;
- книга залишків готової продукції і напівфабрикатів власного виробництва;
- картки або книги складського обліку готової продукції;
- облікові записи в регістрах синтетичного й аналітичного обліку з рахунка 26 „Готова продукція”.

Рис. 1. Процес формування фактичної виробничої собівартості

У ринкових умовах господарювання фінансова стійкість підприємства залежить від випуску конкурентоспроможної продукції, попиту на неї й обсягу реалізації.

Обсяг фактично випущеної продукції перевіряють за даними синтетичного й аналітичного обліку і звітності, а також за первинними документами, які підтверджують виробництво продукції та її приймання на склад. Достовірність даних про обсяг виробленої продукції в натуральному вираженні перевіряють за даними квартальної й річної звітності, а також за даними приймально-здавальних накладних, квитанцій, нагромаджувальних відомостей на здавання готової продукції з виробництва на склад, книги залишків готової продукції й напівфабрикатів, карток або книг складського обліку готової продукції.

Перевіряючи правильність заповнення приймально-здавальних накладних, особливу увагу звертають на час здавання продукції, назву й номенклатурний номер, одиницю виміру, кількість продукції, фактичну виробничу собівартість. Разом із тим перевіряють наявність підписів, які підтверджують приймання й здавання продукції з виробництва на склад. Одночасно доцільно зіставити між собою копії приймально-здавальної накладної, які зберігаються на складі й у цеху з метою виявлення перекручень і приписок обсягу виробництва. Відтак приймально-здавальна накладна зіставляється з карткою або книгою складського обліку готової продукції для встановлення тотожності даних.

Щомісяця зіставляються показники облікових реєстрів із даними книги залишків готової продукції, перевіряють стан запасів готової продукції на складі, своєчасність її оприбуткування й відвантаження.

2. Контроль і ревізія виконання договірних зобов'язань та якості реалізованої продукції.

Реалізація (збут) сільськогосподарської продукції здійснюється, в основному, на підставі договорів. В договорах передбачаються умови щодо термінів, обсягів та якості продукції на рік та за кварталами.

Перевірку дотримання термінів та обсягів виконання договірних зобов'язань здійснюють на основі товарно-транспортних накладних і приймальних квитанцій з реалізації продукції. Щомісяця порівнюючи договірні терміни та обсяги реалізації з фактичними, виявляють певні розбіжності.

Під час перевірки якості реалізованої продукції порівнюють дані товарно-транспортних накладних з даними приймальних квитанцій.

Контролер-ревізор обов'язково повинен перевірити чи немає в господарстві актів розбіжностей, складених під час приймання-здавання продукції; за рахунок кого (чого) списані різниці сум, що виникли в результаті розбіжностей під час оцінки якості продукції.

Завдання контролера-ревізора полягає в тому, щоб виявити типові упущення під час заповнення первинних документів з реалізації і визначити суму збитку. Ревізор повинен порушити питання про персональну відповідальність облікових працівників, з вини яких не поставляється кількість і якість реалізованої продукції.

3. Витрати на збут та їх перевірка.

До витрат на збут відносять витрати, пов'язані з реалізацією продукції:

- витрати на тару і пакувальні матеріали, що не підлягають поверненню покупцям;
- витрати на доставку продукції;
- комісійні збори (відрахування), що виплачують організаціям з реалізації продукції відповідно до встановлених норм і договорів;
- утримання приміщень для зберігання продукції в місцях її реалізації;

- оплата праці продавців, зайнятих реалізацією продукції;
- інші витрати, пов'язані з реалізацією продукції.

Завдання ревизора полягає в тому, щоб встановити обґрунтованість віднесення тих чи інших витрат на витрати, пов'язані із збутом.

Поводячи ревізію витрат на збут, ревизор повинен встановити:

- чи правильно і своєчасно оформляються первинними документами господарські операції, де відображаються витрати на збут;
- як ведеться аналітичний облік на збут;
- чи не було випадків відмови з боку заготівельних організацій оплати частини витрат на збут, які змушені проводити с/г підприємства;
- чи регулярно списують витрати на збут з кредиту рахунка 93 „Витрати на збут” в кредит рахунка 79 „Фінансові результати”.

Тема 11. Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку та річної звітності

1. Завдання ревізії стану обліку.
2. Обстеження структури бухгалтерії і постановки обліку.
3. Перевірка дотримання основних вимог „Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні”.
4. Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку.
5. Контроль і ревізія достовірності бухгалтерської звітності.
6. Перевірка стану внутрігосподарського і внутрівідомчого контролю.

1. Завдання ревізії стану обліку

Завданнями бухгалтерського обліку поряд з контролем за виконанням завдань виробництва, збереженням та використанням майна різних форм власності є також економічний аналіз господарської і фінансової діяльності підприємства з метою виявлення невикористаних резервів, зміцнення фінансової дисципліни, усунення невикористаних витрат і збитків.

Важливим завданням обліку є оперативність і дієвість. Цього можна досягти з допомогою автоматизації обліку.

Ревізія стану обліку на підприємстві включає в себе:

1. вивчення обсягу і особливостей виробництва;
2. ознайомлення із структурою облікового апарату;
3. вивчення документообігу, системи обліку, звітності та внутрігосподарського контролю;
4. ознайомлення з рівнем автоматизації обліку;
5. визначення розподілу обов'язків та планування праці працівників бухгалтерії.

Якість роботи бухгалтерії визначається перш за все своєчасністю і достовірністю відображення в обліку господарської діяльності підприємства, чітким оперативним контролем за виконання виробничих завдань і збереження

різних форм власності.

Перевірка стану організації обліку на різних підприємствах повинна враховувати галузь народного господарства, характер основного виду діяльності, обсяг і технологію виробництва і т.д. Тому при підготовці до ревізії потрібно вивчити діючі положення і відомчі інструкції з обліку, звітності та контролю тої галузі, до якої відноситься ревізоване підприємство, а також ознайомитись з актом попередньої ревізії, висновками і пропозиціями по усуненню недоліків в обліку, звітності та контролю, із заключенням балансової комісії по звітах за минулий період, з актами перевірок та обстежень підприємства органами державного аудиторського, фінансового і банківського контролю.

Ревізія повинна не тільки виявляти, але й допомагати усувати недоліки. Тому в процесі підготовки ревізії необхідно перевірити які заходи були прийняті по актах попередніх ревізій, перевірок, обстежень.

Успіх ревізії в значній мірі залежить від чіткого визначення його завдань детальної підготовки до неї, програми і порядку перевірки; від попереднього ознайомлення з Основними положеннями по організації обліку, звітності контролю на підприємстві; від досвіду ревізора.

Перевірка стану обліку і внутрігосподарського контролю - невід'ємна частина комплексної ревізії виробничої і фінансово-господарської діяльності. При комплексних ревізіях перевіряють постановку і стан обліку з метою усунення недоліків в обліку і контролі. Ця ревізія проводиться бухгалтерами-ревізорами, спеціалістами інших економічних служб, а також інженерно-технічним персоналом.

Міністерства і відомства, центральні бухгалтерії вищих організацій, а також фінансові органи проводять і тематичні перевірки постановки і стану обліку на підприємствах. Методика таких перевірок має свої специфічні особливості. Основна увага тут звертається на вивчення організації і стану обліку по всіх його розділах, починаючи із обстеження структури бухгалтерського апарату та постановки обліку.

2. Обстеження структури бухгалтерії і постановки обліку.

Обстеження структури бухгалтерії і постановки обліку проводиться по таких питаннях:

1. Структура і штати бухгалтерії та її складових частин. Розподіл обов'язків між працівниками бухгалтерії, ступінь їх завантаження. Кваліфікація облікових працівників, їх досвіді організація обліку. Укомплектованість штатів, форми оплати праці, плинність облікових працівників. Приміщення бухгалтерії, обладнання і умови праці;

2. Взаємини бухгалтерії з іншими оперативними відділами підприємства;

3. Ступінь централізації обліку і автоматизація обліково-обчислювальних робіт. Наявність обліково-контрольних груп в цехах (відділах), їх функції та виконання цих функцій. Територіальне розташування частин і груп облікового апарату, зв'язок між ними;

4. Наявність необхідної оргтехніки і обліково-обчислювальних машин, ефективність їх використання. Форми, методи та техніка обліку, котрі застосовуються в господарстві і їх відповідність даному виду виробництва і обсягу робіт;

5. Організація роботи головного (старшого) бухгалтера по керівництву обліковим апаратом; здійснення ним функцій попереднього і поточного контролю; його участь в аналізі господарської діяльності; використання ним своїх прав та виконання обов'язків;

6. Участь облікових працівників в контрольно-аналітичній роботі;

7. Інструктаж з боку вищої (середньої) організації.

8. Чи не було корінних змін в формах і методах обліку і чим це викликано;

9. Участь низових облікових працівників в обговоренні нових форм і методів обліку; раціоналізаторські пропозиції та їх впровадження.

10. Заходи спрямовані на спрощення і покращення обліку і звітності; впровадження нових, прогресивних форм і методів обліку.

3. Перевірка дотримання основних вимог „Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні”

Перевірку дотримання основних вимог „Положення про організацію бухгалтерського обліку і звітності в Україні” здійснюють в такій послідовності:

1. вивчають порядок оформлення, обробки і групування первинних документів; правильність та повноту їх заповнення і відображення в обліку господарських операцій; забезпеченість друкарськими бланками форм первинної документації та реєстрів бухгалтерського обліку;

2. ознайомлюються з наявністю документообігу і рівнем контролю за його виконанням;

3. перевіряють обґрунтованість записів в облікових реєстрах документації первинного обліку та записів на виправлення помилок (допроводки, сторно); дотримання встановленої кореспонденції рахунків;

4. аналізують стан синтетичного і аналітичного обліку;

5. вивчають правильність відображення в обліку нестач та крадіжок, виявлених при інвентаризації і раптових перевірках; відповідність залишків та обігів в облікових реєстрах записам в звітах матеріально-відповідальних осіб;

6. перевіряють наявність в документах, реєстрах і звітах підчисток, помарок та недозволених виправлень; порядок зберігання та дотримання умов ліквідації документів і реєстрів.

4. Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку

Контроль і ревізія стану бухгалтерського обліку слід проводити по таких розділах обліку:

1) основних засобів; 2) матеріальних цінностей; 3) праці та заробітної плати; 4) затрат на виробництво і виходу продукції; 5) реалізації продукції; 6)

грошових коштів та розрахунків; 7) фондів та фінансових результатів.

I. Перевірка стану основних засобів

1. Правильність визначення початкової вартості і оцінки основних засобів; повнота та своєчасність оформлення приймання, придбання і введення в експлуатацію основних засобів;

2. Наявність інвентарних карток (або книг) і паспортів на машини та обладнання; правильність і повнота заповнення реквізитів паспортів інвентарних карток (книг); наявність інвентарних номерів та порядок їх присвоєння;

3. Правильність розподілу основних засобів по облікових групах і відображення їх на рахунках та балансі, визначення амортизації та зносу;

4. Збереження об'єктів основних засобів; організація обліку по місцях зберігання та закріплення їх за відповідальними особами, частота інвентаризації і аналіз її результатів;

5. Своєчасність і повнота відображення в обліку вибулих основних засобів та порядок визначення їх зносу;

6. Правильність їх оцінки і ув'язка інвентарних карток (книг) з балансом.

II. Перевірка стану обліку матеріальних цінностей

1. Стан обліку придбання і заготівлі сировини, матеріалів і напівфабрикатів. Організація кількісного і якісного приймання їх. Своєчасність та повнота оприбуткування. Правильність відображення руху матеріальних цінностей в дорозі та визначення їх заготівельної вартості;

2. Стан поточного обліку матеріальних цінностей складського і контрольно-вимірювального господарства. Організація контролю за станом складського (сортового) обліку;

3. Групування матеріалів і відображення їх на рахунках. Забезпеченість їх номенклатурними цінниками. Визначення і списання відхилення від облікових цін.

4. Наявність зібраних карток на отримання матеріальних цінностей. Наявність затверджених норм витрат матеріалів. Порядок контролю за витраченням матеріалів на виробництво.

5. Правильність і повнота заповнення прибуткових та видаткових документів по руху матеріальних цінностей. Інструктаж матеріально відповідальних осіб в частині складського обліку.

6. Своєчасність, якість і повнота інвентаризації та відображення в обліку надлишків та нестач. Проведення періодичних і раптових перевірок наявності та зберігання матеріальних цінностей. Застосування норм природних витрат при зберіганні та перевезеннях.

7. Стан обліку пального, тари і тарних матеріалів, будівельних матеріалів та запасних частин.

8. Облік малоцінних і швидкозношуваних інструментів, пристосувань і

господарського інвентарю, спецодягу та спецвзуття, повнота та своєчасність нарахування і списання їх зносу.

III. Перевірка стану обліку праці і зарплати

1. Стан обліку найму і звільнення працівників. Своєчасність надходження в бухгалтерію документів про зарахування, переміщення та звільнення робітників і службовців. Якість цієї документації.

2. Здійснення контролю з боку бухгалтерії за дотриманням штатного розпису.

3. Організація обліку робочого часу, виробітку і розрахунків по зарплаті. Стан табельного обліку.

4. Документація по обліку виробітку робітників-відрядників. Правильність і обґрунтованість нарахування зарплати.

5. Порядок обліку і оплати простоїв та браку. Дотримання законодавства по оплаті праці понад урочних робіт. Законність та обґрунтованість нарахування і виплат премій. Правильність розрахунків із сторонніми особами та сумісниками.

6. Стан аналітичного обліку по рахунках 70 і 73 та їх ув'язка з балансом.

7. Утримання із зарплати та їх відображення в обліку.

8. Розподіл зарплат по відповідних рахунках-споживачах.

9. Порядок і ефективність контролю за співвідношенням росту обсягів матеріального виробництва та заробітною платою.

IV. Перевірка стану обліку затрат на виробництво випуску і реалізації продукції

1. Наявність затвердженого плану соціального і економічного розвитку підприємства та його підрозділів. Планові і нормативні калькуляції собівартості продукції. Стан технічного нормування затрат виробництва, організація обліку змін норм та відхилень від норм.

2. Правильність оцінки сировини і матеріалів, що списують на затрати виробництва.

3. Повнота обліку браку, відходів виробництва і правильність їх оцінки.

4. Облік, калькулювання, розподіл послуг допоміжних виробництв; облік і розподіл непрямих витрат між видами виробництв та виробів і включення їх в собівартість продукції.

5. Повнота і правильність відображення витрат на відповідних рахунках та статтях. Контроль за дотриманням кошторисної і бюджетної дисципліни.

6. Порядок резервування і погашення наступних витрат, а також облік витрат майбутніх періодів, витрат на поточний і капітальний ремонт.

7. Стан аналітичного обліку затрат на виробництво і його деталізація

8. Порядок визначення залишку і оцінки незавершеного виробництва, частота інвентаризацій.

9. Стан обліку нестач і витрат від псування цінностей на виробництві.

10. Правильність визначення економії або перевитрат по підприємству в цілому і по кожній господарській одиниці.

11. Порядок оцінки і відображення в обліку обсягів випуску та реалізації готової продукції.

12. Повнота і своєчасність оформлення документації по обліку випуску готової продукції з виробництва.

13. Правильність оформлення транспортних і навантажувально-розвантажувальних документів.

14. Порядок відображення готової продукції та її реалізації по статтях балансу.

15. Здійснення контролю за збереженням цінностей, що облікуються на рахунку 002 „Товарно-матеріальні цінності, прийняті на відповідальне збереження”.

V. Перевірка стану обліку грошових коштів і розрахунків

1. Дотримання Правил про введення касових операцій. Оформлення і відображення на розрахунковому рахунку та на інших рахунках в банку.

2. Порядок видачі, обліку підзвітних сум і контроль за їх використанням. Заходи, що приймаються до порушників фінансової дисципліни.

3. Форми безготівкових розрахунків. Стан синтетичного і аналітичного обліку по рахунках розрахунків.

4. Частота і результати інвентаризації розрахунків. Стан розрахунків по претензіях та відшкодуванню матеріального збитку.

5. Облік кредитних операцій і відображення їх у балансі.

6. Внутрігосподарські і внутрівідомчі розрахунки (їх взаємна перевірка).

VI. Перевірка стану обліку фондів і фінансових результатів

1. Облік статутного (неподільного) фонду та його змін в основній та обіговій частині.

2. Законність утворення спец фондів, правильність розрахунку і відображення їх в обліку. Правильність та повнота обліку і контролю витрат за рахунок спец фондів.

3. Облік цільового фінансування і цільових надходжень.

4. Порядок визначення і відображення фінансових результатів на протязі року. Стан незапланованих прибутків та збитків.

5. Наявність прихованих витрат і крадіжок та псування матеріальних цінностей, зокрема в незавершеному виробництві.

6. Чи немає випадків приховування витрат на рахунках розрахунків, матеріалів в дорозі, товарів відвантажених, витрат майбутніх періодів.

7. Правильність відображення витрат і нагромаджень на рахунку 80 „Прибутки та збитки”.

8. Стан обліку на позабалансових рахунках.

5. Контроль і ревізія достовірності бухгалтерської звітності

При проведенні контролю і ревізії достовірності бухгалтерської звітності, необхідно:

1. Ознайомитись із змістом періодичної звітності;
2. Ознайомитись з річним звітом.
3. Вивчити зміст пояснюючої записки до річного звіту.
4. Перевірити дотримання Положення про бухгалтерські звіти і баланси та відомчих інструкцій про порядок складання звітності, встановленого порядку оцінки статей балансу і як це підтверджується записами в поточному обліку.
5. Контролювати обґрунтованість показників бухгалтерської звітності даними поточного обліку. Реальність балансу.
6. Проводити оцінку відповідності побудови показників звітності формам документів і реєстрів бухгалтерського обліку.
7. Перевірити рівень інвентаризації господарських засобів.
8. Контролювати дотримання термінів і порядку складання звітності, взаємну відповідність показників бухгалтерської, оперативної та статистичної звітності.

6. Перевірка стану внутрігосподарського і внутрівідомчого контролю

При перевірці стану внутрігосподарського контролю, потрібно:

1. вивчити стан організації повсякденного, оперативного контролю за роботою підприємства;
  2. перевірити оцінку раціональності використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, виявлення внутрішніх резервів;
  3. контролювати дотримання державної, виробничої і фінансової дисципліни;
  4. перевірити наявність нестач, розтрат і крадіжок різних форм власності;
- При перевірці стану внутрівідомчого контролю, необхідно:

1. провести об'єктивну оцінку структури і укомплектованості штату ревізорів, рівня їх підготовки, досвіду роботи, використання за призначенням;
2. вивчити причини невиконання планів документальних (і в тому числі комплексних) ревізій, рівень якості проведених ревізій, перевірок та обстежень;
3. забезпечити перевірку рівня організації контролю за збереженням та використанням коштів на підвідомчих підприємствах;
4. вивчити наявність та зміст програм ревізій; повноту і чіткість викладених фактів в актах ревізій; своєчасність та правильність рішень, прийнятих по результатах ревізій;
5. перевірити своєчасність передачі в судово-слідчі органи матеріалів про притягнення до відповідальності винних по результатах ревізії, рівень якості цих матеріалів та контролю за їх проходженням;
6. провести оцінку стану звітності про контроль по - ревізійну роботу і заходи по усуненню недоліків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.